

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

**ŞEMSETTİN GÜNALTAY'IN BAŞKANLIĞI DÖNEMİNDE TÜRK TARİH KURUMU
TARAFINDAN YAPILAN ÇALIŞMALAR (1941-1961)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ümit ŞAHİN

MAYIS-2019

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

**ŞEMSETTİN GÜNALTAY'IN BAŞKANLIĞI DÖNEMİNDE TÜRK TARİH KURUMU
TARAFINDAN YAPILAN ÇALIŞMALAR (1941-1961)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ümit ŞAHİN

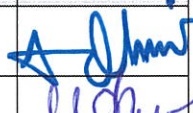

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ

MAYIS-2019

TRABZON

ONAY

Ümit ŞAHİN tarafından hazırlanan “Şemsettin Günaltay’ın Başkanlığı Döneminde Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Çalışmalar (1941-1961)” adlı bu çalışma 01.07.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı-Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ	Başkan	☒	☐	
Prof. Dr. Mehmet OKUR	Üye	☒	☐	
Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Ümit ŞAHİN

ÖNSÖZ

Ulusal bağımsızlığın kazanılmasından sonraki süreçte Türkiye Cumhuriyeti'nin ortak bir paydada birleşeceği bir üst kimlik olan Türklük düşüncesinin temel taşlarının güçlendirilmesi adına çalışmalar başlatılmıştır. Yıllar boyunca ardı sıra alınan başarısızlıkların millet üzerindeki olumsuz yansımalarının ortadan kaldırılması için Türklerin şanlı geçmişinin yeniden gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda Türk Tarih Kurumu'nun kurulması büyük önem arz etmektedir. Kurumun çalışmalarına başlamasındaki etmenler; Türk Milletinin köklü geçmişinin, tarihe damga vurmuş kahramanlarının ortaya çıkarılması ve ilim çevrelerinde Türkler hakkındaki asılsız veya hatalı bilgilerinde gerçeklerle çürütülmesi gibi sebeplerdir.

Çalışmamın ilk bölümünde Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşu ile ilgili bilgiler ve Atatürk döneminde yapılmış faaliyetlerden bilgiler yer almaktadır. İkinci Bölümde Kurumun en uzun süre başkanlığında bulunan Günaltay'ın hayatı ile ilgili geniş bilgiler verilmiştir. Tezimizin ana konusu olan 1941-1961 yılı Kurum çalışmalarına geniş bir biçimde üçüncü bölümde yer verilmiştir.

Tez çalışmamın seçiminde bana yol gösteren ve gelecekteki araştırmalarımın devamı için yardımcı olan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ'e en içten dileklerle teşekkür ederim. Kaynakların temininde, maddi ve manevi olarak bana destek olan Nami Şahin'e, Ali Osman Çengelli'ye, Ali Kocabaş'a, Fatma Çakır'a ve Nahide Gündoğdu'ya minnettarım. Belirli kitapların temininde ve tez yazım süresince yardımcı olan Tarih Bölümü araştırma görevlileri ve hocalarına ayrıca teşekkür ederim.

Mayıs, 2019

Ümit ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1-6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK TARİH KURUMU'NUN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ.....	7-23
1.1. Mustafa Kemal Atatürk'ün Tarih Görüşü.....	7
1.2. Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşu.....	12
1.2.1. Türk Tarih Kurumu Yönetimi.....	14
1.2.2. Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluş Amacı.....	17
1.2.3. Türk Tarih Kurumu'nun Tüzüğü.....	17
1.2.4. Kurumun Teşkilat Yapısı.....	18
1.2.5. Cemiyetin İdari Yapısı.....	18
1.3. 1931-1941 Döneminde Yapılan Faaliyetler.....	19
1.3.1. Türk Tarih Ana Hatları Kitabı Çalışması.....	19
1.3.2. Müfredat Çerçevesinde Ortaokul ve Lise Kitap Çalışmaları.....	20
1.3.3. Tarihte Türk Büyüklerinin Anılması.....	20
1.3.4. Türk Tarih Kurumu Yayınları.....	20
1.3.5. Türkiye Tarihinin İncelenmesi.....	21
1.3.6. Dergiler.....	21
1.3.7. Türk Tarih Kongreleri.....	22
1.3.7.1. I. Türk Tarih Kongresi.....	22
1.3.7.2. II. Türk Tarih Kongresi.....	23
1.3.8. Arkeolojik Çalışmalar.....	23
1.3.9. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEMSETTİN GÜNALTAY'IN EĞİTİM HAYATI, GÖREVLERİ VE ESERLERİ..... 25-44

2.1. Eğitim Hayatı ve Kişiliği	25
2.2. Siyasi Faaliyetleri.....	27
2.3. Başbakanlık Dönemi	29
2.3.1. Başbakanlığında Eğitim Çalışmaları.....	30
2.3.2. Seçim Kanunu Çalışmaları	33
2.3.3. Emekli Sandığı Kanunu	35
2.3.4. İhtiyarlık Sigortası Kanunu.....	35
2.3.5. Türk Ocaklarının Tekrar Açılması.....	35
2.3.6. Türkiye Devlet Tiyatrolarının Açılması.....	36
2.3.7. Türbelerin Ziyarete Açılması.....	36
2.4. Şemsettin Günaltay'ın Tarih Görüşü	37
2.5. Günaltay'ın Yazdığı Kitaplar	41
2.6. Günaltay'ın Yazdığı Makaleler.....	42
2.6.1. Osmanlıca ile Kaleme Aldığı Makaleleri.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1941-1961 YILLARI ARASINDA TÜRK TARİH KURUMU'NUN

FAALİYETLERİ	45-85
3.1. Türk Tarih Kurumu Yeni Binası.....	45
3.2. Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Durumu.....	45
3.3. Türk-İslam Devri Kitabeleri Derleme Heyeti	46
3.4. Türk Tarihinin Önemli Günlerinin Kutlanması ve Türk Büyüklerinin Anılması	47
3.5. Umumi Tarih Çalışması	49
3.6. Tarih Kurumu'nun İlmi Araştırmalara Desteği.....	49
3.7. Yayınlar.....	50
3.7.1. Basımı Yapılmış Eserler	50
3.7.2. Kütüphane Faaliyetleri.....	54
3.8. Arkeolojik Çalışmalar	56
3.8.1. Antalya Çevresi Kazı Çalışmaları.....	56
3.8.2. Hatay Samandağ Kazısı	59
3.8.3. Mudanya Yeraltı Mezarı Çalışmaları.....	59
3.8.4. Sinop Kazısı	59
3.8.5. Ergili-Daskyleion Kazısı	61
3.8.6. İzmir Höyücek Kazısı	63
3.8.7. Karatepe Kazı Çalışmaları	63

3.8.8. İstanbul (Region) Kazısı	65
3.8.9. Edirne Kazısı.....	65
3.8.10. Çandarlı Kazısı.....	66
3.8.11. Doğu ve Kuzey Anadolu’da Tarih Öncesi Araştırmaları.....	66
3.8.11.1. Alacahöyük Kazısı	67
3.8.11.2. Erzurum Karaz Höyüğü	68
3.8.11.3. Zile Maşathöyüğü Kazısı	68
3.8.12. Orta, Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da Kazı Faaliyetleri.....	68
3.8.12.1. Bitik Kazısı	70
3.8.12.2. Gaziantep Yesemek Kazısı	70
3.8.12.3. Çankırıkapı Kazısı.....	71
3.8.12.4. Karahöyük Kazısı.....	71
3.8.12.5. Kültepe Kazı Çalışmaları	73
3.8.12.6. Van Toprak Kale Kazısı.....	75
3.9. Konferanslar.....	76
3.10. Kongreler	78
3.10.1. Türk Tarih Kongreleri.....	78
3.10.1.1. III. Türk Tarih Kongresi	78
3.10.1.2. IV. Türk Tarih Kongresi	79
3.10.1.3. V. Türk Tarih Kongresi	81
3.10.2. Uluslararası Kongreler.....	81
3.11. Sergiler.....	84
SONUÇ	86
YARARLANILAN KAYNAKLAR	89
EKLER	98
ÖZGEÇMİŞ	118

ÖZET

Ulusal bağımsızlığın kazanılmasından sonra yeni kurulan devletin güçlü bir yapıya ulaşması için çalışmalar başlatılmıştı. Devletin geçmişinden ders alarak geleceğe uzanması adına yapılacak faaliyetlerde etkin rol alacak olan Türk Tarih Kurumu, Atatürk'ün liderliğinde kurulmuştu. 1938 yılına kadar Atatürk liderliğinde faaliyet gösteren Kurum, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü'nün koruyuculuğunda çalışmalarına devam etmiştir.

Tezin ilk bölümünde Tarih Kurumu'nun kuruluş süreci ve 1938 yılına kadar olan dönemden kısaca bahsedilmiştir. İkinci bölümde Kurumun Başkanlığını yapan Şemsettin Günaltay hakkında geniş bir bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde tezin esas konusuna yer verilmiştir.

Tez süresince 1941 yılında Türk Tarih Kurumu Başkanlığına getirilen Günaltay'ın 20 yıllık başkanlık dönemi detaylı bir biçimde incelenmiştir. Türk Tarih Kurumu yıllık raporları, Arşiv belgeleri, gazeteler ve ikinci el kaynaklar tetkik edilerek teze aktarılmıştır. Yapılan araştırmanın sonucunda 1941-1961 yılları arasında Kurum faaliyetlerinin neler olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Günaltay, Türk Tarih Kurumu, Rapor, Ankara.

ABSTRACT

After the acquisition of national independence, efforts were made to ensure a strong state of the newly established state. The Turkish Historical Society was established under the leadership of Atatürk and which will take an active role in the activities that will take place from the past of the state to the future. Until 1938, The Turkish Historical Society continued to work under the leadership of Atatürk. After Atatürk, Society worked under the protection of İsmet İnönü.

In the first part of the thesis, the establishment period of the History Society and the period until 1938 are briefly mentioned. In the second part, a detailed information was given about Şemsettin Günaltay who is the chairman of the Institution. In the third chapter, the main subject of the thesis is given.

The 20-year presidency of Günaltay was examined in detail. In 1941, he was appointed as President of Turkish Historical Society. Annual reports of the Turkish Historical Society, archival documents, newspapers and second hand sources were examined and submitted to the thesis. As a result of there search conducted between 1941 and 1961, the activities of the Society were revealed.

Key Words: Günaltay, Turkish Historical Society, Report, Ankara.

TABLolar LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
1	Türk Tarih Kurumu İlk Yönetim Kurulu	15
2	1946-1950 Yılları Arasında Okul-Öğrenci Sayıları.....	31
3	1945-1950 Yılları Arasında Köy-Şehirde Bulunan Öğretmen Sayıları	33
4	Sıratımüstakîm’de Yayınlanan Makaleleri	43
5	Sebilürreşad’da Yayınlanan Makaleleri.....	44

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: bakınız
Çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
Prof.	: Profesör
s.	: sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yay.	: Yayın
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Osmanlı'da tarih görüşü ve kaleme alınmasının XIX. yüzyıla kadar bir imparatorluk geleneği olduğunu söyleyebiliriz. Genel olarak tarihi yapanlar devlet yönetiminde söz sahibi olan sultan, vezirler ve ulema gibi devlet erkânı olup imparatorluğun tarihi varlığı ve devlet-yönetim anlayışı vakanüvislerin tarih yazıcılığının temelini oluşturmaktadır.¹ Tanzimat'ın başlarına kadar olan süreçte tarih yazıcılığı yöntem bakımından dini idealizme dayanmakta olan bir ümmet tarihi görünümündedir.² İmparatorluk ve dünya görüşü Osmanlı tarih yazıcısının inandığı temel kavramlardır.³ Osmanlı İmparatorluğu'nun teokratik biçimi nedeniyle Tanzimat'a kadar yaşanan tarihi hadiselerin izahında genel olarak dinsel tarih görüşünün hâkim olduğu görülmektedir. İmparatorlukta Tanzimat devrine kadar olan süreçte ki tarih görüşüne göre Türklerin tarihi süreci İslam toplumlarından ayrı düşünülüyor, beraber oldukları varsayılıyordu.⁴ Türklerin İslam öncesi ve sonrası dönemlerde uygarlık adına yapmış oldukları faaliyet ve başarılarına bile yer verilmemiştir. Bu süreçteki tarih yazıcıları, Türklerin İslam'ın geniş bölgelere yayılmasında ve savunulmasında göstermiş oldukları yoğun çabayı, İslam uygarlığına olan hizmetlerini Türklükten ve Türk toplumundan hiç bahsetmeden geleneksel İslam Tarih yazıcılığı ile kaleme almakla yetinmişlerdir.⁵

Osmanlı tarih yazıcılığında XIX. yüzyıldan başlayan bir değişim yaşanmıştır. Özellikle Avrupa da başlayan Milliyetçilik akımının etkisi büyüktür.⁶ Osmanlı devletinde eskiden kazanılan başarıların artık yerini yenilgilere bırakması, Avrupa'nın üstünlüğünün kabul edilip yenilik hareketlerine başlanması gibi nedenlerden dolayı tarih yazıcıları da Batı'nın tarihi kaynaklarından faydalanma yoluna gitmişlerdir. Bu durumun sonucunda yeni tarih yöntemlerinin bazı vakanüvisler tarafından kullanıldığı görülmüştür.⁷ XIX. yüzyılda Batı'daki ıslahat hareketleri tarih yazım anlayışında önemli değişimlere neden olmuştur. Osmanlı vakanüvisliği için Tanzimat Devri önemli bir basamaktır. Bu basamak kuruluştan beri süre gelen tarih yazıcılığındaki dinsel anlayış yerini hanedan tarihçiliği düşüncesine bırakmaya başlaması olmuştur.⁸ Dönemin olaylarının

¹ İbrahim Kafesoğlu, "Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik", **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, Cilt XIII, İstanbul, 1962, ss. 17-18.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s.600.

³ Mehmet İpşirli, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", **Osmanlı**, Cilt VIII, Ankara, 1999, s. 250.

⁴ Enver Ziya Karal, "Tanzimat'tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz", **Felsefe Kurumları Seminerleri**, Ankara, 1977, s. 255.

⁵ Şahabettin Tekindağ, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", **Bellekten**, Cilt XXXV, Ankara, 1971, ss. 656-657.

⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 601.

⁷ İlber Ortaylı, **Gelenekten Geleceğe**, Ufuk Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 26.

⁸ Hasan Hüseyin Adalıoğlu, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Tevarih-i Ali Osman Geleneği", **Osmanlı**, Cilt VIII, Ankara, 1999, s. 287.

aktarılmada kullanılan İslam Tarihi temelli anlayış yerine Osmanlı Hanedanı etrafında şekillenen bir tarih anlayışı ortaya çıkmıştır.⁹

Batı karşısında alınan sürekli mağlubiyetler sonrası özellikle Lale Devrinden başlayarak Osmanlı'da halk ve yönetimde nüfuzunu arttıran Avrupalılaşıma eğilimiyle Batı tarihine ve gelişmelere yakından ilgi duyulmuştur. Neticede Batı lisanındaki tarihi kaynaklardan faydalanmaya gidilmiş ve tercümesi yapılmıştır. Tanzimat ile birlikte Osmanlı'da hemen hemen her alanda başlayan çağdaşılaşma faaliyetlerinin sonuçlarını, tarihçilik alanında da görmekteyiz. Haklar açısından dengeli bir millet ortaya koymaya çalışılmış, eğitimde medrese yerine modern eğitim kurumlarının kurulmasına başlanmış, tarihteki bakış açısı olan dinsel görüşten ayrılarak Hanedan Tarih anlayışına doğru gidilmiştir.¹⁰

Osmanlı, din ve mezhepsel olarak ayırım yapılmadan imparatorluk altında yaşayan toplumları birleştirmeyi gaye edinen tarih görüşünde devletleştirilmek istenen padişah olmuştur. Fakat Sultan aynı zamanda İslam toplumunun da dini lideri olan halife olduğu için Hanedan tarihi ile Dinsel Tarih anlayışı yan yana gitmek zorunda kalmıştır.¹¹ Avrupa kültürünü yakından tanımak amacıyla Batı'daki arşiv kaynaklarından faydalanma süreci başlamış ve bu sürecin başlangıcında Ahmet Cevdet Paşa oluşturmuştur. Cevdet Paşa, kullandığı yöntemle beraber eski geleneksel tarihçilik anlayışını terk ederek XIX. yüzyıla imzasını atmış bir tarihçidir.¹²

Osmanlı tarih yazıcılığında değişimin oluştuğu XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu değişimin nedenleri olarak;

- a. Avrupa'daki yazılan tarih kaynaklarının tercüme edilmesi
- b. Batı'da başlamış olan İslam öncesi Türk tarihini araştırma faaliyetleri sonucunda yayınlanan eserler
- c. Rus baskısından kaçan Türklerin Anadolu'ya sığınmaları
- d. 1848 Macar İhtilalinden sonra Anadolu'ya kaçanların çalışmaları¹³

Bu sebeplerden dolayı İslamiyet öncesi Türklerin Tarihi hakkında çalışmalar ortaya çıkmış ve Türkçülük ortaya çıkmıştır. Türk tarihine karşı duyulan ilgi Tanzimat'ın son evrelerinde iyice etkisini göstermeye başlamıştır. Avrupalı Şarkçıların Çin kaynaklarından destekli Türk Tarihi çalışmaları neticesinde Türklerin Osmanlı'dan itibaren bahsedilmesi düşüncesine Ahmet Vefik Paşa karşı çıkararak 1864 yılında Lehçe-i Osmani eserini ortaya koymuştur. Bu eserden sonra Orta

⁹ Uğur Akbulut, "Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Yazma Gerekçeleri", **KKEF**, S. XV, Erzurum, 2007, ss. 357-360.

¹⁰ Hulusi Yavuz, **Osmanlı Devleti ve İslamiyet**, İstanbul, 2000, s. 236.

¹¹ Nejat Göyünç, "Tarihçiliğimizin Dünü", **Felsefe Kurumu Yayınları**, Ankara, 1977, s. 240.

¹² Zeki Arıkan, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarihçilik", **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt VI, İstanbul, 1985, ss. 1584-1588.

¹³ Bernard Lewis, "Türkiye'de Tarihçilik ve Milli Uyanış", **Türk Yurdu**, S. II, 1960, ss. 9-11.

Asya'daki Türk varlığı ile ilgili çalışmalar artmıştır.¹⁴ Yine bu devirde Türk Tarihi üzerine yapılmış olan Tarih-i Alem adında bir eseri Süleyman Paşa kaleme almıştır.¹⁵ Bernard Lewis'e göre, 1876 yılında yayınlanan Süleyman Paşa'ya ait Umumi Tarihi, çağdaş Türk Tarihçiliğinde ilk kez İslamiyet'ten öncesi Türklere ait bir bölüm içermektedir.¹⁶ Ortaya konan bu çalışmaları Necip Asım ve Şemseddin Sami gibi kişilerin yapmış oldukları çalışmalar takip etmiştir.

Türkiye'de bilimsel tarihçiliğin başlangıcı olarak II. Meşrutiyet kabul edilmektedir.¹⁷ Türk Milliyetçi tarihçiliğinde bu devre önem arz etmektedir. Bu dönemden sonra ki tarihçiliğimiz yeni kurulan Türk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti ile toplumsal ve modern bir görünüm kazanmıştır. 1908 yılında Jön Türk hareketinden sonra her alanda olduğu gibi tarih yazımı ve görüşünde de yeni bir safha başlamıştır. II. Abdülhamid zamanında sert bir denetime giren tarih faaliyetleri II. Meşrutiyet ile beraber tamamen serbest kalmıştır.¹⁸

II. Meşrutiyet ile beraber ülkede var olan baskıcı anlayışta bir azalma görülmüştür. Bu azalma ile beraber tarih alanında gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Tarihin ne anlama geldiği, nasıl eğitimin verilmesi, okutulacak ders için yeni programlar gibi önemli çalışma safhaları ortaya çıkmıştır. 1909 yılından itibaren Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuasında tarih ile ilgili makaleler yayınlanmıştır. Bilimselliğe, ulusçu düşüncelere ve Türkçü fikirlere gösterilen ilgi sayesinde Türk Derneği, Asar-ı İslamiye ve Milliye Tetkik Encümeni, Türk Ocakları gibi kuruluşlar ortaya çıkmıştır. 1908'de kurulan Türk Derneği 1911 yılına kadar çalışmalarını devam ettirmiştir. Bu derneğin kuruluş aşamasında çalışma yapan kişiler arasında Yusuf Akçura, Necip Asım, Ahmet Mithat gibi isimler bulunmaktaydı. 1909 yılında Tarih-i Osman-i Encümeni adında V. Mehmet Reşat liderliğinde tarih alanında çalışma yapan bir cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyetin amacı Osmanlı'nın tarihinin geniş bir biçimde yazılması ve devlete ait belgelerin yayınlanması hedefini benimsemiştir.¹⁹ İlber Ortaylı'ya göre II. Meşrutiyet devrinde bilimsel tarihçilik anlayışının kurumsal hale geldiğini söylemek doğru bir tespit olacaktır. Darülfünundaki Tarih birimleri haricinde vilayetlerde dahil olmak üzere açılması planlanan Tarih-i Osman-i Encümeni bu devrin en önemli kurumu halindeydi. Bu kuruluşun ilk başkanı Osmanlı'nın son vakanivüsü olan Abdurrahman Şeref'tir.²⁰ Bu cemiyetin diğer bir faaliyeti ise 1910-1928 yılları arasında çıkarmış olduğu Tarih-i Osman-i Encümeni Mecmuası adlı dergidir.²¹ Genel olarak Osmanlı tarihi üzerine yayınlar yapmakta olan bu dergi arada Osmanlı öncesi Anadolu coğrafyasında olan Türkler üzerine de makaleler yayınlamaktaydı. II. Meşrutiyet ile beraber ortaya çıkan diğer cemiyet Asar-i İslamiye ve Milliye Tetkik Encümeni olarak bilimsel faaliyet göstermiştir. Kurucuları arasında Fuat

¹⁴ Özkan İzgi, "Orta Asya'da Türk Tarihi'nin Meseleleri", **Töre**, S. 159, İstanbul, 1984, ss. 5-7.

¹⁵ Arıkan, "a.g.m", s. 1587.

¹⁶ Lewis, "a.g.m", s.10.

¹⁷ Peyami Safa, **Türk İnkılabına Bakışlar**, Ankara, 1988, s.40.

¹⁸ Arıkan, "a.g.m", s.1590.

¹⁹ M. Halit Bayrı, "Türk Tarihi Encümeni", **Türk Dünyası Tarihi**, S. 30, İstanbul, 1952, s. 1510.

²⁰ İlber Ortaylı, **Osmanlı Tarih Yazıcılığı Evrimi Üstüne Düşünceler**, Der. Sevil Atauz, Ankara, 1986, s. 428.

²¹ Bayrı, "a.g.m", s.1511.

Köprülü, Ziya Gökalp, Hüseyinzade Ali, Şemseddin Günaltay gibi ilim adamlarının yanında Alman, Macar ve Fransız araştırmacılarında bu kuruluşta faaliyet göstermişlerdir.²² Bu cemiyetin çıkarmış olduğu dergi uzun soluklu olmamıştır. Ancak Fuat Köprülü ve Ziya Gökalp'in yapmış oldukları çalışmalar önem arz etmektedir.

1907 yılında milliyetçi özellik taşıyan kurum Türk Ocakları'dır. Bir grup askeri, tıbbiye ve mülkiye talebeleri tarafından oluşturulmuştur. 1906 yılında yayınlanmaya başlayan ve onlara ilham veren Türk Yurdu dergisi olmuştur. 1912 yılında bu dergiyi kurumun yayın organı haline getirmişlerdir. Dönemin önemli edebiyatçıları ve ulusçu kişileri bu kuruluşun çatısı altında toplanmaya başlamıştır. Bunlardan önemlileri şunlardır; Mehmed Emin, Ziya Gökalp, Halide Edip, Hamdullah Suphi, Ahmet Ferit, Yusuf Akçura. Bu kişiler cemiyetin içinde bir araya gelerek Türk toplumunun kültürel ve sosyal açıdan zenginleşmesini ve kuvvetlenmesini sağlayıcı rol oynamamışlardır.²³ Bu kuruluş Türk menşeli toplumların geçmişini ve kültürünü analiz etmek adına kurulan bir kurumdur. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin değerli bir basamağı niteliğindedir.²⁴ Çünkü İmparatorluğun karma toplum yapısının içerisinde önemli bir yeri bulunan Türklerin, Tanzimat'tan sonraki süreçte ortaya çıkan siyasi, sosyal ve kültürel hareketlerle bilinçlendirilmesinde büyük bir etki göstermişlerdir. Türk Yurdu Dergisi vasıtasıyla Türk milliyetçiliği özümsetilmiştir.²⁵ Özellikle Birinci Dünya Savaşı ve sonraki süreçte Ulusçuluk fikri şahlanarak devletin ulusal yapıya geçmesinde önemli rol oynamıştır. Bu zamanlarda ortaya çıkan ve Türk Ocakları bünyesinde yayınlanan Yeni Mecmua, Altın Yurt ve Türk Bahçesi adlı dergilerin Türk tarihi ile ilgili makaleleri önemlidir.²⁶ 1908 yılından itibaren faaliyet gösteren bu kurum, Mustafa Kemal tarafından Türk Tarih Kurumu'nun ilk merkezi olarak görülmüştür. II. Meşrutiyet'ten itibaren Anadolu'da bilimsel ve milliyetçi tarihin temelleri atılmaya başlanmış ve Milli Tarih fikri daha sonraları Cumhuriyet devrinin üstünde duracağı tarih düşüncesinin temelini oluşturmuştur. Osmanlı'dan sonra ulusal bağımsızlık mücadelesi ve getirdiği zafer ile devleti yeniden kuran Türk Milleti çok eski bir tarihe sahipti. Bu eski tarihi olan milletin geçmişi ortaya konmalıydı. Bunun yapılabilmesi için de milli ve bilimsel tarihçilik devresinin başlaması gerekmektedir. Mustafa Kemal'in liderliğinde Türk tarihi hakkında başlatılan çalışmalara Türk Tarih Kurumu öncülük edecektir.²⁷

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, Atatürk'ün yeni kurulan devlete bırakmış olduğu eserlerden bir tanesi olarak mühim bir konuma sahip olmuştur. Anadolu'nun Mondros ve Sevr ile işgalci güçler arasında paylaştırılmak istenmesi, Anadolu'da çoğunluğa sahip olan Türk ulusunun geçmişinin ve sahip olduğu uygarlığının yok sayılması anlamına geliyordu. Bağımsızlık mücadelesinin başarılı

²² Karal, "a.g.m", s. 255.

²³ Arıkan, "a.g.m", s. 1591.

²⁴ İpşirli, "a.g.m", s. 249.

²⁵ Mükremin Halil Yımaç, "Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Kadar Bizde Tarihçilik", **Tanzimat**, Cilt I, İstanbul, 1984, s. 576.

²⁶ Tarık Zafer Tunaya, "Türkiye'de Siyasi Partiler", **Tanzimat**, Cilt I, İstanbul, 1984, s. 334.

²⁷ Lewis, "a.g.m.", s. 11.

olmasından sonra Anadolu'daki medeniyet ve geçmişin ortaya konması adına tarih ilminden faydalanılarak yeni bilimsel metotlar ile Türklerin bu coğrafyadaki hak iddialarının doğruluğu ortaya konmak istenmiştir.²⁸

Anadolu'da yaşayan Türkler, geçmişte bu coğrafyada yaşamış toplumlardan kalan mirasın hak sahibi konumundaydılar. Bundan dolayıdır ki bu topraklardaki geçmişimizi, tarihin unutulmuş kaynaklarından çıkarmak adına araştırma yapılması gerekmektedir. Bu faaliyetleri gerçekleştirebilmek için Anadolu'da ilmi heyet ve okulun olması zorunluluktur.²⁹

Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde Türklerin geçmişini ve medeniyetini modern tarihi anlayışla araştırmak için bir kurumun faaliyete geçirilmesine karar verilmiştir. Türk Ocakları Kanununun seksen dördüncü maddesine bir ekleme yapılarak Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşunda ilk adım olarak kabul edilen Türk Ocakları Türk Tarihi Tetkik Heyeti kurulmuştur. Oluşturulan heyet daha sonradan Nisan 1931 yılında bütün görev ve sorumluluklarını Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'ne devrederek Kurumun açılmasında ve çalışmalara başlamasında etkin rol oynamıştır.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti yönetim kurulunda olan Zakir Kadiri ve Mesaros'un görevlerini bırakmasının ardından yerlerine Hasan Cemil Çamlıbel ve Şemsettin Günaltay getirilmiştir. Böylece Günaltay'ın Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ndeki faaliyetlerinin önü de açılmış oldu.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, çalışmalarına hızlı bir biçimde başlayarak liseler için 1-2-3-4 kitaplarını hazırlayıp basımını gerçekleştirmiştir. Mustafa Kemal'in öncüsü olduğu Kurumun faaliyetleri Batılı ülkelerde büyük ilgi görmüştür. Kurum ayrıca Anadolu'nun Türk yurdu olduğunun kanıtlanması ve Türklerin sarı ırk kabul edilmesine karşı yapmış olduğu Türk Tarih Tezi adlı çalışma Kurumun bu dönemde en önemli çalışma alanı olmuştur. Özellikle Kurumun yapmış olduğu faaliyetlerin ilim alanında duyurulması adına ilk kez 1932 yılında düzenlenen Türk Tarih Kongresi dikkat çekicidir. Bu kongreler Atatürk sonrası dönemde de devam etmiştir.

1935 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle Türk Tarih Kurumu adını almıştır. Bu tarihten sonra bu adla faaliyetlerine devam etmiştir. 1938 yılında Atatürk'ün vefatıyla Kurumun fahri başkanı İsmet İnönü olmuştur.

1941 yılında Kurumun başkanı olarak seçilen Şemsettin Günaltay, 1961 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze en uzun süre Tarih Kurumu başkanlığı görevini yürüten kişi olarak yerini korumaktadır. 20 yıl görev yapmış olan Günaltay, bu dönemde önemli çalışmaların altına imza atmıştır. İkinci Meşrutiyet'in İslamcı anlayışından Mustafa Kemal devrinin ulusçu fikrine doğru bir düşünce değişimi yaşayan Günaltay'ın, Türklerin Müslümanlaşmasını

²⁸ Arıkan, "a.g.m.", s. 1592.

²⁹ Yınanç, "a.g.m.", s. 577.

kendi kimliklerini korunmasında İslam'ın etkisini, İslamiyet'in savunulması ve yaşatılmasında Türklerin kesin bir etkisinin olduğunu savunması dönemin düşünce yapısından ayrılan önemli bir yanıdır. Günaltay, Türklerin İslam dünyası üzerindeki mutlak egemenliğini İslam tarihi açısından olumsuz olarak kabul eden Batılı anlayışa karşı önemli sayılabilecek çalışmalar yapmıştır.

Günaltay'ın başkanlığı döneminde; 1932 yılında birincisi düzenlenen Türk Tarih Kongresinin III., IV. ve V. kongreleri düzenlenmiştir. Türk Tarih Tezinin kanıtlanması adına yurdun dört bir köşesinde kazı çalışmaları yapılmıştır. 1935 yılından itibaren Türk Tarih Kurumu'nun desteğiyle veya Kurum adına yapılan arkeolojik çalışmalar Kurumun önemli bir faaliyet alanı olarak dikkat çekmektedir. Ülke içinde yapılan ilim çalışmalarının yurt dışında tanıtılması için uluslararası kongre ve konferanslara katılım sağlanmıştır. Kurumun bünyesinde 1942 yılında basımevi kurularak eserlerin basımı sağlanmış, yayıncılıkta döneminin lideri olarak günümüzde önemli bir yere sahip olmuştur. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Kurumun kuruluşundan itibaren topladığı eserler ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti toplumu için ulaşılabilecekleri bir merkez haline getirilmeye çalışılmış, 20 yıllık süre zarfında doküman sayılarında önemli bir artış yaşanmıştır. 1940'lı yıllarda Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Kuruma tahsis edilen bir bölümde çalışmalarını yürüten Tarih Kurumu, büyüyen kütüphanesi, çalışmaları ve önemli bir yer tutan basımevi sebebiyle 1967 yılında günümüzde de kullanılan binasına geçiş yapmıştır.

Tez çalışmamız giriş ve sonuç bölümleri dışında üç bölüm olarak hazırlanmıştır. Giriş bölümünde Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş aşamasına kadar olan tarihi süreç kısa bir biçimde ele alınmıştır.

Birinci bölümde Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş süreci ele alınarak Kurumun görevleri, idari ve mali yapısına yer verilmiştir. Ayrıca 1931-1941 döneminde yapılmış olan çalışmalara kısa bir biçimde yer verilmiştir. Kurumun faaliyete geçmesinde önemli rolü olan ve ölümüne kadar fahri başkan olarak kalan Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih görüşü de bu bölümde yer almıştır.

İkinci bölümde Kurumun en uzun süreli başkanlık görevini yerine getiren Şemsettin Günaltay'ın hayatı, kişiliği ve siyasi çalışmalarına yer verilmiş, başbakanlık görevini yürüttüğü dönemdeki önemli faaliyetleri tezde yerini almıştır. Ayrıca Günaltay'ın tarih görüşüne ve hayatı süresince yazmış olduğu eserlere değinilmiştir.

Üçüncü bölümde 1941 yılından 1961 yılına kadar geçen süre içinde Türk Tarih Kurumu'nun yapmış olduğu çalışmalar incelenerek teze aktarılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Kurumun yapmış olduğu çalışmaların yer aldığı yılsonu faaliyet raporları tezimizin hazırlanmasında önemli kaynaklar olarak görülmüştür. Ayrıca Kurumla ilgili 20 yıllık süre içinde gazete manşetlerine yansıyan haberlere de yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK TARİH KURUMU'NUN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

1.1. Mustafa Kemal Atatürk'ün Tarih Görüşü

Atatürk; tarihin kişi, ulus ve ülke açısından değerini çok iyi bilen şahsiyetlerin başında gelmektedir. O, sadece Ülke lideri değil bunun yanında oluşturduğu yeni devleti Türk ulusunun kültürel ve tarihi koşullarının gerekli olduğu sağlam bir yapıya oturtmuş olan bir düşünce adamıdır. Bu sebeple rejimin kabul edilmesinden sonra gerçekleşen yenilikler, Türk ulusunu hedeflenen noktalara ulaştıracak kültürel düzenlemeler, kuvvetini tarih şuurundan almış modernleşme faaliyetleridir. Mustafa Kemal'i diğer siyasi kişilerden ayıran farklılıklardan biri de, tarih üzerine fazlaca eğilmesi, tarih araştırmalarını ciddiyetle takip etmesi ve bunu günlük hayatının bir uğraşı haline getirmiş olmasıdır.³⁰

Mustafa Kemal genç bir fikir adamı ve asker olarak tarihe önem vermiştir. Bundan dolayıdır ki, bağımsızlık hareketinden sonra yeni kurulan devletini ulusal bir temele getirmek için yoğun uğraşlar vermiştir. Milli dava sürecinde hep geleceğe bakan Mustafa Kemal, cumhuriyeti ilan ettikten sonra geçmişe bakarak cumhuriyetimizin kuvvetli bir zeminde durabilmesi adına tarih ile ilgili olmaya başlamıştır. Mustafa Kemal, aslında eğitimi esnasında, gençlik dönemlerinde, tarihe merak sarmıştır.³¹

Mustafa Kemal, tarihi kendine yön verecek en büyük rehber olarak görmekteydi. Bu düşünceyi destekleyen sözleri şöyle söylemektedir;

Devletlerin, umumiyetle müesseselerin teşekküllerinde, bu müesseselerin mahiyetleri tebdilde ve bunların inhilal ve inkırazlarında müessir olmuş olan sebepler ve amillerin tetkikinden çıkan neticeler olmalıdır. Bir imparatorluğun doğmasını intaç eden sebepler, mühim olduğu gibi, batması sebep ve amilleri tetkikinden çıkacak netice de, o kadar mühimdir.³²

Mustafa Kemal Atatürk, ilk olarak Türk ve İslam ülkeleri tarihini, tüm milletlerin tarihleriyle, kökenlerini, erken dönem medeniyetleri, din ve dil gibi hemen hemen her konu da insanlıkla ilgili olan tarihi kaynakları inceleme gayretinde olmuştur.³³ Geçmişte, Türklerin zaferlerle dolu

³⁰ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 89.

³¹ Zeynep Korkmaz, "Milli Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuru", **I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, Ankara, 1994, s. 209.

³² Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, 1968, s. 274.

³³ Leman Şenalp, "Atatürk'ün Tarih Bilgisi", **II. Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, Ankara, 1996, s. 717.

geçmişleri kendisini derinden etkilemiştir. Türk milletinin bu zafer ve şanlı geçmişinin sonraki dönemlerde sürmemesinin sebepleri, Milli benliği unutmuş olmaları gibi konular ilgisini bir hayli çekmiştir.³⁴ Mustafa Kemal'in, tarihe bu kadar önem vermesinde Manastır Askeri İdadisi'ndeki tarih öğretmeni Kolağası Mehmet Tevfik'in büyük bir tesiri vardır. Atatürk daha sonrasında bu etkilenmeyi "*Bana yeni bir ufuk açtı*" şeklinde ifade ederek ondan minnetle bahsetmiştir.³⁵

Mustafa Kemal, okumuş olduğu yerli ve yabancı yazarların eserlerinden etkilenecek Türk ve İslam Tarihi üzerine eğilmek gereğini duymuştur.³⁶ Bağımsızlık mücadelesi sırasında Halide Edip Adıvar'ın anılarına göre; İslam Tarihi ile alakalı kitaplar okumuştur.³⁷ Yapılan ateşkesin gerçekleştirilmesi ve kuvvetlerin silahsızlaştırılması için görev verilmiş olan İngiliz Binbaşı A. Ravlinson, yukarıda ki kelimeleri destekler açıklamayı şöyle yapmaktadır; "*Göze çarpan kişiliğiyle, görüşenlerde unutulmaz etki yaratan Büyük Mustafa Kemal Paşa; çok okumuş, geçmiş ve görmüştü. Günün sorunları hakkında olduğu kadar, tarihi konular üzerinde de genel ilgiyi çeken ve insanı düşündüren fikirler ortaya atıyordu.*"³⁸ Fransız İhtilali üzerine ilgi duyan Mustafa Kemal, Diyarbakır'da II. Ordu komutanı görevindeyken Fransızca eserler, tercümesi yapılmış önemli yapıtlar, öncelikle de tarihi kitaplar okumuştur. Bağımsızlık sonrası Mecliste hitap edeceği zamanlarda ise tarihten bolca yararlanmışır. Wells'in Ana Hatlarıyla Dünya Tarihi adlı eserini tercüme ettirmiş ve bu kaynaktan istifade etmiştir. Öyle ki askeri ve siyasi zaferlerini, özellikle tarihi iyi değerlendirmesine borçlu olduğunu görmekteyiz.³⁹

İstanbul Harp Akademisi öğrenciliği yıllarında, Türk tarihi üzerine araştırmalar yapmıştır.⁴⁰ Sadece Osmanlı değil Doğu medeniyetleri de dikkatinden kaçmamıştır. Görevlendirme ile Şam'a gittiği yıllarda, vilayet kütüphanesinde geçmiş dönemlerde Türk ilim adamları tarafından yazılmış olan ateşli silahların kullanımı ile alakalı eserleri başka bir yabancı kaynağa başvuru yapmadan yazmıştır. Bu eseri yazarken Batılı hiçbir esere başvuru yapmayarak, kütüphanede bulduğu Türk yapıtından faydalanarak yazmıştır.⁴¹ İncelemiş olduğu Türklerin geçmiş dönemlerindeki kaynaklarından sonra milletiyle onur duymuş, ancak yapılmış olan hatalardan da ders çıkarmıştır. Edindiği bilgiler sonrasında yüksek bir tarih bilincine ulaşan Atatürk, konusunda uzman kişilerle tartışacak duruma gelmiştir.⁴²

Mustafa Kemal, tarih hakkında bildiklerini bağımsızlık mücadelesi sürecinde ve sonrasında en etkin şekilde kullanmıştır. Koşulsuz bağımsızlığın şartı olarak siyasal özgürlüğün, sosyal ve

³⁴ Gürbüz D. Tüfekçi, **Atatürk'ün Düşünce Yapısı**, Ankara, 1981, s. 47.

³⁵ Cengiz Orhonlu, "Atatürk ve Tarih Görüşü", **Türk Kültürü**, S. VI, Ankara, 1967, s. 26.

³⁶ Turan, a.g.e., s. 90.

³⁷ Şerafettin Turan, **Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar**, Ankara, 1999, s. 26.

³⁸ Tüfekçi, a.g.e., s. 48.

³⁹ Cihan Dura, **Atatürk Devriminin Temeli Bilimsel Zihniyet**, Erciyes Yayınları, Kayseri, 1999, s. 176.

⁴⁰ Ali Fuat Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Hatıraları**, Aka Kitabevi, İstanbul, 1967, s. 17.

⁴¹ Afet İnan, "Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları", **Bellekten**, Cilt XVIII, 1954, s. 431.

⁴² Orhonlu, "a.g.m.", s. 28.

ekonomik alanlarında da gerekliliğini gören Mustafa Kemal, Türk Dili ile Türk tarihini birlikte kullanmayı ana unsurlar olarak görmüştür. Yeni kurmuş olduğu devletin ulusal birlik ve kimliği kazanmasında başlıca kültürel unsurların dil ve tarih olduğunu kabul etmiştir.⁴³

Avrupa devletleri milliyetçi gelişmeler sonrasında XIX. yüzyılda ulus devletleri olarak yeniden bir yapılanma içerisine girmişlerdir. Osmanlı'da, çok uluslu yapısının bozulmasıyla birlikte özellikle Meşrutiyet döneminde başlayan bu tür eğilimler ancak cumhuriyetin ilanından sonra kurulan yeni devlette hayata geçmiştir. Özellikle bağımsızlık hareketi ile bu amaç perçinlenmiş ve zafere ulaşılmıştır. Yeni kurulan devletin başlıca amaçlarından Türk milleti modeliyle, çağdaş bir ülke mekanizması oluşturarak Türk milletini refah devletler düzeyine ulaştırmak hedeflenmiştir. Ulus devlet olabilmenin şartlarının en önemli olanı ise millet fikrinin oluşmasıyla mümkün olacaktı. Bu fikrin oluşabilmesi için de ortak dil ve tarih bilincinin çevresinde birleşen millet bilincine sahip olmanın zorunluluğuydu.⁴⁴

Millet fikrinin oluşmasında tarih bilinci ve tarih eğitimi ülkenin en büyük gereksinimlerinden birisiydi. Be sebepten dolayı Mustafa Kemal liderliğinde tarih üzerine yapılan faaliyetlerin birinci koşulu milli devletin alt yapısını oluşturan millet fikrinin oluşmasını gerçekleştirmektir. Mustafa Kemal'in millet ve milliyetçilik fikrinde tarih, ana öğelerden bir tanesi olarak ön plana çıkmaktadır. Atatürk, Türk milletinin oluşması için tarihsel yakınlığın büyük önem arz ettiğinin farkındaydı. Geçmiş tarihle sadece övünmenin bu dünyada yapacak bir şeyi kalmayan milletlerin işi olabileceğini düşünmüş, geçmişten ders çıkartarak geleceğine yön veren bir millet düşüncesi ile çalışmalarını sürdürmüştür.⁴⁵

Mustafa Kemal, bir ulusun yüceliğini bilebilmesi için geçmişinden haberdar olması gerektiğini düşünmekteydi. Bunu kanıtlayacak olan alan ise tarih ilmiydi. Bu sebepten dolayı tarih çalışmalarının gerekli olduğu sonucuna varmıştır. Onursal profesörlük aldığı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden gelen heyeti kabul ettiği vakit, Profesör Şemsettin Günaltay'a "*Tarihçilerle çok konuşacağız.*" demiştir.⁴⁶

Yeni kurulan Türk devletinin Türklük bilincini ortaya çıkarırken Atatürk, Osmanlı'nın "ümme" anlayışı yerine "ulus" olmanın önemini kavramıştır. Bunun içindir ki ulus olmanın başlıca yolunun modern alandaki gelişmeler ile paralellik gösterdiğinin farkındaydı. Mustafa Kemal, Türklük şuurundan övgüyle söz ederken Osmanlı'nın çöküşünde bu bilincin kaybolduğunu söylemekteydi.⁴⁷ Bunu da 1923 yılında şu sözlerle dile getirmiştir:

⁴³ Tüfekçi, a.g.e., s. 32.

⁴⁴ Turan, **Türk Devrim Tarihi**, s. 90.

⁴⁵ Afet İnan, "Atatürk ve Tarih", **Atatürkçülük, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi**, MEB Yayınları, İstanbul, 1984, s. 152.

⁴⁶ Turan, **Türk Devrim Tarihi**, s. 92.

⁴⁷ Mahmut Esat Bozkurt, **Yakınlarından Hatıralar**, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, s. 95.

Biz milliyet fikirlerini gerçekleştirmede çok gecikmiş ve çok ilgisiz kalmış bir milletiz. Bunun zararlarını fazla faaliyetle gidermeye çalışmalıyız. Osmanlı imparatorluğu içindeki çok çeşitli topluluklar, hep milli inançlara sarılarak, milliyetçi idealin gücü ile kendilerini kurtardılar. Kuvvetimizin zayıfladığı anda bizi hor ve hakir gördüler. Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmış olduğumuzmuş. Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak ilk önce biz kendi benliğimize ve milliyetimize bu saygıyı, hissi, fikri ve fiili olarak, bütün davranış ve hareketlerimizi gösterelim.⁴⁸

Bir toplumun kendi benliğine sahip olması onu geçmişin derinliklerinden bugüne, bu zamandan geleceğe sorunsuz götüren manevi bir güç olmuştur.

Mustafa Kemal'in, bilimsel çalışmalarda özellikle önem verdiği husus ana kaynakları incelemeye özen göstermesidir. Ana kaynaklara başvurmasındaki sebep bilgilere birinci elden ulaşmaktır. Başkaları tarafından verilen bilgiler ışığında ilerlemeyi düşünmemiştir. Kopyalama ve taklitçiliği değil orijinallığe sahip olmayı hedef edinmiştir. Yapılan tarih çalışmalarında özellikle nesnellığe sadık kalınması ve Türk ulus tarihinin bir an evvel hazırlanması için talimat vermiştir.⁴⁹ Mustafa Kemal, ulus tarih fikri çevresinde toplanmanın, ilmi bir tarih düşüncesiyle gerçekleşeceğini düşünmekteydi. İlmi tarihçilikte, bireysel olan hiçbir bilgi, son ve kesin çalışma, düşünce yoktur. Çünkü tarih sürekli bir araştırma, şüphe, tartışma, değişim ve kaynağa dayanma çerçevesinde olmak zorundadır. Atatürk'ün tarih düşüncesi bu yönde gelişme göstermiştir.⁵⁰ O, Türk tarih araştırmalarındaki olumlu ve olumsuz durumlara rağmen çağdaş tarih araştırmalarına uygun bir biçimde çalışmaların sürdürülmesi gerektiğini biliyordu. Bu nedenle tarihin yazılması için Türk Tarih Kurumu'na görev vermiştir.⁵¹

Mustafa Kemal Atatürk bir taraftan tarih alanında çalışmalar yaparken, diğer taraftan Türkiye Cumhuriyeti devletinin her bir ferdinde ulusal bilinci uyandırmak ve bunun devamını sağlamak adına tarih ilminden faydalanmayı kendine gaye edinmiştir. Onun bu derece tarihe meraklı olması Osmanlı'da ulusal tarih anlayışının tam olarak yerleşmemiş olmasından kaynaklanıyordu. Bu durumu iyi bir analizini yapan Atatürk, tarih ilmini bu yokluktan kurtarmak, onu ulusal meselelerle ilgilenmeye yönlendirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'e göre "güçlü devletler kurmuş olan atalarımız zengin bir medeniyete sahip olmuşlardır. Bu nedenle geçmişi araştırmak, incelemek ve dünyaya sunmak bizim için bir görevdir. Türk evlatları geçmişini bildikçe kendilerine olan güven artacak ve ataları gibi büyük işler yapmak için azim edeceklerdir."⁵² Bununla beraber Atatürk, bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir;

Fakat umumiyet itibarıyla şu hatamız vardır ki tetkikat ve tettebbuatımıza zemin olarak kendi memleketimizi, kendi ananemizi, kendi hususiyetimizi ve ihtiyaçlarımızı anlamalıyız. Münevverlerimiz belki bütün cihanı, bütün diğer milletleri tanır, lakin kendimizi bilemeyiz.

⁴⁸ Mustafa Kemal Atatürk, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt I, Ankara, 1959, s. 142.

⁴⁹ İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, s. 271.

⁵⁰ Bekir Sıtkı Baykal, "Atatürk ve Tarih", **Belleten**, Cilt XXXV, Ankara, s. 538.

⁵¹ Necati Gündüz, **Atatürk Çağı Zihniyeti**, Ankara, 1973, s. 184.

⁵² Enver Ziya Karal, **Atatürk'ün Türk Tarih Tezi**, MEB Yayınları, İstanbul, 1988, s. 162.

Münevverlerimiz milletimi en mesut millet yapayım der. Başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen yapalım der. Lakin düşünmeliyiz ki böyle bir nazariye hiçbir devirde muvaffak olmuş değildir. Bir millet için saadet olan bir şey diğer millet için felaket olabilir. Aynı sebep ve şeriat birini mesut ettiği halde diğerini bedbaht edebilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken, dünyanın her türlü ilminden, keşfiyatından, terakkiyatından istifade edelim. Lakin unutmayalım ki asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz. Milletimizin tarihini, sanatını, ruhunu sahit ve selim, dürüst bir nazarla görmeliyiz.⁵³

Ülkemizde tarih bilincinin gelişmesini, ulusal tarihimize ilgili kaynakların modern aşamalara geçmesi Mustafa Kemal'in büyük uğraşlar ve faaliyetlerinin sonucudur.

Mustafa Kemal, Avrupa tarzı tarih anlayışını benimseyerek delil, buluş, konuyu belirleme, yorum ve ifade gibi yöntemleri esas almıştır. O, tarih ile ilgili olan kişilere rehber olarak ulusal konuları dile getirirken tarihçilerimizin faaliyet yöntemleri ve sahip olmaları gereken özellikleri belirtmiştir. Çünkü onun beklentisindeki sonuçlara ulaşabilmek için tarihçilerin kalite olarak yüksek olması gerekiyordu. Bu amaçla tarihçilerden beklentisi, yöntemler haricinde ilmi ahlak ve dürüstlük önceliğiydi.⁵⁴ Bunun için söylemiş olduğu sözler şöyledir;

Tarih yazmak için tutulan yolun bilhassa ilmi olması şarttır. Bu münasebetle yüksek heyetinizin reisi bulunan zat-ı alinize hatırlatırım ki yenedünya ufuklarına açacağınız yeni semasında dikkatli olunuz. Sümmeddarik bir eser vücuda getirerek ferdasında nadim olmaksansa, hiçbir eser vücuda getirmemek, aczini itiraf etmek evladır.⁵⁵

Ulusal egemenliği bir bütün olarak kabul eden Atatürk ve yol arkadaşları elde edilen siyasi zaferin sosyal alanda da kazanılması gerektiğini benimsemişlerdi. Bu düşünce ile siyasi ve ekonomik egemenlik bir devre olarak ele alınmalı ve milli kurtuluş savaşı sonrasında bunun gerçekleşeceği kabul görürse, daha sonra gerçekleşecek olan milli egemenliğe de kültürel bağımsızlık diyebiliriz. Kültürel yenileşmeyi sağlamak için ulusu modern ve müreffeh bir millet seviyesine ulaştırmak gerekiyordu ve bunun içinde bir aydınlanma gerekiyordu. Bu aydınlanma ile milletin fikirleri gelişecek, milletin kültürel çalışmalarında modern bir düzey sağlanacak, milli bilincin ilerlemesinde katkısı olacaktı.⁵⁶ Sosyal alanda millileşme hareketi ve Osmanlı devrinin kabul edilmemesi diyebileceğimiz çalışmalar şu sırayla olmuştur;

1. Şeriyeye Mahkemeleri kaldırıldı. (8 Nisan 1924)
2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924)
3. Tekke ve Zaviyelerin kapatılması (30 Kasım 1925)
4. Medeni Kanunun kabulü (17 Şubat 1926)
5. Anayasada laikliğe aykırı olan maddelerin kaldırılması (10 Nisan 1928)
6. Latin harflerinin kabulü (1 Kasım 1928)

⁵³ Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, s. 141.

⁵⁴ Gündüz, a.g.e., s. 185.

⁵⁵ Karal, *Atatürk'ün Türk Tarih Tezi*, s. 62.

⁵⁶ Dura, a.g.e., s. 180.

7. Liselerde Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması (1 Eylül 1929)⁵⁷

Bu hususta yapılan çalışmalar yeni devletin ne kadar ciddi olduğunun bir göstergesidir. Osmanlı'nın yokluğundan kaynaklanan boşluğun toplum üzerinde olumsuz etkisini kırmak için Mustafa Kemal, tarih ilminden faydalanmayı amaçlayarak, cumhuriyeti sağlam temeller üzerine oturtmayı amaçlamıştır.⁵⁸ Gaye; Türk tarihini gerçek ve düzgün temeller üzerine koyarak modern millet ortaya çıkarılmasına destek olunması ve milli kimliğin kuvvetlenmesine yardımcı olabilmektir.⁵⁹

Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihe bakışı, bilimsellikten uzak olmamış ve yeni bir tarih bakış açısı ile millet-devlet kültürünü ortaya çıkarmak, Batı ile olan ilişkilerinde Türklerin nasıl bir millet olduğunu izah etmek, Türklük adı altında milli bir şuuru topluma benimsetmek, yaptığı devrimlerin tarihi bir desteği ve açıklaması tarzının bulunması şeklinde olmuştur. Bu nedenledir ki tarihin sosyal, ekonomik, siyasi özellikleri üzerinde durarak eskisinin yerine yenisinin getirilmesi görevini tarihe vermiştir. Bu amaç doğrultusundaki arayışlar onu Türk Tarih Tezine yönlendirmiştir. Bu tezin gelecek kuşaklar için bir sembol olması hedeflenmiştir.⁶⁰

Bu hedefler doğrultusunda kurulan Türk Tarih Kurumu ilim ve kültürümüz açısından bir dönüm noktası olmuştur. Ülkemizde tarih ve arkeoloji üzerine araştırmalar yapmak adına kurulmuş olan bu kurum Atatürk döneminde çalışmaları hızlı bir biçimde devam etmiştir. Yapılan çalışmalarda Türk Tarihi ve ilgili konular, Türklerin geçmiş toplumsal etkileri incelenerek elde edilen sonuçlar yayınlanmıştır.⁶¹

1.2. Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşu

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, Mustafa Kemal'in bizlere bıraktığı eserlerden bir tanesi olarak önemli bir yere sahiptir. Türk milletinin yüceliği ve ileri medeniyet kabiliyetlerine samimiyetle inanmış olan Mustafa Kemal, son dönemlerde yaşamış olduğu başarısızlıklar ile kendini küçük görmeye başlamış olan Türk milletine yalnızca savaşçılık özelliğiyle değil medeniyet alanında da büyük bit toplum olduğunu göstermiştir. O, ulusu en modern milletlerin seviyesine çıkarmak için öncelikle tarihinden haberdar olması, tarihini başkalarından değil ilk elden araştırıp elde etmesi ve öğrenmesi gerektiğine derinden inanmaktaydı. O, bağımsızlık mücadelesi ve kurulan yeni devlet ile ilk adımı attığında ulusunun tarihi temellerini sağlam tutmak amacını taşıyordu.⁶²

⁵⁷ Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İstanbul, 1979, ss. 109-112.

⁵⁸ Şemsettin Günaltay, "Türk Tarih Tezi Hakkında İntikatlara Mahiyeti ve Tezin Kati Zaferi", **Belleten**, Cilt II, Ankara, 1938, s. 337.

⁵⁹ Mumcu, a.g.e., s. 110.

⁶⁰ Karal, **Atatürk'ün Türk Tarih Tezi**, s. 64.

⁶¹ Gündüz, a.g.e., s. 186.

⁶² Ulug İğdemir, **Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, TTK Yayınları, Ankara, 1994, s. 3.

Türkiye coğrafyası, Sevr ve Mondros ile parça parça edilmek istenmişken, Türk ulusunun geçmişi ve uygarlığı yok sayılmıştı. Bu nedendir ki Mustafa Kemal, Anadolu'nun bağımsızlığa kavuşması sonrasında bu topraklardaki hak iddiasının doğruluğunu kanıtlamak amacıyla tarih alanından faydalanarak yeni metotlar ile bunu ortaya koymaya çalışmıştır. Bunun ortaya konmak istenmesinde Anadolu coğrafyasının geçmişte yaşamış olduğu göç ve istilalar da etkilidir. Anadolu'da yaşayan Türkler, geçmiş toplumlardan kalan mirasın hak sahipleriydiler. Bunun için Anadolu'da geçmişimizi tarihin tozlu sayfalarında araştırmak gerekiyordu. Bu gibi çalışmaları yapabilmek için Türkiye'de ilim heyetinin ve okulunun olması gerekmektedir. Geçmiş araştırmak ilk olarak bu kurumda başlamıştır. Kurumdan öncede yapılmış olan çalışmalar varken ortaya eserler konmuştur. Kurumun büyük oranda başarılı olması Mustafa Kemal'in desteğinde olması ve onun liderliğinde kurulmasıdır. Türk Tarih Kurumu'na benzer bir oluşum Osmanlı'nın son döneminde kurulan Tarih-i Osmani Encümenidir. 1910 yılında kurulmuş olup aylık dergi çıkartarak bazen de eserler yayınlamaya varlığını sürdürmüştür. Yeni devletin oluşumundan az bir vakit sonra İstanbul Üniversitesi içerisinde kurulan Türk Tarih Encümeni, bu kuruluşun devamı gibidir. Bu kurum 1924 yılında çalışmalarına başlamıştır.⁶³ Bu Encümen 1927 yılında çıkarılan yasa ile Maarif Vekaleti tarafından İstanbul'da tekrardan örgüt haline getirilmiştir.⁶⁴ Kurumun Encümenleri;

- a. Fuat Köprülü
- b. Ali Canip Yöntem
- c. Yusuf Akçura
- d. Halil Ethem Eldem
- e. Yusuf Behçet
- f. Necip Asım Yazıksız
- g. Niyazi Ramazan
- h. Ahmet Refik Altınay
- i. Emin Mahmut
- j. Kemal İnal

Kurum çalışmalarını, Türk Ocakları içerisinde hareket edecek olan Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin faaliyete geçmesine kadar sürdürmüştür. Bu kurum İstanbul'da faaliyetlerine devam etmiş olsa da Ankara'da gelişmekte olan devrimci anlayışı memnun edecek bir durumda olmamıştı. Daha sonra kuruma verilen destekten vazgeçilmiştir.⁶⁵

Devlet belirli bir düzeni sağlamış olmanın verdiği güvenle 1930 yılından sonra dil ve tarih üzerine çalışmalarına hız vermiştir. İstanbul'da faaliyet gösteren Türk Tarih Encümeni, bu

⁶³ Fahri Çoker, **Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, TTK Basımevi, Ankara, 1983, s. 6.

⁶⁴ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması**, Ankara, 1981, s. 299.

⁶⁵ Mahmet Şakiroğlu, "Memleketimizde Toplu Tarih çalışmaları I", **Tarih ve Toplum**, S. XXXVI, İstanbul, 1986, s. 13.

faaliyetlerin sonrasında yerini ve görevini Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti'ne devretmiştir.⁶⁶ Bağımsızlık sonrasında ulu önderin liderliğinde, tarih kapsamında, kurumsal seviyede atılmış ilk adım olarak kabul gören bu hareket, Nisan 1930 tarihinde Türk Ocakları'nın dördüncü çalıştayında hayata geçmiştir. Gerçekleşen bu olay, Tarih Kurumu'nun açılmasında ilk basamak olarak önem arz etmektedir.⁶⁷ Yerini Türk Tarih Kurumu'na bırakacak olan Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin kuruluş öyküsü şu şekildedir. 1930 yılında Ankara'da toplanmış olan VI. Türk Ocakları Çalıştayı, heyetin kurulmasında öncelikli kabul edilmektedir. Türk Tarih Encümeni'nin yerine farklı bir encümen oluşturmak isteyen Mustafa Kemal, istekte bulunarak Nisan 1930'daki toplantıda Aksaray Milletvekili ve Tarih öğretmeni olan Afet İnan söz isteyerek Türk tarihi ve kurmuş olduğu uygarlıklar hakkında bir konuşma yaparak dikkati çekmiştir.⁶⁸ Bu konuşmanın ardından 40 imzalı bir önerge sunulmuştur. Sarı ırk hakkındaki tezi çürütmek adına Mustafa Kemal, Afet İnan ve etrafındaki ilim adamlarıyla beraber iki yıl çalışılarak bu durumun çözümlenmesinde büyük uğraş vermişlerdir.⁶⁹ Türk tarihi üzerine yapılan bu toplantının ülkenin en önemli hadisesi olarak kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Önergede Türklerin geçmişini ve uygarlığını ilmi mahiyette çalışmak için daimi bir kurumun kurulmasına karar verilmesi ve bu kurumun üyelerini seçmesinin merkeze bırakılması teklifi sunulmuştur. Bu önerge hakkında konuşan Afet İnan'dan sonra Reşit Galip ve Sadri Maksudi söz almış ve önergeyi savunmuşlardır.⁷⁰

Tartışmaların neticesinde önerge, kanun encümenine gönderilmiştir. II. Oturumda açıklanan encümen raporunda, Türk Ocakları kanununun 84. Maddesine bir ekleme yapılmak istenmiştir.⁷¹ Bu ekleme ile Türk Tarih Kurumu'nun ilk aşaması olarak kabul edilen Türk Ocakları Türk Tarihi Tetkik Heyeti kurulmuş oluyordu. Heyet 16 azadan oluşmaktaydı. Kurumun ilk toplantısı 4 Haziran 1930'da Hamdullah Suphi Tanrıöver başkanlığında Türk Ocakları Merkez Binası'nda yapılmıştır. Bu toplantı ile yönetim kuruluna seçilen isimlerde belli olmuştur.⁷²

1.2.1. Türk Tarih Kurumu Yönetimi⁷³

Yapılan seçimlerden sonra Başkan Tefik Bıyıklıoğlu, teşekkür konuşması yaparak görevine başlamıştır.⁷⁴ Mustafa Kemal'in himayesinde olan Türk Ocakları Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, kapanışına kadar sekiz resmi toplantı yapmıştır. Gündeme alınan konular, Atatürk'ün de hazır bulunduğu toplantılarda görüşülmüştür.⁷⁵ Kurumun faaliyet hayatında en önemli çalışması olarak

⁶⁶ İğdemir, a.g.e., s. 2.

⁶⁷ Çoker, a.g.e., s. 7.

⁶⁸ Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşuna Dair", **Belleten**, Cilt XI, Ankara, 1947, s. 173.

⁶⁹ İğdemir, a.g.e., s. 4.

⁷⁰ Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında", **Belleten**, Cilt XXXV, Ankara, 1971, s. 503.

⁷¹ Çoker, a.g.e., s. 2.

⁷² İnan, **Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında**, s. 504.

⁷³ Heyetten daha sonra ayrılan Mesaros ve Zakir Kadiri'nin yerine Şemsettin Günaltay ve Hasan Cemil Çamlıbel getirilmiştir. Çoker, a.g.e., s. 6.

⁷⁴ Tuncay, a.g.e., s. 299, Tefik Bıyıklıoğlu'nun konuşması için ayrıca bkz. Çoker, a.g.e., ss. 3-4.

⁷⁵ Çoker, a.g.e., s. 4.

Türk Tarih Tezini de içeren “Türk Tarihinin Ana Hatları” adlı eserdir. Kitap, İstanbul Devlet Matbaasında 1 cilt halinde basılmıştır. Bu eser Türk ulusu için milli tarih yazmak amacını perçinleyen bir ilk basamak özelliği göstermektedir.⁷⁶ Atatürk, yeni kurumun üyelerinden yeni kurulmuş olan devletimizin tapusu olarak görülecek şu hususları istemekteydi;

- Türk Tarihi ve Türk uygarlığının dünya tarihindeki önemi hakkında bir çalışma yapılması,
- Yapılacak olan tüm faaliyetlerin, zamanında tamamlanarak bir eser olarak yayınlanması,
- Türk tarih ve uygarlığına merak saran gazeteci, tarihçi gibi kişilerin bu konu da bilgi sahibi olmaları ve yabancı kaynakları araştırmaları gerektiği üstünde durmuştur.⁷⁷

Tablo 1: Türk Tarih Kurumu İlk Yönetim Kurulu

Başkan	Tevfik Bıyıklıoğlu	Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri
Başkan Vekili	Yusuf Akçura	İstanbul Milletvekili
Başkan Vekili	Samih Fırat	Çanakkale Milletvekili
Genel Sekreter	Reşit Galip	Aydın Milletvekili
Üye	Afet İnan	Ankara Müzik Öğret. Okulu Tarih öğrt.
“	Vasıf Çınar	Milli Eğitim Bakanı
“	Halil Ethem Eldem	İstanbul Müzeler Genel Müdürü
“	Yusuf Ziya Özer	İstanbul Hukuk Fakültesi Profesörü
“	Sadri Maksudi	Ankara Hukuk Fakültesi Profesörü
“	Reşit Safvet Atabinen	Kocaeli Milletvekili
“	İsmail Hakkı Uzunçarşılı	Balıkesir Milletvekili
“	Ragıp Hulusi Özden	Dil Encümeni Üyesi
“	Mükremin Halil Yinanç	Tarih Öğretmeni
“	Zakir Kadiri Ugan	MEB Telif ve Tercüme Heyeti Üyesi
“	Hamit Zübeyr Koşay	Etnografya Müzesi Müdürü
“	Mesaros	Ankara Etnografya Müzesi Uzmanı

Oluşturulan heyetin çalışmaları yalnızca bir yıl kadar sürebilmiştir. Türk Ocakları çatısı altında yapılan bazı tartışmalar neticesinde ocakların kapatılması kararı alınmıştır. Nisan 1931 tarihinde önemli sayılabilecek bir kurumsal değişim yaşanarak, Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti görev ve sorumluluklarını Türk Tarih Tetkik Cemiyetine devrederek bu kurumun kurulmasında etkin rol oynamıştır.⁷⁸ Ocağın görev tesliminden sonra Atatürk’ün isteğiyle bu kurum, dernek olarak görevine devam etmiştir. Yönetim kurulunda olup sonradan ayrılmış olan Zakir Kadiri ile Mesaros beylerin yerine Şemseddin Günaltay ve Hasan Cemil Çamlıbel getirilerek

⁷⁶ Semavi Eyice, “ Türk Tarihinin Ana Hatları”, **Belleten**, Cilt XXXII, Ankara, s. 509.

⁷⁷ İğdemir, a.g.e., s. 6.

⁷⁸ Necati Akder, “Türk Ocakları, Halkevleri, Kültür Dernekleri”, **Türk Yurdu**, 1960, s. 4.

on altı kişiden oluşan yeni bir yönetim oluşturulmuştur.⁷⁹ Mustafa Kemal kurumun hamisi lideri olarak kabul edilmiştir. Oluşturulan kurulda başkanlık divanı değiştirilmemiş, sayman olarak Hasan Cemi Çamlıbel seçilmiştir. Kurulun imzalamış olduğu dilekçe, İçişleri Bakanlığına verilerek, kurumun varlığından ve kuruluşundan bakanlık haberdar edilmiştir. Buna istinaden 15 Nisan 1931 yılında bakanlık; “Unvan ve maksadı tesisi yukarıda yazılı olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin nizamnamesi tevdi edilmiş olduğundan Cemiyetler Kanununa tevfikan iş bu ilmühaber verildi.” denilerek kurumun kuruluşu kabul edilmiştir.⁸⁰ Kurumun sekreterlik görevine Uluğ İğdemir getirilmiştir.⁸¹

Kurumun oluşum geçmişi 1930 yılına gitmektedir. Düzenlenmiş olan Türk Ocakları VI. Çalıştayında kurumun oluşumu ve tarih üzerine faaliyetlerinin önemi vurgulanmış, ilk olarak Afet İnan olmak üzere Türk Tarih Tezinin başlangıcı tayin edilmiştir.⁸² Kurum ilk olarak lise müfredatı için hazır ettiği tarih kitaplarıyla görevine başlamıştır. Kitabın hazırlanması için kurum dahilinde bir heyet oluşturulmuş, İstanbul Dolmabahçe Sarayı’nda Ağustos ayında çalışmalarına hız vermiştir. Bu faaliyetler sonrasında liseler için I-II-III-IV kitapları hazırlanmıştır.⁸³ Gazi’nin yapmış olduğu bu faaliyetler, Hakimiyet-i Milliye’nin 1 Haziran 1931 tarihli haberinde, batılı ülkelerde büyük ilgi görmüş ve dikkat çekmiştir. Kurum, Türk Tarih Tezinin öngördüğü düşünce ve fikirler düzeyinde faaliyetlerini 1935’e dek devam ettirmiştir. 1932 yılında kurum için büyük bir adım kabul edilen ve birincisi düzenlenmiş olan Türk Tarih Kongresi’dir. Cemiyet, 1935 yılında Mustafa Kemal’in isteği üzerine Türk Tarih Kurumu olarak adını değiştirmiştir.⁸⁴ Mustafa Kemal, özellikle 1934-38 yılları arasında meclis açılış konuşmasında bu kurum hakkında bilgiler vererek var olan hükümetlerin bu kuruluşa büyük önem vermesini istemiştir. Bu konuşmalar vasıtasıyla kamuoyunda da tesirleri görülmesi sağlanmıştır. 1934 tarihli Meclis açılış konuşmasında, Türk Tarihi ve kültürel çalışmaların sağlam temeller üzerinde kurulması adına yapılan çalışmalardan bahsederek Türk Tarih Kurumu’nun önemini bir kez daha vurgulamıştır.⁸⁵

Kurum ilk çalışma programını “Türklerin uygarlığa Hizmetleri” adı altında oluşturarak azaları arasında görev dağılımını sağlamış ve çalışmalara başlamıştır. Bu proje ile ilgili akla ne gelirse bunlar incelenecekti. Bu konuda ilgili olanların faydalanması için hazırlanan broşürlerde bir bölüm boş bırakılmış ve meraklı olan kişilere dağıtım yapılmıştır. Kurumun teşkilat binasında toplantılar yapılarak bu konu üzerinde tartışmalar gerçekleştirilmiştir.⁸⁶ Mustafa Kemal, kurumun merkezine geldiğinde çokça yapılan toplantılardaki konuşmaları takip etmiştir. Özellikle yaz mevsiminde İstanbul Dolmabahçe Sarayı’nda kurumun yapmış olduğu konferanslara ilgi büyük

⁷⁹ Çoker, a.g.e., s. 5.

⁸⁰ İğdemir, a.g.e., s. 6.

⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi, Mayıs 1931, s. 4.

⁸² İnan, **Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında**, s. 524.

⁸³ Cumhuriyet Gazetesi, Ağustos 1931, s. 1.

⁸⁴ İğdemir, a.g.e., s. 7.

⁸⁵ İnan, **Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında**, s. 528.

⁸⁶ İğdemir, a.g.e., s. 8.

olmuştur. Faaliyetlerde özellikle 1938 yılına kadar Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi'nin etkisi görülmektedir. Mustafa Kemal'in liderliğinde devam eden çalışmalar bu dönemde sekteye uğramıştır. Atatürk'ün aramızdan ayrılışından sonra kurum faaliyetlerinin gerçekleştirme işini sonraki dönemlere bırakmıştır.⁸⁷

1.2.2. Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluş Amacı

Ulusallık temellerinden bir tanesi olan tarihimizin araştırılması, ulusumuzun dünya uygarlıklarındaki yerinin belirlenmesi, Türk kültürüne katkıda bulunulması, geçmiş tarihimizin yeniden ele alınması hedefiyle kurulan ve faaliyetlerine bu gayeler doğrultusunda başlayan Türk Tarih Kurumu'nun Tüzüğündeki 4.ve 5. başlıklar şu şekildedir:

4. Madde; Türk tarihi ve Anadolu Tarihi hakkındaki konuları inceleyerek ulaşılan sonuçları her türlü yolla ülke ve dünya medeniyetlerine bildirmektir. Bu amaçla şu yollar izlenmelidir:

- Türk ve Anadolu tarihini analiz ederek ulaşılan sonuçların çeşitli eserler ve dergiler ile yayınlanması.
- Tarihimizle alakalı karalama ve asılsız iddialara karşı ulusal ve uluslararası çevreleri bilgilendirmek.
- Görev alanı ile ilgili bilimsel faaliyetler gerçekleştirmek, yapılan çalışmaları desteklemek ve elde edilen sonuçların eserler halinde kütüphanelere gönderilmesini sağlamak.
- Geçmişimize ait kaynakların Türkçeye çevrisinin yapılması ve yayınlanması.
- Farklı ve yeni konular üzerine tartışmalar ve kongreler düzenlemek.
- Ülkemiz tarihine fayda sağlayacak her türlü belgenin temini için kazı ve araştırma yapmak adına kişileri veya heyetleri görevlendirmek.

5. Madde; Ülke dışındaki bilimsel çalışmalar yapan kurumlar ile Dernekler Kanunu'nun 6., 10., 11. ve 24. Maddelerine uymak kaydıyla ortak çalışmalar yapılabilir. Tarih Kurumu, bilimsel faaliyet gösteren yerli ve yabancı kuruluşlara üye kaydı yapabilir. Bu yerlere gözlemci atayabilir ve yapılan kongrelere katılabilir.⁸⁸

1.2.3. Türk Tarih Kurumu'nun Tüzüğü

Türk Tarihi ve kültürü üzerine çalışmalar yapacak olan kurumun On altı kurucu üyesinin 15 Nisan 1931 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na verdiği dilekçede oluşturulan Tüzük şu şekildedir:

⁸⁷ İnan, **Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında**, s. 520.

⁸⁸ İğdemir, a.g.e., s. 37.

- a. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde ve başkent Ankara'da Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adında ilmi bir cemiyet kurularak çalışmalara başlamıştır.
- b. Milli Eğitim Bakanı bu kurumun fahri başkanıdır.
- c. Kurumun amacı, Türk Tarihinin araştırılması ve elde edilen sonuçların kamuoyu ile paylaşılmasını sağlamaktır.
- d. Kurum, amacına ulaşmak adına aşağıdaki şu yolları kullanabilir;
 - İlmî müzakereler yapabilir.
 - Türk tarihine ait kaynakları araştırabilir.
 - Tarihi aydınlatacak her türlü belgenin temini için belgelerin ve kazı çalışmalarının bulunduğu yerlere keşif heyetleri gönderebilir.
 - Ulaşılan dokümanların eserler halinde yayınlanması için her türlü yola başvurulabilir.
- e. Kurumun amacına hizmet edecek olan kişilerin hangi milletten olduğu önem taşımayacak, fahri ya da asli olarak üyeliğe kabul edilebileceklerdir.
- f. Kuruma üye olmak isteyenlerin en az iki üye tarafından kabulünden sonra üyeliği geçerli olacaktır.⁸⁹

1.2.4. Kurumun Teşkilat Yapısı

- a. Kurumun 6 üyeden oluşan başkanlık heyeti vardır ve şu şekilde sıralanmaktadır: bir başkan, iki başkan vekili, bir kâtip, bir veznedar şeklindedir. Başkanlık heyeti, kurumun oluşumunda görevi üstlenmiş kişilerdir. Başkanlık heyetinden birisinin ayrılması durumunda aynı heyetten seçilecek kişi bu görevi üstlenecektir.
- b. Başkanlık heyetinin kararı ve daveti ile kurum üyelerinin tamamı veya bir bölümü toplanacak ve başkanlık heyetinin hazırladığı gündem üzerine ilmi konuşma yapacaklardır.
- c. Kurum, üç ayda bir olmak üzere yapılmış olan faaliyetleri yönetim kurulu kurumun önderine (Mustafa Kemal) sunacaktır.
- d. Başkanlık heyeti içerisinde idari konular tartışılarak bir karar bağlanacaktır.⁹⁰

1.2.5. Cemiyetin İdari Yapısı

1. Kurumun geliri bağışlardan, taahhütlerden, yayın satışlarından ve konferans giriş ücretlerinden toplanacaktır.
2. Kurumun mali idaresi başkanlık heyetinin kontrolünde olacaktır.
3. Alınan senetlerde veznedarın imzasının yanında başkanlık heyetinden üç kişinin imzasının da bulunması zorunluluktur.
4. Kurumun mahkeme ve hükümet karşısında sorumlu temsilcisi umumi kâtiptir.⁹¹

⁸⁹ Türk Tarih Kurumu Tüzüğü, İstanbul, 1932.

⁹⁰ Resmi Gazete, Ankara, 1932, s. 1.

Kurum 1940 yılına değin bu tüzükle yönetilmiştir. Sonradan Cemiyetler Kanununun değışmesi üzerine tüzük üzerinde yeniden bir düzenleme yapılmasına neden olmuştur. Yapılan değışiklik neticesinde iki önemli husus göze çarpmaktadır. Birincisi; kurumun liderliğinin Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü'ye geçtiğini gösteren 2. madde ve cemiyetin kapatılması durumunda mal varlığının Cumhuriyet Halk Partisi'ne bırakılacağı 20.maddedir.⁹² 1940 yılı 2/14556 sayılı kararname ile kamu yararına faaliyet gösteren dernekler, kurum içerisine alınmıştır. Alınışı ile ilgili açıklama şu şekildedir:

Türk Tarihini inceleme ve elde edilmiş olan bilgileri yayınlama gayesiyle faaliyete başlamış olup bilimsel uğraşları dünya ilim dünyasınca takdir edilen Türk Tarih Kurumu'nun, Cemiyetler Kanunu'nun otuz yedinci maddesine uygun olarak İcra Vekilleri Heyetince 21 Ekim 1940 senesinde inceleme ve görüş birliği edilerek adı geçen kurumun cemiyetler birliğine kabulünde sakınca görülmemiştir.⁹³

Cemiyet bu yasa ile gelir vergisinden muaf olmuştur.⁹⁴

1.3. 1931-1941 Döneminde Yapılan Faaliyetler

1.3.1. Türk Tarih Ana Hatları Kitabı Çalışması

Cemiyet, faaliyetlerini ilk olarak Ankara Türk Ocağı bünyesinde devam ettirmiştir. Bu süreç bir yıl kadardır. 1930 senesinin sonlarına girerken okullar için hazırlanmış olan tarih notlarından yardım alınarak Türk Tarih Tezinin ilk izahı olarak kabul edilen bu kitap 606 sayfa hazırlanarak yayınlanmıştır.⁹⁵ Eğitim için verilen tarih kitaplarındaki bölümün Türk Tarih Tezi için yeterli olmadığı kabul edilerek, bu eseri tamamlama gayretine giren Türk Tarih Kurumu çalışmalarına hız vermiştir. Kurumun buradaki amacı, tarih öğretmenlerine, tarihe ilgi duyan kişilere ve dünya ilim çevresine Türk Tezini ilmi surette daha iyi anlatabilmektir. Bu amaçla, Türk Tarihinin Ana Hatları eseri Mustafa Kemal'in isteği üzerine yazılmaya başlanmıştır.⁹⁶ İlk önce Türk Ocağı Tarih Heyeti, ardından Türk Tarih Tetkik Cemiyeti en son da Türk Tarih Kurumu tarafından çalışılmıştır. Bu eserin gayesi, yüzyıllarca dayanaksız ithamlara maruz kalmış, uygarlığın oluşumundaki rolü kabul edilmeyen Türk milletine, geçmişini hatırlatmak amacı taşımaktadır. 1930 yılında eserin birinci cildi tamamlanarak 100 adet basılıp inceleme için ilim insanlarına verilmiştir.⁹⁷

⁹¹ İğdemir, a.g.e., s. 11.

⁹² Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra 1951 yılında hazırlanan yeni tüzük ile birlikte İnönü'nün yerine Cumhurbaşkanı'nın koruyuculuğu getirilmiştir. Yeni tüzükte yer alan en önemli husus ise kurumun kapatılması halinde mal varlığının CHP'ye aktarılması maddesinin yürürlükten kaldırılması olmuştur. Kurumun amacı yeniden düzenlenerek "Türk ve Türkiye tarihini ve bunlarla ilgili konuları incelemek ve elde edilen sonuçları her türlü yollarla yaymaktır" şeklinde değıştirmişlerdir. Ayrıca üyelik şartları da yeniden oluşturulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Celal Metin, "Dünden Bugüne Türk Tarih Kurumu", **Türk Yurdu**, Cilt 31, Sayı 286, 2011, ss. 73-76.

⁹³ Resmi Gazete, Kasım 1940, S. 4652, s. 1.

⁹⁴ İğdemir, a.g.e., s. 12.

⁹⁵ Eyice, "a.g.m.", s. 510.

⁹⁶ İğdemir, a.g.e., s. 5.

⁹⁷ Muzaffer Göker, "TTK'nın İلمي ve İdari Faaliyetleri", **Belleten**, Cilt II, Ankara, 1938, s. 15.

1.3.2. Müfredat Çerçevesinde Ortaokul ve Lise Kitap Çalışmaları

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti kuruluşundan itibaren ilk olarak lise için dört ciltten oluşan bir tarih kitabı hazırlama faaliyetine girişmiştir. Kurum 1935 yılında adını Türk tarih Kurumu olarak değiştirmiş olmasına rağmen isim değişikliğinden önce de çalışmalarına devam ederek Atatürk'ün yakından takip ettiği sürecin sonunda Eğitim Bakanlığınca bu eser basılarak liselere gönderilmiştir. Lise kitabının hazırlanmasından sonra ilk ve ortaokullar için de çalışmalar başlamış, kitaplar hazırlanmıştır. Özellikle ders kitaplarında Türk Tarih Tezinin etkisi görülmektedir.⁹⁸ Bu etkiyle ulaşılan geniş insan topluluğunda özellikle de gençler arasında devletin benimsemiş olduğu tarih öğretisi yerleşmiş olacaktı. Yeni kurulmuş olan devletin kendine uygun kişiler yetiştirmek adına 1931 yılı önemli bir basamak kabul edilmiştir. Lise müfredatında 1931'den 1941 yılına kadar bu kitaplar ile tarih dersleri verilmiştir. Mustafa Kemal'in ölümünden sonra tarih kitaplarının rafa kaldırılması kararı alınmış olmasına karşın yine de 1941 yılına kadar eğitimde bu kitaplar varlığını korumuştur. Dört ciltten oluşan Tarih kitabı, Türk ve Dünya tarihini içerisinde barındırmaktaydı. Devletin resmi amacını taşımış olmasına rağmen öğretici yanını da görmezden gelmek doğru olmayacaktır.⁹⁹

1.3.3. Tarihte Türk Büyüklerinin Anılması

Çalışmalarına devam eden Türk Tarih Kurumu, görevlerinin belirlediği faaliyetler dışında geçmişimizin farklı taraflarıyla da ilgilenmiştir. Özellikle de tarihe ışık tutmuş olan Türk büyüklerimizin doğum ve ölüm yıl dönümlerinde tören ve söyleşiler düzenleyerek, yayınlar çıkarmışlardır. Haziran 1937 yılında İbn-i Sina'nın 900. ölüm yıl dönümünde tören düzenlemiştir. Törene yabancı ilim temsilcileri de katılmıştır. İbn-i Sina hakkında 41 makale ve çalışmayı kapsayan bin sayfalık bir eser yayınlanarak farklı bir çalışmaya imza atılmıştır.¹⁰⁰

1.3.4. Türk Tarih Kurumu Yayınları

Kurumun 1932 senesindeki ilk tüzüğünde yer alan 3.maddesinde yayın çalışmaları hakkında şu ifadeler yer almaktadır; “*Kurumun amacı, Türk Tarihini inceleme ve elde edilen neticelerin yayınlanmasıdır.*” Aynı zamanda 4.madde ile de; “*Türk tarihi kaynaklarını araştırmak, basmak ve kurumun yapmış olduğu çalışmaların her türlü yolla yayınlanmasını sağlamak.*” Şeklinde ifade edilmiştir.¹⁰¹ Türk Tarih Kurumu yapmış olduğu çalışmalar ile amacına ulaşabilmek adına bazı adımlar atmıştır. Bunlar;

⁹⁸ Büşra Ersanlı Baher, **İktidar ve Tarih: Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu**, Afa Yayınları, İstanbul, 1992, s. 108.

⁹⁹ Eyice, “a.g.m”., s. 514.

¹⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi, Haziran 1937, s. 2, ayrıca bkz. İğdemir, a.g.e., s. 52.

¹⁰¹ Türk Tarih Kurumu Tüzüğü, İstanbul, 1932.

- Türk Tarihi kaynaklarının araştırılması, incelenmesi ve yayınlanması
- Türkiye Tarihinin araştırılması
- Monografiler
- Dergiler
- Türk Tarihine ait kaynakların incelenmesi ve tercüme edilmesi.¹⁰²

1.3.5. Türkiye Tarihinin İncelenmesi

Mustafa Kemal'in Anadolu coğrafyasının en eski topluluğu Türklerdir sözünden hareket eden Kurum, bu sözün gerçekliğini ortaya çıkarmak için faaliyetlerde bulunmuştur. Anadolu'da bulunan yerüstü ve yeraltı tarihi eserleri incelemeyi görev edinmiştir. Tüzüğünde yer alan "Türk Tarihini araştırır" maddesinden ilham alarak bu çerçevede faaliyetler göstermiştir. Bu amaçla;

- Arkeolojik çalışmalar ve bunlarla ilgili faaliyetler¹⁰³
 - a. Prof. Remzi Oğuz Arık tarafından 1935 yılında yapılan Alacahöyük kazı çalışması
- Türk Tarihi için hazırlanmış olan bazı monografiler
 - a. Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya ait 1937 yılında yayınlanan Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu devletleri, siyasi, idari, fikri, iktisadi hayat; ilmi ve içtimai müesseseler; halk ve toprak adlı monografi
 - b. Ord. Prof. Şemseddin Günaltay'a ait 1937 yılında yayınlanan Türk Tarihinin İlk Devirlerinden Yakın Şark, Elam ve Mezopotamya adlı monografi
 - c. 1937 yılında İstanbul'da basılan Büyük Türk Filozof ve Tıp Üstadı İbn-i Sina Şahsiyeti ve Hakkında Tetkikler
 - d. 1937 yılında Uluğ İğdemir'in Kuleli vak'ası hakkında bir araştırma

1.3.6. Dergiler

Kurumun tüzüğündeki çalışmalar ile alakalı maddelerde, yayın faaliyetleri hakkında bilgilerde derginin de yeri vardır. Mustafa Kemal tarafından hazırlanmış olan Avan Projesinin¹⁰⁴ on üçüncü maddesinin "a" bendinde geçen Türk ve Anadolu Tarihiyle alakalı olarak Belleten adında bir dergi çıkarma kurumun görevlerinden bir tanesi olarak geçmektedir. Bu nedenden dolayı kurum

¹⁰² Bu bölümle ilgili çalışmalar ancak 1938 yılından itibaren oluşturulmaya başlanmıştır. 1938 yılına kadar kurum, Türk Tarihine ait dokümanların incelenmesi ve tercümesinde faaliyetler göstermiştir.

¹⁰³ İğdemir, a.g.e., s. 115.

¹⁰⁴ Üzerinde müzakere edilerek kesinleşen tasarım taslağından sonra uygulama projesi aşamasına geçilmesi işlemini hızlandıran durum olarak Avan proje, gerçek proje değildir ancak proje hakkında bilgi veren uygulama projesi olarak taslak özelliği taşır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uluğ İğdemir, "Atatürk'ün Emriyle Türk Tarih Kurumu için Hazırlanan Bir Program Tasarısı", **Belleten**, Cilt 27, Ankara, 1941, s. 642.

bir dergi çıkarmayı gerçekleştirmek istemiştir. İlk zamanlarda kurumun yoğun faaliyetlerinin Türk Tezi ile Milli Eğitim kitapları üzerinde olması nedeniyle dergiyi çıkarmaya fırsat bulunamamıştır. Ocak 1937 yılında kuruluşundan 6 yıl sonra Belleten dergisi yayınlanmaya başlanmıştır. Derginin önsöz kısmında, Mustafa Kemal tarafından kurulan ve vasiyeti ile Türk ulusuna bırakılan kurumun yayın organı olarak yapılan tarihi çalışmaları dünya âlemine bildirmek amacı taşıdığı açıklaması bulunmaktadır. Kurumun en önemli yayın organlarından olan bu dergi, hem içerik hem de biçim bakımından ülkemizde gelişmekte olan ilim hayatımızda ve basın geçmişinde seçkin bir yere sahip olmuştur. Dergi, ilk yayınından itibaren ilkelerine bağlı kalarak zamanla gelişmiştir. Sürekli ve bilimsel faaliyetler sebebiyle yurt dışında da dikkat çekmiştir.¹⁰⁵

1.3.7. Türk Tarih Kongreleri

1.3.7.1. I. Türk Tarih Kongresi

Türk Tarih Tezi ile ilgili çalışmaların başlamasından sonra, tarih eğitiminde izlenecek rotanın öğretmenlere izah edilmesi hedeflenmiştir. Şubat 1932 yılında Mustafa Kemal bu konu ile ilgili fikirlerini açıklayarak tarih öğretmenlerine yönelik bir eğitim yapılmasını istemiştir.¹⁰⁶ Bundan hareketle tarih derslerinde öğretmenlerin, kitap hakkında düşünceleri olan profesörlerden bilgiler almış olacaktı. Öğretmenlere verilen bu kurs sonradan I. Türk Tarih Kongresi olarak anılmıştır.¹⁰⁷

Temmuz 1932 yılında kongrenin tutanakları yayınlanmıştır. Bu toplantının önemi, ilgili konularda uzman olan profesörlerin öğretmenlerle bir tartışma ortamında bir araya gelerek tarih eğitiminin daha kaliteli bir yere sahip olması hususunda faaliyet gösterilmesidir. Mustafa Kemal'in amacı ise yeni oluşmakta olan tarihi bilincin tartışılmasını sağlayarak şüpheli olan durumları ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.¹⁰⁸

Kongre, 2 ile 11 Temmuz 1932 günleri arasında başkent Halkevinin tiyatro salonunda gerçekleşmiştir. Tarih konulu ilk milli toplantıdır. Gerçekleştiği günler arasında toplantı günlük üç oturum halinde çalışma göstermiştir. Sabah oturumları genelde kısa süreli olmuş olsa da akşam geç saatlere kadar oturumun sürdüğü görülmüştür. Atatürk, kongrenin ilk gününden son gününe kadar oturumları takip etmiştir. Yapılmış olan kongrede, 25 TTK üyesi, 10 üniversite öğretim görevlisi, 96 ortaokul ve lise tarih öğretmeni bulunmuştur.¹⁰⁹ Kongre dört temel konu üzerinde durmuştur. Bunlar:

- Tarihi dönemlere ve öncesine ait kaynaklardan faydalanılması durumu
- Türk lehçeleri hakkında tartışma

¹⁰⁵ Uluğ İğdemir, "Atatürk ve Belleten", **Belleten**, Cilt III, Ankara, 1939, s. 355.

¹⁰⁶ Çoker, a.g.e., s. 6.

¹⁰⁷ İğdemir, a.g.e., s. 11.

¹⁰⁸ Yusuf Akçuraoğlu, "I. Türk Tarih Kongresi", **Ülkü**, Cilt IX, 1933, s. 24.

¹⁰⁹ Cumhuriyet Gazetesi, Temmuz 1932, s. 3.

- Büyük ölçekte göçe sebep olan Orta Asya'daki iklimsel ve coğrafi değişiklikler
- 1932 yılında eğitime verilmiş olan tarih kitapları hakkında tartışmalar.¹¹⁰

1.3.7.2. II. Türk Tarih Kongresi

1932 yılında birincisi düzenlenmiş olan kongrenin ikincisi 20 Eylül 1937 yılında İstanbul'da toplanmıştır. Bu süreç içerisinde kurum faaliyetlerini geliştirmiş ve bütçesini de yükseltmiştir. 1935 yılında artık kendi mali gücüyle araştırma ve kazı çalışmaları yapacak hale gelmiştir. Kongrede ele alınacak konuları Atatürk incelemiş bazı hususlar hakkında bilgi vermiştir.¹¹¹ İlk kongreden itibaren Türk Tarihinin izahı ve belgelerle sunulması, sonuçlarının Türk ve yabancı ilim çevrelerine takdim edilmesi amacıyla 20 ile 25 Eylül 1937 tarihleri arasında Dolmabahçe Sarayı'nda ikinci bir kongre düzenlenmiştir.¹¹²

Yapılan kongreye dünyanın çeşitli ülkelerinden ilim çalışmaları yapmış akademisyenler de katılmıştır.¹¹³ Kongre bu sayede uluslararası bir özellik kazanan ilk kongredir. Türk Tarih Tezinin bu sayede yurtdışındaki akademisyenler tarafından incelenmesi sağlanmıştır.¹¹⁴ Mustafa Kemal, bu kongreyi çok dikkatli bir şekilde takip etmiştir. Yapılan oturumlar sonunda 46'sı yabancı bildiri olmak üzere 97 bildiri kongreye katılanlara sunulmuştur. 46 bildirinin tercümesi yapılarak broşürler kongreye katılanlara verilmiştir. Kongrenin sonunda çalışmalar 1280 sayfalık cilt şeklinde basılmıştır. Kongre; Antropoloji, Arkeoloji ve Dilbilimi konuları çerçevesinde yapılmış bir kongredir.¹¹⁵

1.3.8. Arkeolojik Çalışmalar

Kurumun çalışma gösterdiği önemli alanlardan bir tanesi de arkeolojik çalışmalar ve inceleme gezileridir.¹¹⁶ Mustafa Kemal'in yine kurum için hazırlamış olduğu avan proje de yabancı sermayeli arkeolojik faaliyetler gibi gerekli maddi olanaklar sağlanması durumunda ülkemizde de kurumsal düzeyde bu çalışmaların yapılabileceği vurgusu yapılmıştır.¹¹⁷ 1935 yılına kadar kurumun arkeolojik bir çalışma içerisine girilmediği görülür. Bu yıldan sonra yeterli ekonomik güç elde

¹¹⁰ "I. Türk Tarih Kongresi", **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, Cilt I, İstanbul, 2002, s. 192.

¹¹¹ İğdemir, a.g.e., s. 42.

¹¹² Kongrenin birinci oturumunda saat 15.00 da Mustafa Kemal Atatürk'ün, vekillerin, yabancı ülke temsilcilerinin, kalabalık üye ve dinleyenlerin karşısında TTK Başkanı Hasan Cemil Çamlıbel açılış konuşmasını yapmıştır. Ardından başkan, onursal başkan ve başkan vekilleriyle kâtiplerin seçimi yapılarak başkanlığa Kültür Bakanı Saffet Arıkan, Onursal başkanlığa Cenevre Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Pitar, başkan vekilliğine TTK Asbaşkanı Afet İnan, Hasan Cemil Çamlıbel ve Halil Ethem seçilmiştir.

¹¹³ Kongre için gelen ülkeler arasında Almanya, Fransa, Amerika, Avusturya, Yugoslavya, İsveç, İsviçre, Macaristan, Romanya, İngiltere, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Yunanistan'dan gelen ünlü akademisyenler katılmıştır. Çoker, a.g.e., s. 8.

¹¹⁴ Muzaffer Göker, "II. Türk Tarih Kongresi", **Bellekten**, Cilt II, Ankara, 1938, s. 2.

¹¹⁵ Behar, a.g.e., s. 173.

¹¹⁶ TTK tüzüğü'nün 4. Maddesinde Türk Tarihini aydınlatmak için belge ve malzeme elde etmek adına gerekli görülen bölgelerde araştırma ve keşif yapmak için tek veya heyet halinde sorumlu kişiler gönderilir ibaresi bulunmaktadır.

¹¹⁷ Türk Tarih Kurumu Tüzüğü, s. 4.

edilmiş olarak çalışmalara başlayan kurum, ayrıca yabancıların ülke içerisinde yapmış oldukları kazı çalışmalarını da yakından takip etmiştir.

Türk Tarih Kurumunun 1933 ile 1935 tarihleri arasında ilgili olduğu kazı çalışmaları şunlardır;

- Karalar Kazısı: 1933 yılında Kültür Bakanlığının isteği üzerine Arkeolog Remzi O. Arık, Ankara Karalar'da kazı çalışması yaparak Glat dönemine ait bir şehir ortaya çıkarmıştır.
- Ahlatlıbel Kazısı: 1933 yılında TTK'nın isteği üzerine Dr. Hamit Z.Koşay, Kültür Bakanlığı'nın da desteğiyle Ankara yakınlarında bulunan Ahlatlıbel çevresinde kazı çalışması başlatmıştır. Bakır çağına ait bir yerleşim yeri ortaya çıkarılmıştır.
- Göllü dağ Kazısı: 1934 yılında Kültür Bakanlığı'nın desteğiyle Göllü Dağ çevresinde yapılan kazılar neticesinde Frik dönemine ait bir şehir bulunmuştur.
- Alacahöyük Kazısı: 1935 yılında sadece TTK'nın finansal desteğiyle yapılan kazıda Hititlerin başkenti olan Hattuşaş civarında Alacahöyük'te yapmış olduğu kazı çalışmasıdır.¹¹⁸

1938 yılına kadar Türk Tarih Kurumu, 13 ayrı bölgede arkeolojik çalışma yapmıştır. Elde ettiği bulguları "Arkeoloji raporları ve bunlarla ilgili faaliyetler" adını taşıyan beşinci dizisi bünyesinde yayınlamıştır. Kurumun bu çalışmalarla varmak istediği sonuç, Türkiye coğrafyasında bulunan kültürel eksiklikleri, belgeleri gün yüzüne çıkartarak yeni ve klasik medeniyetlerin bu coğrafyadaki izlerini araştırarak, Anadolu'nun geçmiş dönemlerinden günümüze kadar olan tarihini ortaya koymaktır. Kazılardan elde edilmek istenen diğer sonuç ise, ortaya konmak istenen Türk Tarih Tezinin sağlam kaynaklar ile desteklenmesini sağlamaktır. Özellikle ilerleyen dönemler için Orta Asya ve Yakın Doğu'da arkeolojik çalışma ve araştırma yapmak için kurum programına bu bölgeleri de dâhil etmiştir.¹¹⁹

1.3.9. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi

Kurumun kütüphane çalışmaları kuruluşundan itibaren başlamıştır. Kurumun tüzüğünde yer alan maddede cemiyetin amacının Türk Tarihini inceleme ve elde edilen bilgilerin yayınlanması ve belgelenmesi hususuna uygun olarak ilerlemiştir. Nisan 1931 yılında kurulan kütüphane, Türk Tarihi geçmişinin eski ve bulunduğu bölgenin geniş olması sebebiyle kısa zamanda çabucak büyümüştür.¹²⁰

¹¹⁸ Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu'nun Arkeoloji Faaliyetleri", **II. Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler**, İstanbul, 1943, s. 10.

¹¹⁹ Afet İnan, **Tarih Üzerine Makaleler ve İncelemeler**, Ankara, 1960, s. 290.

¹²⁰ Göker, "a.g.m", s. 17.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEMSETTİN GÜNALTAY'IN EĞİTİM HAYATI, GÖREVLERİ VE ESERLERİ

2.1. Eğitim Hayatı ve Kişiliği

Günaltay, Erzincan'a bağlı Kemaliye İlçesinde 1883 yılında doğmuştur. Babası Müderris İbrahim Ethem Efendi¹²¹, ulema sınıfında önemli bir yere sahipti. Annesi, Saliha Hanımdır. Eğitim için dokuz yaşında köyünden ayrılmıştır. 1896 senesinde İstanbul Üsküdar Ravza-i Terakki'yi başarı ile tamamlamıştır. 1903 tarihinde İstanbul Darü'l Muallim-i İptidai Şubesine sınavla geçmiştir. Ardından Rüştiye'den mezun oldu ve yine sınavla yüksek öğretmen okulu olan Daru'l Muallimi-i Aliye'nin fen şubesini kazanmıştır. Okulunu derece ile 1906 yılında bitirmiştir. Memuriyete başlangıcı olan 1907'de Kıbrıs'a giderek bir lisede müdür yardımcılığı görevi yapmıştır. Maarif Vekaleti'nin açtığı bir sınav sonrası 1909 yılında Avrupa'ya gitmiştir. Yurda dönmeye önce Lozan Üniversitesi Doğa Bilimleri Bölümü'nden bir sertifika almıştır. Ardından çalışmış olduğu görevler şöyledir;

- 23 Ekim 1911 yılında Midilli İdadisi Müdürlüğü'ne,
- 4 Aralık 1911 tarihinde terfi almış ve İzmir Lisesi Müdürlüğü'ne,
- 1914 yılında yine bir görevlendirme ile İstanbul Gelenbevi Lisesi'ne,
- 27 Ekim 1915 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Tarihi ve Uygarlığı Profesörlüğü'ne,
- 14 Eylül 1917 de Süleymaniye Medresesi Dinler Tarihi Müderrisliği'ne,
- 7 Mayıs 1919 yılında İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi Dinler Tarihi Müderrisliği'ne,
- 3 Kasım 1922 senesinde Ankara Şer'iyeye Bakanlığı Tetkikat ve Telifat Üyeliği'ne,
- 14 Mayıs 1924 tarihinde Üniversitenin İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Müderrisliği Genel Katipliği'ne,
- 2 Mayıs 1925 yılında Aynı Fakültenin Dekanlığı görevine getirilmiştir.¹²²

Günaltay, 1930 yılında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin Kurucu üyesi olarak görev almıştır. 17 Aralık 1941 yılında Kurumun başkanı olan Hasan Cemil Çamlıbel'in sağlık sorunları nedeniyle görevinden ayrılmasından sonra İsmet İnönü tarafından Türk Tarih Kurumunun başına

¹²¹ Ailesi Uygur ve Çağatay Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Sivas'ın Üruk adlı köyündendir.

¹²² T.B.M.M Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü, **T.B.M.M Azası Şemseddin'in Dosyası**, Dosya 622, Albüm S. 104; Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi T.B.M.M (1923-1927)**, T.B.M.M Vakfı Yayınları, Ankara, s. 709.

getirilmiştir.¹²³ 1949 ile 1950 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti Başbakanlığı da yapmış olan Günaltay, tedavi gördüğü Ortaköy Şifa Yurdu'nda 19 Ekim 1961 yılında yetmiş sekiz yaşında prostat kanseri nedeniyle hayatını kaybetmiştir.¹²⁴ Prostat hastalığının iyice kendisini zorladığı dönemde tedavi amacıyla Londra'ya gönderilmek istenmiş ancak kendisi bunu kabul etmeyerek son zamanlarında hastalığının iyice kötüleşmesi sebebiyle yurtdışına gidememiştir.¹²⁵

İstanbul Üniversitesi'nde tertiplenen törenin ardından 20 Ekim 1961 tarihinde İstanbul Ekspresi ile Haydar Paşa Garından Ankara'ya gönderilmiştir. 22 Ekim Pazar günü Hacı Bayram Camisi'nde kılınan cenaze namazından sonra askeri törenle vasiyetinde belirttiği 1945 yılında vefat eden ve Ankara Cebeci Asri Mezarlığı'nda bulunan kızı Melahat Günaltay'ın yanına defnedilmiştir. Günaltay, dini bilimler diplomasına sahip ve Arapça, Farsça ile Fransızca biliyordu.¹²⁶

Rıza Doğrul, Cumhuriyet Gazetesinde yazdığı köşe yazısında; “İçten ve sağlam bir kişiliği olan Günaltay, yapmak istediği bir faaliyete girişen ve bunu başarmadan bırakmayan bir karaktere sahipti. Karşısındaki kişiye güven veren ve hürmet gösteren bir insandı.” diyerek ondan övgü ile bahsetmektedir.¹²⁷ Uluğ İğdemir, Günaltay için Şunları söylemiştir;

Şemsettin Günaltay ile Tarih Kurumunun Başkanlığı'na seçildiği tarihten itibaren 20 yıl beraber çalıştım. Bir kere de olsa kırılmadım. O fikir insanı olmasıyla beraber idari konulara hâkim bir insandı. Sorunları dikkatlice dinler ve hemen karar verirdi. Heyecanlı bir kişiliğe sahip olduğundan bazen ani kararlar verebiliyordu. Ancak kendisine durum izah edildiğinde hatasını kabul eder ve bu durum üzerine ısrarcı olmazdı.¹²⁸

Günaltay, hastalığına yakalanmadan bir zaman önce iki çocuğunu farklı kazalarda kaybetmiştir. Bu kayıpları yaşamış olan Günaltay, insanın ruhuna acı veren durumlara yakından tanıklık eden bir kişidir. Kayıpları yaşamış olmasına rağmen sabrını ve dayanma gücünü kaybetmemiştir. Hislerini saklamaya özen gösteren Günaltay, çok sevmiş olduğu kızı hayatını kaybettiğinde metanetini korumuştur. Makam şoförü; “Bazı akşamlar, otomobile binerek orman çiftliği yolunda gezmeye çıktığı vakit arabasında gizli gizli ağlamaktadır.” demiştir.¹²⁹ İçten bir yapısı olan Günaltay için Uluğ İğdemir şöyle demektedir;

Günaltay büyük bir vatanseverdi. Memleketi ve bu vatanın çocuklarını çok severdi. Türk Tarih Kurumunun çıkarmış olduğu Ruşen Eşref Ünaydın'ın Çanakkale'de Savaşanlar Dediler ki

¹²³ Çoker, a.g.e., s. 8.

¹²⁴ Ulus Gazetesi, 20 Ekim 1961, s. 1.

¹²⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ekim 1961, s. 1.

¹²⁶ Kamil Şahin, “Günaltay Mehmet Şemsettin”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt XIV, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 286; Ahmet Gökbel, “M. Şemsettin Günaltay'ın Hayatı ve Düşünceleri”, **Hurafetten Hakikate Eserinin Girişi**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997, s. 11; **Türk Ansiklopedisi**, Cilt XVIII, Ankara, 1970, ss. 174-175; **Meydan Larouse Ansiklopedisi**, Cilt V, İstanbul, 1969, s. 433; **Ana Britanica**, Cilt XX, Ana Yayınları, İstanbul, s. 477; Ulus Gazetesi, 20 Ekim 1961, s. 1; Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ekim 1961, s. 1.

¹²⁷ Rıza Doğrul, “Şemseddin Günaltay”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Ekim 1961, s. 3.

¹²⁸ Uluğ İğdemir, “Fikir ve Hürriyet Adamı Günaltay”, **Ulus Gazetesi**, 22 Ekim 1961, s. 2.

¹²⁹ Doğrul, “a.g.m.”, s. 3.

adlı kitaba yazmış olduğum ön sözü kendilerine okuduğum vakit gözleri dolmuştu. Yazımda bir Er'in şiiri kadar güzel sözlerini naklediyordum.¹³⁰

Günaltay'ın ölüm haberlerini yapan gazetelerde onun karakteri hakkında bilgiler çokça görülmektedir. Ulus Gazetesi manşetinde; “Şemsettin Günaltay'ı kaybettik. 1950 seçimlerinin dürüstlük abidesi olarak Demokrasi tarihimizde yüksek bir makama yükselmiştir.” yazarak kendisinden övgüyle bahsetmiştir. Ulus Gazetesi yazarı Mümtaz Ege'de Günaltay için;

“Türk Milletinin demokrasi davasında ilim, irfan, fazilet ve diğer insani yönlerden Günaltay'la kıyaslanacak kimse gelmemiş denilirse hata yapılmış olmazdı. Bir devlet adamı, bir âlim, bir mütefekkir bir tarihçi değil, aynı zamanda bu milletin yüzyıllardır ender yetiştirdiği ahlak ve fazilet abidelerinden biri”¹³¹ demiştir.

Günaltay'ın özel hayatı da resmi hayatı gibi sade ve temiz olmuştur. Her an ve her yerde bir Türk beyefendisi olarak kendini göstermiştir. Onun fikir hayatına hakim olan ilkeler; demokrasi, laiklik, hak ve hürriyetler, ulusçuluk ve adalet çerçevesinde olmuştur. Kendisinde İsviçre'de başlayan demokrasi düşüncesi Türkiye'ye geldiğinde aşırı derecede hürriyet sevdalısı bir hal almıştır ki, İttihatçılar ondan çekinmiş ve onu Midilli adasındaki İdadi Müdürlüğüne atamışlardır. Yine de 1915 yılında Mebuslar meclisine girmeyi 32 yaşında başarmıştır.¹³²

Devletin değişik alanlarında görev yapmış olan Günaltay, çoğu resmi görevlide olan koltuk sevdasında olan bir kişi değildi. 1924 yılında göstermiş olduğu davranış ile bunu kanıtlamıştır. Aynı tarihte Darülfünun ile Maarif Vekaleti arasında yaşanan bir anlaşmazlık olmuş, Mustafa Şekip'in Yüksek Öğretmen Okulu'nu doğru yönetemediği için hakkında şikayetçi olan yetkililerden sonra istifasını vermiş ve yerine Günaltay getirilmiştir. Kurum yönetmeliğine göre okul müdürünün, Edebiyat Fakültesinin sunduğu iki aday içerisinden Bakanlıkça seçilmesi gerekiyordu. Bakanın doğrudan atama yapamayacağı hususunda Darülfünunun isteği üzerine Şemsettin Günaltay görevinden ayrılmıştır. Bakanlık tarafından gönderilen telgraf ile görevine tekrar dönme çağrısını da kabul etmemiştir. Okulun müdürlük görevine Darülfünun atamasıyla yine Mustafa Şekip getirilmiştir. Müdür yardımcısı Bakanlığın görevlendirdiği Ahmet Hilmi Bey olmuştur.¹³³

2.2. Siyasi faaliyetleri

Ulusal bağımsızlık mücadelesi zamanlarında Türk topraklarındaki direnişi destekleyen Günaltay, 1915 yılında Bilecik Milletvekili olarak İttihat Terakki Partisi'nden meclise girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonraki dönemlerde de milletvekilliği görevlerinde

¹³⁰ İğdemir, “Fikir ve Hürriyet Adamı Günaltay”, s. 2.

¹³¹ Mustafa Fettah Ege, “Günaltay Ahlak ve Fazilet Örneğiydi”, **Ulus Gazetesi**, 21 Ekim 1961, s. 2.

¹³² Doğrul, “a.g.m.”, s. 3.

¹³³ Mustafa Ergün, **Atatürk Devre Türk Eğitimi II**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982, s. 86.

bulunmuştur. Yaşantısının büyük bir çoğunluğunu siyasi çalışmalarla geçirmiş olan Şemsettin Günaltay, akademisyenlik kariyeri ile de dikkat çeken birisi olmuştur. Akademisyenlik yönü ve siyasi çalışmaları beraberinde götüren Günaltay, önemli eserlere imzasını atmıştır. Birinci Cihan Harbi'nden Osmanlı'nın yenik çıkmasının faturası İttihat Terakki grubuna kesilmiştir. Parti, kongre yaparak grubunu feshetmiştir. Ardından 1 Kasım 1918 yılında toplanan kongre ile Teceddüd Fırkası kurulmuştur. Başkanlık görevine Meclis-i Ayan Üyesi Hüseyin Hüsnü Paşa getirilmiştir. Partinin başkan yardımcıları da İstanbul Milletvekili İsmail Canbolat ile Şemsettin Günaltay olmuştur.¹³⁴

Kurulan bu yeni parti, İttihat Terakki Partisi'nin yerini almış bu nedenle yapısında bir değişiklik olmamıştır. Partinin yapısının bu şekilde olması partiye karşı yapılan eleştirilerin dozunu iyiden iyiye arttırmıştır. Bu nedenle 5 Mayıs 1919 yılında Teceddüd Partisi kapatılmıştır. Meclis-i Mebusan'ın idare amiri olarak 1918'de Günaltay seçilmiştir. Günaltay'ın idari amir olarak görevi, 1919'da meclisin kapatılması üzerine 3 Şubat 1920'de yeniden açılıncaya kadar sürmüştür.¹³⁵ Bu süre zarfında görevde olmasının nedeni meclisin iç tüzüğünden kaynaklıdır. Ateşkes antlaşmasından sonra oluşturulan Divan-ı Harb'de, İttihat Terakki üyelerinden olan Sait Halim Paşa, Cavit Bey, Çürüksulu Mahmut Paşa gibi savaşın sonucundan sorumlu tutulan kişileri yargılayan Meclis-i Ali üyeleri arasında Şemsettin Günaltay da vardı.¹³⁶ Ancak Günaltay'ın düşüncesine göre; İttihat Terakki, Osmanlı Geçmişinde ulusal amaçlarla hareket eden geniş bir hürriyet girişimidir. Görülüyor ki Günaltay, İttihat Terakki konusunda olumlu düşüncelere sahip bir siyasi kişiliktir. Yine de İttihat Terakki hakkında olumlu düşüncelere sahip olduğu halde bu girişimin yargılanma sürecinde onun da bulunması konu üzerinde zıtlık oluşmasına sebebiyet vermektedir.¹³⁷

Şemsettin Günaltay, 23 Aralık 1926 yılında yapılmış olan ara seçimlerde Sivas milletvekili olarak meclise girmiştir. Bu tarihten sonra altı dönem Sivas milletvekili, bir dönem de Erzincan milletvekili olarak görevini 1954 yılına kadar devam ettirmiştir. 1954 yılında yapılan seçimlerde Milletvekili olamayan Günaltay, 1958 ile 1959 tarihleri arasında CHP İstanbul İl Başkanlığı görevinde bulunmuştur. 1960 darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi'yle birlikte 30 Aralık 1960 yılında Kurucu Meclis üyeliğine atanmış fakat hastalığından dolayı bu görevde yerini alamamıştır.¹³⁸

¹³⁴ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt VIII, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 496.

¹³⁵ Orhan Türkdoğan, **Milli Kültür ve Modernleşme ve İslam**, Birleşik Yayınları, İstanbul, 1996, s. 78.

¹³⁶ Rıza Doğrul, "Portreler", **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Ocak 1949, s. 3.

¹³⁷ Tayyip Gökbilgin, "Şemsettin Günaltay", **Vatan Gazetesi**, 06 Kasım 1961, s. 2.

¹³⁸ Öztürk, a.g.e., s. 710.

2.3. Başbakanlık Dönemi

15 Ocak 1949 yılında Başbakan Hasan Saka Hükümeti'nin görevi bırakmasından sonraki süreçte Günaltay, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin XIV. Başbakanı olarak göreve başlamıştır.¹³⁹ Günaltay, tek parti dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nin son hükümeti olarak görevde bulunmuştur. Günaltay'ın hükümet kabinesinde, Hasan Saka kabinesinden alınmayan bir kişi Ahmet Barutçu olmuştur. Yeni kurulan hükümetin güven oylamasına 391 milletvekili katılmış, 68 milletvekili katılmamıştır. 349 milletvekilinin güvenoyu vermesinden sonra görevine başlamıştır. Mecliste 465 sandalye bulunuyordu ancak bazı nedenlerden dolayı 6 sandalye boş kalmıştır.¹⁴⁰ Şemsettin Günaltay başbakan olduğunda ve sürecinde hemen hemen her kesim hoşnutsuzdu.¹⁴¹ Bunun nedeni, CHP'nin içinden Günaltay'a tepkilerin gelmiş olmasıdır. Günaltay'ın İslamcı bir kişiliğe ve eğilime sahip olması parti içinde tartışmaların çıkmasına yol açmıştır.¹⁴²

Şemsettin Günaltay Hükümeti döneminde dini eğitim ve laiklik konuları üzerinde yaşanan değişimler ve yeni faaliyetler görülmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 yılında gerçekleştirmiş olduğu yedinci kongresinde alınmış olan kararlar hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Halk Partisi'nin programı çerçevesinde onaylanan din eğitiminin seçmeli olmak kaydıyla velilerin çocuklarına din eğitimi verebilme haklarından faydalanmaları hususunda gerekli çalışmaların yapılacağı söylenmiştir. 24 Ocak 1949 yılında ilk kez CHP hükümet programında yer alan din eğitimi konusu dikkat çekicidir.¹⁴³

Tek parti döneminin son hükümeti olan bu dönemde siyasi partilerin seçim zamanında devletin radyolarından faydalanabilmeleri sağlanmıştır. 30 Kasım 1925 tarihli kanunla engel teşkil eden Türk büyüklerinin türbelerine ziyaretlere fırsat tanıyan, tekke ve zaviyelerle ilgili 677 sayılı kanunun I. Maddesine bir ek madde eklenmesi çerçevesinde hazırlanan çalışma ile Mart 1950 yılında bu engelleme kaldırılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevlerini daha iyi yerine getirebilmesi adına Başkanlığın kurum ve görevleri hakkında bir yasa 23 Mart 1950 tarihinde çıkarılmıştır.¹⁴⁴ 1950 seçimlerine kadar olan süreçte yapılan seçimlerin oy sayımı hususunda ki açık oy gizli sayım usulünün yerine gizli oy açık sayıma dayalı tek dereceli bir seçim sistemi getirmiştir.¹⁴⁵ Yapmış olduğu çalışmalar sonucunda Günaltay Hükümeti'nin çelişki içerisinde olduğunu bazı çevreler savunmuşlardır. Bu durumu savunanlar arasında Yeni Türkiye'de İslamlık kitabının yazarı olan Jaschke Gotthard da vardır. Gotthard, Günaltay'ın yenilikçi ve ulusalcılık arasında gidip geldiğini savunmuştur. Farklı bir eleştiride bulunan yazarlardan birisi de ortaya

¹³⁹ Ulus Gazetesi, 16 Ocak 1949, s. 1; Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ocak 1949, s. 1.

¹⁴⁰ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri**, Devre I, Cilt XV, içtima XXXVI, 24 Ocak 1949, ss. 202-203.

¹⁴¹ Nadir Nadi, "Beklediğimiz", **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Ocak 1949, s. 2.

¹⁴² Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye Tarihi**, çev. Yasemin Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 312.

¹⁴³ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri**, ss. 162-164.

¹⁴⁴ Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara, 1997, s. 11.

¹⁴⁵ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, Hil Yayınları, İstanbul, 1996, s. 43.

konmuş her çalışmanın ulus adına yapılmış olduğunu söylemiştir.¹⁴⁶ Fakat bu çalışmalar CHP'nin sloganındaki gibi topluma rağmen yapılmıştır. 1950 seçimlerinden sonra birinci parti olan Demokrat Parti'nin meclis üstünlüğünü ele almasından sonra Günaltay Hükümeti'nin görev süresi de bitmiştir.¹⁴⁷

2.3.1. Başbakanlığında Eğitim Çalışmaları

Günaltay Hükümeti'nin görevine başlamasından itibaren Cumhuriyet Halk Partisi çizgisinden ayrışma göze çarpmaktadır. Bu ayrışma özellikle dini eğitim üzerinden kendini göstermiştir. Günaltay döneminde Milli Eğitim Politikasında görülen yeniliklerden birisi de okul ile aile arasındaki iletişimin geliştirilmesi olmuştur.¹⁴⁸ Bu kopukluğun giderilmesi adına ve öğrenim süresince iletişimin kalıcı olmasını sağlamak için 1946 yılında Üçüncü Maarif Şurası'nda alınan ilk ve ortaöğretimde "aile-okul birlikleri" kurulması kararı uygulamaya konmuştur. Bu uygulamanın ilk ve ortaöğretimde kurulması planlanmıştır.¹⁴⁹ Ulus Gazetesi, okul-aile birliklerinin önemi konusunda şöyle bir yazı yayınlamıştır;

Okul-aile işbirliği meselesi, eğitim hayatımızda ilk defa esaslı bir problem olarak ele alınmakta ve bir şura konusu olarak önemle incelenmiş bulunmaktadır. Okul hayatında hâkim olan eğitim ve öğretim ilkelerinin ailelere tanıtılması ve bu suretle ana ve babaların okulun çalışma hayatını ve amaçlarını öğrenmeleri suretiyle okulla aile arasında tam bir iş birliğinin kurulmasıdır. Bunun için devamlı temas; temizlik, sağlık, beden ve ruh eğitimi konularında birbirlerini tamamlayıcı tedbirlerin alınması eğitim ve öğretim hayatımızda faydalı ve hayırlı sonuçlar doğuracaktır.¹⁵⁰

Yedi ana başlık altında toplanan M.E.B tarafınca yayınlanan yönetmelikteki maddeler şöyledir;

- Okulun eğitim prensiplerinin ailelere bildirilmesi
- Temizlik ve Sağlık
- Beden Eğitimi
- Fikir ve İş eğitimi
- Duygu Eğitimi
- Ahlak ve Karakter Eğitimi
- Sosyal Eğitim¹⁵¹

Kurulacak olan okul-aile birliği, okulda bulunan programları ve okulun elinde olan imkanları ailelere tanıtmaya amacı taşıyordu. Bu birlik okulun temizliği ve oluşabilecek salgın hastalıklara karşı

¹⁴⁶ Jaschke Gotthard, *Yeni Türkiye'de İslamcılık*, çev. Hayrullah Örs, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1972, s. 101.

¹⁴⁷ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s. 134.

¹⁴⁸ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 201.

¹⁴⁹ Cavit Binbaşıoğlu, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1995, s. 202.

¹⁵⁰ Ulus Gazetesi, 11 Aralık 1947, s. 3.

¹⁵¹ Esergül Balcı, *Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Siyasi Parti Ödülleri*, Adım Yayıncılık, Ankara, 1993, s. 45.

görevlendirilecekti. Ayrıca okulda öğrencilerin devamını sağlamak ve yaşanacak durumları velilere bildirmekle yükümlü olunacaktı. Öğrencilerin okul içerisinde ve çevre alanda spor yapabilmelerini sağlayacak, izcilik faaliyetine destek olacak görevleri de bulunuyordu. Okulda kütüphane faaliyetlerini sürdürmek, ders yapılabilmesi için sınıf ortamının düzenlenmesini sağlamak, tarım dersi için gerekli olacak materyalleri temin etmek de okul-aile birliğinin görevleri içerisinde yer almıştır. Okul-Aile Birliği devletimizin eğitim sistemi için önemli bir yenilik olmuştur.¹⁵²

Günaltay Hükümeti Döneminde önceki kurulan hükümetlerin eğitim politikaları ile aynı doğrultuda ilerlemiştir. Ancak onlardan farklı olarak Ocak 1949'da yeni hükümetin eğitim politikasında dini eğitim konusundaki gelişmelerin etkisi görülmüştür.¹⁵³ Hükümet programının içerisinde yer alan milli eğitim ile ilgili hususta dini eğitimle ilgili Cumhuriyet'in değerlerine sadık kalınarak bu eğitim anlayışının serbestlik kazanacağı üzerinde vurgu yapılmıştır.¹⁵⁴

1946 ile 1950 tarihleri arasında ilköğretim okul sayısında önemli ölçüde bir artış yaşanmıştır. Bu artışın sağlanması için yapılan çalışmaların doğru ve etkili olduğu görülmüştür. Yaşanan değişim şu şekildedir;

Tablo 2: 1946-1950 Yılları Arasında Okul-Öğrenci Sayıları

Yıl	Okul	Öğrenci Sayısı
1946	15.009	1.413.983
1950	17.029	1.625.542

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, 1923-1982 Öğretim Yılları, Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları, MEB Basımevi, Ankara, 1982. s. 8.

Öğrenci sayılarındaki olumlu artış maalesef kız öğrencilerinin okula devam etmesinde görülmemiştir. 1948 yılında 2581 öğretmenin ataması yapılmıştır. Bu sayı 1950 döneminde ise 1026'da kalmıştır. 1950 öğretim yılında kız ve erkek ilkokul öğrenci sayısı 1.591.039'dur. Bunun 402.396 öğrencisi köy okullarında, 185.191 öğrencisi şehirlerde olmak üzere 587.590 kız öğrencidir. Kız öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı %36 civarında idi. Yıllara göre kız öğrenci sayısı artmış olmasına rağmen oransal olarak ilkokula giden kız öğrenci sayısı düşmüştür.¹⁵⁵

Günaltay Hükümeti ile Milli Eğitim Politikasında önemli değişikliklerden birisi de dini eğitimin yeniden serbestlik kazanma aşamasıdır. 1933 yılına kadar ülke içerisinde dini eğitime dair

¹⁵² İsmail Kaplan, **Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 153.

¹⁵³ M. Nuri Kodaman, **Türkiye'de Eğitim (1923-1960)**, MEB Basımevi, Ankara, 1964, s. 132.

¹⁵⁴ Ulus Gazetesi, 05 Ocak 1950, s. 2.

¹⁵⁵ Nuran Dağlı ve Belma Aktürk, **Hükümet ve Programları (1920-1960)**, TBMM Basımevi, Ankara, 1988, s. 202.

bir çalışma kalmamıştır.¹⁵⁶ 1924'ten 1933 tarihine kadar geçen zamanda ilk ve ortaöğretim okullarında dini dersler kaldırılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1925 tarihinde Tekke ve Zaviyelerin kapatılması, şeriat yerine 1926 yılında Batı hukukunun getirilmesi, Latin harflerinin 1928'de kabul edilmesi, aynı dönem içerisinde Laiklik ilkesinin anayasada yer alması gibi gelişmelerden sonra dini eğitimde büyük bir düşüş yaşanmıştır.¹⁵⁷ Özellikle 1946'dan sonra çok partili hayatın ülkede getirmiş olduğu değişimlerden birisi de azalmış olan dini eğitimin yeniden okullarda verilmeye başlanmasıdır. Şemsettin Günaltay Hükümet programının açıklamasını Ocak 1949'da yaptığında şu sözleri söylemiştir;

Türk İnkılabının ana prensiplerini titiz bir itina ile savunmakta devam edeceğiz. Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi verme haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız. Fakat laiklik prensibinden ayrılmamıza asla imkân tasavvur edilmemelidir. Bilhassa din perdesi altında bu milleti asırlar boyunca uyuşturmuş olan hurafelerin yeni baştan belirmesine asla meydan vermeyeceğiz. Dinin siyasete ve şahsi menfaatlere alet edilmesine de müsamaha etmeyeceğiz. Bu konuda alınması gerekli sayacağımız tedbirleri yüksek tasvibinize sunmakta tereddüt etmeyeceğiz.¹⁵⁸

Velilerin dileğine bağlı olmak şartıyla 15 Şubat 1949 yılında MEB'in çıkarttığı genelge ile ilkokullara ders saati dışında din dersi de verilmesi kararı alınmıştır.¹⁵⁹ Verilecek olan din dersi genelgeye göre haftada en fazla bir saat olacaktı ve velilerin isteğine bağlı olarak verilebilecekti. Alınacak olan din dersinin sınıf geçme ile bir bağlantısı olmayacak ve ders üzerinden öğrencilere not verilmeyecekti. Din dersi ile ilgili eğitimin verilmesi için asılacak kitap Milli Eğitim Bakanlığı'na çıkarılacaktı.¹⁶⁰ Yine Günaltay hükümeti döneminde yapılan bir diğer eğitim faaliyeti İmam Hatip kurslarının açılmış olmasıdır. İlk olarak Ocak 1949 yılında açılan İmam Hatip kursu, Mart ayına gelindiği zaman sayı olarak 12'ye yükselmiştir.¹⁶¹

Haziran 1949 yılında Cumhuriyet Halk Partisi grubunda açılması için kararlaştırılan İlahiyat Fakültesi için gerekli hukuki çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Yine aynı tarih içerisinde mecliste yapılan tartışmalar sonucunda Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir İlahiyat Fakültesi açılmasına dair kanun teklifi kabul edilmiştir.¹⁶² Ardından İlahiyat Fakültesi'nin açılmasıyla beraber yüksekokul seviyesinde yeni okullar açmak adına faaliyetler görülmüştür. Vatan Gazetesine verdiği demeçte İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ömer Celal Saraç; rektörü olduğu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde İslam İlimlerini Araştırma Enstitüsüyle beraber Hukuk Fakültesi bünyesinde İslam Hukuku Enstitüsü açılacağını söylemiştir. Bu gelişmelerin sonucunda dini eğitim

¹⁵⁶ Kodaman, a.g.e., s. 135.

¹⁵⁷ Mustafa Elöve, "Din Dersleri", **Vatan Gazetesi**, 1956, s. 4.

¹⁵⁸ **TBMM Zabıt Cerideleri**, Devre I, Cilt XV, İçtima XXXVI, 24 Ocak 1949, ss. 162-166.

¹⁵⁹ İlker Dere, "Tek Parti Döneminde Din Eğitiminin Yolunu Açan Bakan Hasan Tahsin Banguoğlu, **İslam Araştırmaları Dergisi**, Cilt XXXV, 2016, s. 185.

¹⁶⁰ Cumhuriyet Gazetesi, "İmam Hatip Kursları Açıldı", 16 Ocak 1949, s. 3.

¹⁶¹ Milli Eğitim Bakanlığı, **Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu**, MEB Basımevi, Ankara, 1961, s. 42.

¹⁶² Akşam Gazetesi, "İlahiyat Fakültesi Kanunu Kabul Edildi", 05 Haziran 1949, s. 1; **TBMM Zabıt Cerideleri**, Devre VIII, Cilt XX, İçtima 101, 4 Haziran 1949, s. 277.

yeniden milli eğitim bünyesinde verilmeye başlanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu köklü değişiminde Demokrat Parti'nin faaliyetlerinin etkisi görülmektedir.¹⁶³

Köy Enstitüleri, 1946 ile 1950 döneminde öğretmen yetiştirmede en önemli kurum olmuştur. Demokrat Parti programında, milli eğitim içerisinde yetiştirilen öğretmenlerin özellikle ilkökul öğretmenlerinin aynı zihin ve seviyede olmasını istemiş, öğretmenler arasında farklı topluluklar oluşturulmasına karşı çıkmıştır.¹⁶⁴ 1950 yılında iktidarı eline alana kadar Demokrat Parti, Köy Enstitülerine muhalefet etmiştir. Buna karşın Cumhuriyet Halk Partisi, Köy Enstitülerinin en büyük savunucusu olmuştur.¹⁶⁵ Özellikle öğretmen sayısı olarak Köy Enstitülerine verilen önemle birlikte artış görülmektedir.

Tablo 3: 1945-1950 Yılları Arasında Köy-Şehirde Bulunan Öğretmen Sayıları

Yıl	Köydeki Öğr. Sayısı	Şehirdeki Öğr. Sayısı
1945-1946	17.608	9709
1949-1950	23.784	11.038

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, 1923-1982 Öğretim Yılları, Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları, MEB Basımevi, Ankara, 1982. s.10.

Köylerde görev yapan öğretmen sayısı 1946 ile 1950 yılları arasında % 35 gibi büyük bir artış göstermiştir. Köylere oranla şehirlerde görev yapan öğretmen sayısı ise % 12'lik bir artış göstermiş, köy okullarına göre geride kalmıştır.

2.3.2. Seçim Kanunu Çalışmaları

1946'dan sonra çok partili olarak seçimlerin yapılmasıyla birlikte seçim sistemi üzerine tartışmalar da alevlenmiştir. Bu nedenle Günaltay, hükümet kurduktan sonra seçim sisteminin neden olduğu karmaşaya son vermek istemiştir. Demokrat Parti üyelerinin itirazlarının genel olarak seçim kanunu üzerine olması nedeniyle Nihat Erim başkanlığında bir komisyon kurularak kanunun değiştirilmesi yoluna gidilmiştir.¹⁶⁶ Bu komisyon, başbakanlığa bağlı olarak hareket etmiştir. Özellikle muhalefetin isteği olan konunun erkenden halledilmesi hususu pek neticeye varmıyordu. Komisyon başkanı Nihat Erim, üç ay sonra seçim kanunu üzerindeki yabancı hukuk adamlarının fikirlerini ve yabancı ülkelerin seçim kararlamelerini içeren bir "Pembe Kitap" yayınlamıştır.¹⁶⁷ Demokrat Parti üyeleri bu kanunun bilimsel olarak tartışma konusu olmamasını istiyorlardı. Çünkü

¹⁶³ Recai Doğan, "1980'e Kadar Türkiye'de Din Öğretimi Programı Anlayışları (1924-1980), **Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları, Uluslararası Sempozyum, Bildiriler ve Tartışmalar**, İstanbul, 2001, s. 608.

¹⁶⁴ Adalet Görgülü Aydoğdu, "Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Hayatına Katkısı Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Ağustos 2016, s. 394.

¹⁶⁵ Kaplan, a.g.e., s. 20.

¹⁶⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Şubat 1949, s. 1.

¹⁶⁷ Ulus Gazetesi, 18 Mayıs 1949, s. 3.

bu hususta meclise defalarca kanun tasarısı getirmişler ancak bir sonuç alamamışlardı. Hükümetin bu yolla işi ağırdan aldığı savunmuşlardır. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi bu talepleri başbakan yardımcısı aracılığıyla mecliste cevap vererek seçimlerin öne alınmayacağını dile getirmiştir. Seçimlerin zamanında yapılacağı konusunda Günaltay hükümeti de programını duruma göre daha hoşgörülü bir yaklaşım içerecek şekilde oluşturmuştur.¹⁶⁸

20 Haziran 1949 yılında Demokrat Parti, ikinci olağan kongresini Ankara'da yapmıştır.¹⁶⁹ Kongrede yönetimdeki kişilere karşı eleştiriler yönelmişlerdir. Demokrat Partililer, sabır ve istikrar yolunu benimseyerek memleketin daha fazla karmaşaya sürüklenmesini istememişlerdir. Günaltay Hükümetinin uzlaşmacı tavrına rağmen kongreden ciddi kararlar çıkmıştır.¹⁷⁰ Sonradan komisyona katılan Demokratlar, seçimlerin ulus kararının adaletli bir şekilde sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Günaltay Hükümeti'nin hoşgörülü yaklaşımından sonra Demokratların genel kongresinden kendilerine bu kadar sert bildirimler gelebileceği tahmin edilmemişti. Kongreden iki gün sonrasında Başbakanlıktan bir bildiri kamuoyuna sunuldu. Sunulan bildiri Demokratların, Türk milletini baskı altında tutmayı görev edindiğini ve bu durumun hukuk devleti düşüncesine uygun olmadığı söyleniyordu.¹⁷¹ Diğer taraftan Günaltay Hükümeti hoşgörülü politikasını devam ettirmiş, bazı kararlar almak yoluna gitmiştir. Alınan kararlar şöyledir:

- Muhalefet kanadının radyolardan faydalanabilmesi
- İstiklal Mahkemeleri'nin fiilen kaldırılması¹⁷²

Bu gibi kararların sonucunda hükümette görülen demokratikleşme ve hoşgörünün muhalefette olumlu bir yansıması olmuştur. Seçim kanunu üzerindeki çalışmanın da sonuna gelmişti. Ardından muhalif partilerden kanun hakkında görüşleri istenmiştir. Özellikle Demokratlar, hazırlanmış olan tasarının yetersiz olduğunu ve bu nedenle seçimlere girmeyeceklerini açıkladı. Yapılan ara seçimlere katılmayan Demokrat Parti, hükümetin geri adım atmasına neden olmuştur. Hükümet, Aralık 1949'da yapılacak olan seçimlerin teminata bağlanacağını kabul etmiştir.¹⁷³ 1946 seçimlerinde Demokrat Parti üyeleri seçim sistemini eleştirmişler ve bunun üzerine Saka Hükümeti seçim kanunu tasarısı üzerinde çalışmakta iken istedikleri hususlar hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne kanun projesi vermişlerdi. Verilen proje genel olarak yapılacak olan seçimlerin güvenliği üzerinde durmuştur. Projede oy kullanma ve sayımının ne şekilde olması gerektiği vurgulanmıştır. Ara seçimlere katılmayan Demokratların genel seçimlere eğer seçim kanunu üzerinde bir değişiklik olmaması halinde yine katılmayacakları Hükümet tarafından ciddiye alınmıştır. 1946 yılından itibaren dört yıl boyunca uğraş veren

¹⁶⁸ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 92.

¹⁶⁹ Zafer Gazetesi, 20 Haziran 1949, s. 1.

¹⁷⁰ Öztürk, a.g.e., s. 48.

¹⁷¹ Ulus Gazetesi, 21 Haziran 1949, s. 1.

¹⁷² Cumhuriyet Gazetesi, 29 Haziran 1949, s. 1.

¹⁷³ Ulus Gazetesi, 07 Aralık 1949, s. 1; Zafer Gazetesi, 1949, s. 2.

Demokrat Parti Üyeleri istedikleri kanun meclisten geçene kadar mücadele edeceklerini göstermişlerdi. Şubat 1950¹⁷⁴ yılında seçim kanunu mecliste tartışmaya açıldı. Gizli oy, açık sayım ve yargı kontrolü ilkeleri kabul edilerek yasa meclisten geçmiştir.¹⁷⁵

2.3.3. Emekli Sandığı Kanunu

1948 yılında çalışanların emeklilik ve maaş işlemlerinin düzenli kontrol edilmesi ve oluşabilecek usulsüz durumların ortaya çıkmasını engellemek amacıyla emekli sandığı kanun tasarısı hazırlanmıştı. Saka Hükümeti tarafından hazırlanan kanun tasarısı, Mayıs 1948 yılında mecliste görüşülmüştür. Tasarı üzerinde mecliste konuşmalar yapılmış mevcut durumun izahı hususunda olumlu söylemler yapılmıştır. Tasarı üzerinde mecliste iki kez görüşme yapılmıştır. İlk görüşme 20-31 Mayıs 1949 da ikincisi ise 7-8 Haziran 1949 tarihlerinde gerçekleşmiştir.¹⁷⁶ Yapılan görüşmelerin neticesinde 8 Haziran 1949 tarihinde emekli sandığı kanun tasarısı Demokratların da desteğiyle meclisten geçerek yasalaşmıştır.¹⁷⁷

2.3.4. İhtiyarlık Sigortası Kanunu

Nisan 1949 yılında kanun tasarısı olarak meclise sunulmuştur.¹⁷⁸ Mecliste yapılan konuşmalarda Emekli sandığı ile İhtiyarlık Sigortası kanun tasarısının getireceği faydalar üzerinde durulmuş ve Günaltay Hükümeti'ne bu hususta teşekkür edilmişti. Emeklilik yaşının 50 olması gerektiği üzerinde duran Faik Yılmazipek'in verdiği önerge yapılan konuşmaların ardından emeklilik yaşı hususunda ki durumun istenilen seviyede olmaması nedeniyle tasarı ilk oturumda reddedilmiştir. Ardından tasarı üzerinde küçük değişiklikler yapılarak yeniden oylamaya sunulmuştur. İhtiyarlık Sigortası Kanunu 1 Temmuz 1950 tarihinde mecliste kabul edilerek yasal hale gelmiştir.¹⁷⁹

2.3.5. Türk Ocaklarının Tekrar Açılması

25 Mart 1912 yılında kurulan Türk Ocakları, Türkçülüğün bilimsel düzeyde yaygın hale gelmesi adına faaliyet göstermişti. Bağımsızlık hareketinin başarısı ve Cumhuriyetin ilanından sonra da yenilik hareketlerinin savunulmasında etkin rol almıştı. 1927 tarihinde yapılan Cumhuriyet Halk Partisi olağan kongresinden sonra Ocağın denetimi parti tarafından kontrol altına

¹⁷⁴ 1950 yılında yapılan seçim sonucunda Demokrat Parti seçimleri kazanmıştır. BCA, Belge No. 490-1-0-0/10-55-19

¹⁷⁵ Tunaya, a.g.e., s. 103.

¹⁷⁶ **TBMM Zabıt Cerideleri**, Devre I, Cilt XXIV, İçtima 88, 08 Haziran 1949, s. 65.

¹⁷⁷ Resmi Gazete, 17 Haziran 1949, s. 16393.

¹⁷⁸ **TBMM Zabıt Cerideleri**, Devre VIII, Cilt XX, İçtima 99, 02 Haziran 1949, s. 64.

¹⁷⁹ Resmi Gazete, 08 Haziran 1949, s. 16273.

alınmaya başlanmış bu durum Kurumun Partiye karşı cephe almasına neden olmuştu. Bu nedenden dolayı Nisan 1931 yılında Türk Ocakları, kapatılarak Halk Partisi'ne aktarılmıştı.¹⁸⁰

On sekiz yıl aradan sonra Günaltay Hükümet döneminde 10 Mayıs 1949 tarihinde yeniden faaliyet göstermiştir. Hamdullah Suphi Tanrıöver Ocağın siyasi çalışmalara mesafeli duracağını ve komünizm ile mücadeleye girişileceğini söylemiştir.¹⁸¹ Türk Ocakları kuruluşundan sonraki dönemde etkili bir süreç yaşamamış olsa da yaptığı kültürel faaliyetler sonucunda günümüze değin varlığını korumayı başarmıştır.

2.3.6. Türkiye Devlet Tiyatrolarının Açılması

Tanzimat döneminden itibaren Türk tiyatro çalışmalarının milli bir kimliğe sahip olması istenmiştir. Dar'ül Bedayi-i Osmani ismiyle kurulan bu tiyatro 1914 yılında faaliyet göstermiştir. Bu kurum Cumhuriyet'ten sonra İstanbul Belediyesi'ne bağlanarak Şehir Tiyatrosu adıyla çalışmalarına devam etmiştir.¹⁸² Bağımsızlık mücadelesinden sonra ülkede tiyatro faaliyeti olarak Devlet Konservatuvarı'nın açılması dikkat çekicidir. 1935 yılında faaliyete başlayan kurum öğretime ancak 1936 yılında geçebilmiştir. Devlet Tiyatrolarının oluşturulması adına Almanya'dan Carl Ebert getirilmiştir. Kurum mezun vermeye başlayınca 1947 yılında Carl Ebert buradan ayrılarak Almanya'ya dönmüş kurumun başına da Tiyatrocu Muhsin Ertuğrul görevlendirilmiştir.¹⁸³ Milli Eğitim Bakanlığı'nın Mayıs 1949 tarihinde hazırlamış olduğu kanun tasarısı meclise sunulmuştur. Mecliste oylamaya sunulan Devlet Tiyatrosu Hakkında Kanun Tasarı 10 Haziran 1949 yılında kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁴ Devlet Tiyatrosu ve Operası Genel Müdürlüğü'nün başkanı olarak Muhsin Ertuğrul atanmıştır.¹⁸⁵ 1 Ekim 1949 yılında sahne alan kurum, bu tarihten günümüze kadar tiyatro ve opera alanında sayısız gösteri yapmıştır.

2.3.7. Türbelerin Ziyarete Açılması

Sosyal alanda yapılan yeniliklerin toplum tarafından benimsenmesi için önemli adımlar atılmıştı. Ancak Şeyh Sait İsyanı'nın büyük bir tesiriyle 1925 tarihli Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin ayrıca bir takım unvanların yasaklanmasına neden olan kanunun çıkmasına sebebiyet vermişti.¹⁸⁶ 30 Aralık 1946 yılında meclis konuşması yapan Erzurum Milletvekili Vehbi Kocagüney'in bu hususu tekrar gündeme taşınmasıyla tarihi ve mimari değer taşıyan türbelerin bu

¹⁸⁰ Salih Akbaş, *Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Müzik Politikaları (1923-2000)*, Sonçağ Yayınları, Ankara, 2015, ss. 70-71.

¹⁸¹ Yeni Sabah, "18 Yıllık Bir Fasıldan Sonra Türk Ocağı Yeniden Açılıyor", 11 Mayıs 1949, ss. 1-3.

¹⁸² Levent Suner, "Cumhuriyet Döneminde Tiyatro Kurumsallaşması", *Tiyatro Araştırma Dergisi*, Cilt XII, 1995, ss. 11-12.

¹⁸³ Metin And, *100 Soruda Türk Tiyatrosu Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 280.

¹⁸⁴ *TBMM Zabıt Cerideleri*, Devre VIII, Cilt XX, İçtima 106, 10 Haziran 1949, s. 53.

¹⁸⁵ Suner, "a.g.m.", s. 11.

¹⁸⁶ Cem Apaydın, "Belgeler Işığında Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması Üzerine Bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırma Dergisi*, Cilt XVI, 2017, s. 150.

kanundan çıkarılmasını istemiştir. Türbelerin ziyarete açılması hususundaki asıl girişim 12 Ocak 1950 yılında Bakanlar Kurulu tarafından meclise sunulan kanun değişikliği olmuştur. 677 sayılı kanunun birinci maddesine eklenen fıkra ile sanat değeri bulunan ve Türk büyüklerine ait olan türbelerin ziyarete açılması kararı meclisten geçmiştir.¹⁸⁷ Kanunun yasallaşmasının ardından ilk açılan türbe; Plevne Gazisi Osman Paşa'nın türbesi olmuştur.¹⁸⁸ Ardından Milli Eğitim Bakanlığı'na açılacak olan türbelerin listesi oluşturulmuştur. Bunlar;

- Hacı Bayram Veli (Ankara)
- Ertuğrul Gazi (Söğüt)
- Akşemseddin (Göynük)
- Osman Gazi (Bursa)
- Orhan Gazi (Bursa)
- Çelebi Mehmet (Bursa)
- Gazi Süleyman Paşa (Bolayır)
- Aşık Paşa (Kırşehir)
- Selçuklu Sultanları (Konya)
- Nasreddin Hoca (Akşehir)
- Süleyman Şah (Caber Kalesi)¹⁸⁹

Cumhuriyet Halk Partisi'nin ikinci dünya savaşından sonra demokratikleşme ve dini hususlardaki değişim rüzgârı ile devletin yapmış olduğu bazı kısıtlayıcı unsurların ortadan kalkmaya başladığı görülmektedir.

2.4. Şemsettin Günaltay'ın Tarih Görüşü

Şemsettin Günaltay'ın düşünce ve tarihçi kişiliğini anlayabilmek için onun nasıl bir dönemden geldiğini bilmek gerekir. Ancak bu şekilde kendisini doğru şekilde anlamlandırabiliriz. Türk Tarih Tezinin oluştuğu zaman içerisinde, Batı'da ve Ülkemizde tek parti rejimleri görülmekteydi. Bu nedenle Günaltay'ın tarihçiliğine, devlet ve hükümet sıkıntlarına bakış açısında yaşamış olduğu bu zamanın da etkisi olmuştur. Tarih, özünde zaman ve toplumsal hareketler sonucunda oluşan bilimsel bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Tarih yazımında zaman ve mekânın etkili olduğu aşıkardır. Şemsettin Günaltay, fikirlerinde ve çalışmalarında yoğun bir zaman yaşamıştır. Gerileyen Osmanlı ile yeni kurulan Cumhuriyet arasında köprü görevi olan nadir düşünce ve devlet adamlarımızdandır.¹⁹⁰ Günaltay, Osmanlı'nın son zamanlarında yaşamış, yeni kurulan devletin kademelerinde yer almış, Avrupa'nın üstünlüğünün kabul edildiği ve savaşların

¹⁸⁷ TBMM Zabıt Cerideleri, Devre VIII, Cilt XXV, İçtima 57, 01 Mart 1950, s. 45.

¹⁸⁸ Cumhuriyet Gazetesi, "Gazi Osman Paşa Türbesi Açıldı", 06 Nisan 1950, s. 1.

¹⁸⁹ Aydın, "a.g.m.", s. 158.

¹⁹⁰ Kaňar Salgür, "Şemsettin Günaltay, İktidar ve Bilgi Kavşağında Bir Şahsiyet", 75. Yılda Türkiye'de Sosyoloji, İstanbul, 1991, ss. 173-175.

kaybedilmesinde dinin gösterildiği, başarısızlıklardan kurtulmanın yollarının arandığı bir geçiş devri aydını olarak dikkat çekmektedir. Osmanlı'dan yeni devlete geçiş dönemindeki yaşanmış sorunlara birebir tanık olan Günaltay'ın onun düşünce yapısında ve çalışmalarında bunun etkisini görmekteyiz. Günaltay'a göre; hangi alanda olursa olsun tarihçilerin çalıştıkları konunun iyi değerlendirilebilmesi için konuyla ilgili olan toplumun iyi bir şekilde analizinin yapılmış olması gerekiyordu.¹⁹¹

Şemsettin Günaltay, tarih üzerine fikirlerini İslam Tarihi 1 ve İslam'da Tarih ve Müverrihler adlı çalışmalarının başlangıç bölümünde görebilmekteyiz.¹⁹² Tarih üzerine fikirlerini yalnızca bu eserler ile açıklamamış olan Günaltay, özellikle katıldığı tarih kongreleri ile değişik ortam ve diğer çalışmalarında da görüşlerini izah etmiştir. Ona göre geçmişini araştırmayan ve bilmeyen toplum, tarihini ne kadar karanlık içinde bırakırsa, geleceğini de o derece karanlık içerisinde bırakacaktır. Bir dönem düşünüldüğü gibi birbiriyle bağlantılı olmayan zamanlar ve doğaüstü etkilerle ortaya çıkan olaylar topluluğu değildir. Toplumların yaşayışında alelade, kendiliğinden ortaya çıkan ve gelişen olaylar olmamıştır. Nedensellik düşüncesiyle birbirine bağlı olan durumların var ettiği tarih anlayışı Geleneksel yaklaşımda kendine yer bulmuştur. Nedensellik yaklaşımı için geçmiş ve gelecek arasında ilişkiyi birbirine bağlamamız ve bu sayede tarihi olaylara bakmamız daha doğru olacaktır. Şemsettin Günaltay'a göre, yaşanmış olan her şey saklı veya ortadaki nedenlerden dolayı kendinden önceki yaşanmış hadiselerle bağlıdır ve bu hadiselerin sonuçlarıdır. Ona göre geçmişten güç alarak günümüzü kurtaran durumlar ve önümüzü aydınlatan ışıkların, bir toplumun geçmişten aldığı güç olan tarihini terk etmesi sonucunda o toplumun geçmişi yok olacak ve geleceği de karanlık içinde kalacaktır.¹⁹³

Şemsettin Günaltay, tarihin neden ve sonuçlarının gidişatının her dönem de aynı olmadığını ve olamayacağını ifade etmiştir. Tarihe karşı olan sosyolojik fikirleri nedeniyle bazı tarihçiler kendisini, Anadolu'ya Tarih sosyolojisini getiren ilk kişi olarak nitelemektedirler. Ona göre tarih önceden yazılmış ve toplumların bu yazıma göre hareket ettiği bir roller dünyası değildir. Günaltay, yaşanan zamanı iyi bilmek geleceğine yatırım yapabilmek için geçmişine dair bilgi birikiminin olması gerekmektedir der. Bu düşünceler ışığında tarihe bakılacak olursa tarih; bir toplumun varlığını korumak için mücadele edebilmesi, gelişebilmesi ve ilerleyebilmesini güvence altına almak adına ihtiyaç duyduğu şevk ve gücün yegâne tükenmeyen özüdür.¹⁹⁴ Tarih bir milletin ihtiyaç duyduğu moral ve kültürel zenginliklerin elde edilmesinde bir araç olmuştur. Bundan dolayıdır ki Günaltay şöyle demektedir;

Mazimizin zengin kaynağını daima saf tutmaya ve onu canlandırmaya mecburuz. Mazi ile rabitamızı kesmek, teşvikinde bulunanlar bu milletin izmihlalini isteyenlerdir. Bunlar bilirler ki,

¹⁹¹ Şemsettin Günaltay, "Başbakan Günaltay'ın Nutukları", **Sebilürreşad**, Cilt III, Sayı 60, 1949, s. 158.

¹⁹² Şemsettin Günaltay, **İslam Tarihi**, İstanbul, 1925, s. 10.

¹⁹³ Günaltay, "Açılış Konuşması", **IV. Türk Tarih Kongresi**, 1948, Ankara, TTK Basımevi, 1952, ss. 3-6.

¹⁹⁴ Günaltay, "Başbakan Günaltay'ın Nutukları", ss. 159-160.

mazisinde gurur şulesi bulunmayan bir millet, inhilal eder ve sönüp gider. Milleti bu akıbetten korumak için maziye, tarihe bağlılığımızı canlandırmak zorundayız.¹⁹⁵

Toplumun gerçeği görebilmesi ve bireyin mensup olduğu milletini daha iyi öğrenebilmesi adına tarih bir zorunluluktur. Tarihte yaşanmış olayları öğrenmek, bireyin yaşadığı dönemi daha iyi kavrayabilmesini sağlamaktadır. Böylece geleceğine dair kendine yön verecek büyük bir dayanağı olmaktadır. Tarih, kişiye geçmişte olanı gösterip bulunduğu zamanın ne olduğunu göstermektedir. Kişi öncelikle yapması gereken her dönemi inceden inceye araştırmalı, ardından elde ettiği bilgi ve belgelerle bir sonuca varmalıdır. Şemsettin Günaltay'a göre böylece Türk ulusu milli özelliğini, yeteneklerini, yüceliğini ve günümüzde varlığının sınırlarını öğrenebilir, yarına dair planlamalar yapabilir.¹⁹⁶ Türkler eski dönemlerden beri dünyanın çeşitli bölgelerinde büyük devletler kurmuş, kahramanlar yetiştirmiş bir millettir. Bu düşünceden yola çıkan Günaltay, bütün bu geçmiş kahramanlık olaylarını sağlam belgelere dayandırarak gelecek nesiller için milli duyguları besleyecek, milli güce ilahi hamleler katacak gücü ortaya çıkarmak için tarihçilerin büyük görevleri olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁷

Geçmiş geleceğin aynadaki yansıması olarak kabul eden Şemsettin Günaltay, eğitimde en çok dikkat edilmesi ve önem verilmesi gereken dersin tarih olduğuna inanmıştır. Bundan dolayı eğitimde verilen tarih derslerini yakından takip etmiş, verilen derslerin yetersizliğinden şikâyet etmiştir. Bu şikâyetin sebebi okullarda verilen tarih eğitiminin sadece teorik olarak uygulanmasıydı. Geri kalmış ülkelerin eğitim sisteminde var olan teorik ders uygulamasını almış toplumun oluşturacağı kuşakların devlete yararının olmayacağını ve üretici bir rolde bulunamayacaklarını savunmuştur. Eğitimdeki tarih derslerinin sadece hikâye tarzında verilmesinin hiçbir faydasının olmayacağı, farklı yöntemler kullanılarak verilecek derslerin gençler üzerinde olaylar hakkında değerlendirme ve geçmişten ders çıkarmalarını sağlayacak eleştirel düşünme ruhuna kavuşmaları için doğru yöntemlerle anlatılan tarih dersleri ile bu durumun gerçekleşeceğine inanmıştır.¹⁹⁸

O'nun düşüncesine Türk Tarihi, geçen zamanda durmadan gelişen ancak tarihin karanlıklarında kalan bir süreçti. Gelişen ve ilerleyen olaylar, dönemler bir bir gün yüzüne çıkarılmadıkça, Türklerin milli benliği, kabiliyeti ve varlığının gizemi anlaşılamayacağı gibi geleceğine dair de bir yön verilemeyeceğini söylemiştir. Günaltay, Türkün gizli kalmış olan yüce geçmişini ortaya çıkarmak istemiştir. Üçüncü Türk Tarih Kongresindeki söyleminde; Türk milletinin çok geriye dayanan bir tarihe sahip olduğunu, geniş coğrafyaya yayılmış ve eski her toplumla ilişkiler yaşadığını, tarihe yön vermiş olan idareci ve kahramanlara sahip olduğunu ancak

¹⁹⁵ Şemsettin Günaltay, "III. Tarih Kongresi Açılış Nutku", III. Türk Tarih Kongresi, TTK Basımevi, Ankara, 1948, s. 2.

¹⁹⁶ Salgur, "a.g.m.", s. 174.

¹⁹⁷ Günaltay, "Açılış Konuşması", ss. 3-6.

¹⁹⁸ Şemsettin Günaltay, "Başbakan Günaltay'ın Nutukları", ss. 158-161.

bu zamana kadar tarihimize ve tarih bilgisine çok önem verilmediğini dile getirmiştir.¹⁹⁹ Bugünkü tarihe kadar geçen süreçte tarihimizin önemsenmeyişi nedeniyle geçmişimiz ihmal edilmiştir. Türk tarihinin geçmişi 600 yıl olarak görülerek Selçuklu öncesi yok sayılmıştır. Bu nedenle Türk'ün tarihinde yaşamış olan büyük kahramanların varlığından bahsetmedikçe ve tarihimizde yerlerini almadıkça milli ruhumuzun gerçekleşmeyeceğini söyleyerek bu konu üzerine dikkat çekmiştir.²⁰⁰ Özellikle bunlardan dolayı Cumhuriyet döneminde Şemsettin Günaltay, Türk'ün geçmişine dair çalışmalarına hız vermiştir. Bu dönemde yabancı akademisyenlerin üzerinde durdukları ve savundukları görüş olan “Türklerin İslam dünyasına hizmet etmedikleri, gelişmesine katkı sağlamadıkları ve medeniyetin gerilemesinde rolü olduğu” yolundaki taraflı düşüncenin yanlışlığını ortaya koymak istemiştir. 1937 yılında “Camiuttevarih ve Fazullah Raşidüddin”²⁰¹ makalesini Türk Tarihinin Ana Kaynakları eserinden alarak, Mustafa Kemal'in özel önem verdiği Güneş Dil Teorisi'nden²⁰² de bahseden 1938 yılında kaleme aldığı “Dil ve Tarih Tezlerimiz Üzerine Gerekli Bazı Açıklamalar” gibi çalışmaları yapmıştır. Türkler hakkındaki yanlış imajı ve fikirleri çürütmeye çalışmıştır. Batılı akademisyenlerin, özellikle İslam dünyasındaki yükselişte ciddi bir basamak olan Abbasi devletinin kuruluş ve yükselişini sadece Araplar ile gerçekleştirdiği savını ana kaynaklar ile çürütmek istemiştir.²⁰³

Şemsettin Günaltay, Türk Tarihinin günümüze kadar kendi tarihçilerimiz tarafından araştırılıp ele alınmadığı için yeterince savunulmadığını, yalnızca İslam medeniyetine hizmetleri değil aynı zamanda dünya milletleri için bir dönüm noktası olan Selçuklu devrinin de, Batılı akademisyenler tarafından felaket sebebi olarak gösterilmeye çalışıldığını ve doğruların ihmal edildiğini söylemiştir.²⁰⁴

Cumhuriyet devrinde Günaltay, Anadolu, Mezopotamya ve İran medeniyetleri üzerindeki çalışmalara önem vermiştir. Ayrıca İslam medeniyeti üzerinde ki çalışmaları da yine bu dönem içinde yok sayılamaz. Günaltay'ın fikri düşüncesinde İslam Tarihçilerinin ele aldıkları konular üzerinde yeterli eleştirel fikirleri yapamadıkları hususu olmuştur. Onun bu düşüncesine günümüz akademisyenleri de katılmaktadır. Şemsettin Günaltay, İslam tarihçilerinin bu konudaki eksikliklerinin sebebi olarak ele aldıkları konuların o dönemdeki siyasi ve sosyal şartlarda, yeterli desteği alamamış olmalarında ve en iyi sonuca ulaşabilmek adına elde ettikleri kaynakların yeterli olmamış olacağına dikkat çekmiştir.

¹⁹⁹ Şemsettin Günaltay, “III. Tarih Kongresi Açılış Nutku”, ss. 3-4.

²⁰⁰ Şemsettin Günaltay, “İslam Dünyasının İnhitacı Sebebi Selçuk İstilasını mıdır?”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Cilt XII, Sayı XVI, 1961, ss. 125-127.

²⁰¹ Şemsettin Günaltay, “Türk Tarihi Kaynaklarından Camiuttevarih ve Fazullah Raşidüddin”, **Belleten**, Cilt I, Sayı I, Ankara, 1937, s. 165.

²⁰² Bekir Sıtkı Baykal, “Atatürk ve Tarih” **Belleten**, Cilt XXXV, Sayı 140, 1971, s. 531.

²⁰³ Günaltay, “Abbas Oğulları İmparatorluğunun Kuruluş ve Yükselişinde Türklerin Rolü”, **Belleten**, Cilt VI, Sayı 23, Ankara, 1942, s. 177.

²⁰⁴ Şemsettin Günaltay, “İslam Medeniyeti'nde Türklerin Mevkii”, **I. T.T.K. Kongresi**, Maarif Vekaleti Yayınları, 1935, s. 289.

2.5. Günaltay'ın Yazdığı Kitaplar

- Fennin En Son Keşfiyatından²⁰⁵
- Zulmetten Nura²⁰⁶
- Hurafattan Hakikata²⁰⁷
- İslam Tarihi²⁰⁸
- Tarih-i Edyan²⁰⁹
- Felsefe-i Ula İspat-ı Vacip ve Ruh Nazariyeleri²¹⁰
- İslam'da Tarih ve Müverrihler²¹¹
- Maziden Atiye²¹²
- Müntehab Kıraat²¹³
- İslam Dini Tarihi²¹⁴
- Mufassal Türk Tarihi²¹⁵
- Müslümanlığın Çıktığı ve Yayıldığı Zamanlarda Orta Asya'nın Umumi Durumu²¹⁶
- Mezopotamya-Sümerler, Akatlar, Gutiler, Amürüler, Kassitler, Asurlular, Mitanniler, İkinci Babil İmparatorluğu²¹⁷
- Suriye ve Paletsin²¹⁸

²⁰⁵ Telgraf, telefon gibi yeniliklere eserinde yer vermiş, savaş alanlarında elde edilen neticelerin bu önemli haberleşme araçları sayesinde gerçekleştiğini belirtmiştir Şemsettin Günaltay, **Fennin En Son Keşfiyatından**, İstanbul, 1912.

²⁰⁶ Günaltay, Cehalet ve miskinlik içinde kalan bazı avarelerin basiretsizliğini aydınlatmak için önemli bir eser olduğunu nitelemektedir. Şemsettin Günaltay, **Zulmetten Nura**, İstanbul, 1915.

²⁰⁷ Geçmişte yükselip gelişmeye koşan Müslümanların dini ile bugün gelemeden esarete sürüklenen İslamların dini arasındaki farkları göstermek, hurafelerin menşelerini araştırmak düşüncesi ile yazılmış bir eserdir. Şemsettin Günaltay, **Hurafattan Hakikata**, İstanbul, 1916.

²⁰⁸ İslam Tarihi adlı eserini derin bir boşluğu doldurmak amacıyla kaleme almış olup, eser vesika itibariyle Doğu kaynaklarına, usul itibariyle Batı yazarlarına dayanmaktadır. Şemsettin Günaltay, **İslam Tarihi**, İstanbul, 1925.

²⁰⁹ Eserde dinler ilmi, dinler tarihi, dinler felsefesi, dinler ilminin ortaya çıkışı gelişmesi ve tarihçesi, dinin mahiyeti vb. konular incelenerek insanlığın en ilkel ve en eski zamanlarından en yakın devirlerine kadar itikat ve inanç alanlarındaki gelişmeler üzerinde durulmuştur. Şemsettin Günaltay, **Tarih-i Edyan**, İstanbul, 1922.

²¹⁰ Günaltay'ın fikir ve düşüncelerinin yer aldığı, felsefi nazariyeleri değerlendirdiği bir eserdir. Şemsettin Günaltay, **Felsefe-i Ula İspat-ı Vacip ve Ruh Nazariyeleri**, İstanbul, 1926.

²¹¹ Bu eser, İslam Tarihi ile Türk tarihinin İslami döneme ait bölümler için giriş niteliğindedir. Şemsettin Günaltay, **İslam'da Tarih ve Müverrihler**, İstanbul, 1926.

²¹² Kaleme aldığı bu eseriyle gençlikte, milli tarihi, milli ruhu, milli seciyeleri araştırma ve arama, yeni hayatta yükselmek için gereken ilkeleri belirleme gayelerine doğru bir şevk uyandırmak amacını taşımıştır. Şemsettin Günaltay, **Maziden Atiye**, İstanbul, 1923.

²¹³ Eserinde ilk Müslümanların dini sağlamlıklarını, her türlü insani duyguları feda ederek imanlarının zaferi için evlat babasına kılıç çekmekten çekinmedikleri belirtilmekte İslam'ın bedevi Arapların ruhunda oluşturduğu etkinin ne kadar büyük olduğu üzerinde durulmuştur. Şemsettin Günaltay, **Müntehab Kıraat**, İstanbul, 1925.

²¹⁴ Bu eserde İslam'ın ortaya çıktığı sırada Doğunun durumu, ortaya çıktığı bölgenin tabiatı gibi konular ayrıntılı bir şekilde yer almıştır. Şemsettin Günaltay, **İslam Dini Tarihi**, İstanbul, 1924.

²¹⁵ Bu eser, İslam devrine kadar Batı dillerine çevrilen Çin kaynaklarına müracaat edilerek bilgilerin bir kısmı buradan alınmıştır. Eserde, Batı Göktürk Hanlığının kuruluşu, Batı Türkistan'da Çin hakimiyeti, Türkeşler, Kırgızlar, Doğu Avrupa'ya Türk akınları gibi konular yer almaktadır. Şemsettin Günaltay, **Mufassal Türk Tarihi 1-2-3-4**, İstanbul, 1921-1924.

²¹⁶ İslamiyet öncesi Orta Asya da yaşayan Türk Kavimleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Şemsettin Günaltay, **Müslümanlığın Çıktığı ve Yayıldığı Zamanlarda Orta Asya'nın Umumi Durumu**, Ankara, 1933.

²¹⁷ Bölgenin coğrafi yapısı, kurulan devletler ve ilişkileri, yapılan arkeolojik çalışmalar hakkında bilgiler yer almaktadır. Şemsettin Günaltay, **Mezopotamya-Sümerler, Akatlar, Gutiler, Amürüler, Kassitler, Asurlular, Mitanniler, İkinci Babil İmparatorluğu**, İstanbul, 1934.

²¹⁸ Suriye ve Filistin'in coğrafi durumu, tarih öncesi ve tarihi devirlerde etnik gruplar hakkında bilgiler vermektedir. Şemsettin Günaltay, **Suriye ve Paletsin**, İstanbul, 1934.

- Türk Tarihinin İlk Devirleri Uzak Şark, Kadim Çin ve Hind²¹⁹
- Türk Tarihinin İlk Devirlerinden Yakın Şark, Elam ve Mezopotamya²²⁰
- Tarih Lise I²²¹
- Yakın Şark II. Anadolu, En Eski Çağlardan Ahamenişler İstilasına Kadar²²²
- Yakın Şark III. Suriye ve Filistin²²³
- İran Tarihi, En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar²²⁴
- Yakın Şark IV²²⁵
- Hürriyet Mücadelesi²²⁶

2.6. Günaltay'ın Yazdığı Makaleler

- Türk Tarihinin Ana Kaynakları Camiüttevarih ve Fazullah Reşidüddin: Türk kavimlerinin ortaya çıkışı ile bir takım şubelere ayrılmasında, çeşitli boy ve urukların durumundan bahsedilen birinci bölüm en önemli kısımdır.²²⁷
- İbni Sina ve Mantık
- İslam Dünyasının İnhitatı Sebebi Selçuk İstilasını mıdır?²²⁸
- Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kat'i Zaferi²²⁹
- İbni Sina'nın Şahsiyeti ve Milliyeti Meselesi: İbni Sina'nın ölümünün 900. Yılı dönümünde onun felsefede, tıpta ve diğer ilimlerdeki başarıları, özellikle belirtilirken ırki meselesi de araştırılmıştır.²³⁰
- Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükselişinde Türklerin Rolü: Bu makalede Avrupalı tarihçiler bu devletin kuruluş ve yükselişini İranlılarla Araplara mal etmek

²¹⁹ Türk Tarihinin ilk devirleri ve eski Hind, Hindistan halkı, Orta Asya Sind Medeniyeti hakkında bilgiler vermektedir. Şemsettin Günaltay, **Türk Tarihinin İlk Devirleri Uzak Şark, Kadim Çin ve Hint**, İstanbul, 1937.

²²⁰ Tarihin tanımına işaret edilerek başlanılan eserde, tarihin ortaya koyduğu tablonun doğru olarak çizilebilmesi için olayların ne zaman nerede ve nasıl gerçekleşmiş olduklarını gösteren izler eserler bırakmış olduklarına bağlı olacağından olaylara ait vesikaların önemi üzerinde durulmuştur. Şemsettin Günaltay, **Türk Tarihinin İlk Devirleri Uzak Şark, Elam ve Mezopotamya**, T.T.K Basımevi, Ankara, 1987.

²²¹ Şemsettin Günaltay, **Tarih Lise I**, Maarif Basımevi, İstanbul, 1939.

²²² Şemsettin Günaltay, **Yakın Şark II. Anadolu, En Eski Çağlardan Ahamenişler İstilasına Kadar**, TTK Basımevi, Ankara, 1987.

²²³ Yeni olayların Yakın Doğu'da yol açacağı siyasi, ekonomik ve fikri gelişme tesislerinin bu bölgenin bir parçası olan yurdumuzda da hissedilebileceği münasebeti ile bu eseri yazmıştır. Şemsettin Günaltay, **Yakın Şark III. Suriye ve Filistin**, TTK Basımevi, Ankara, 1947.

²²⁴ Şemsettin Günaltay, **İran Tarihi, En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar**, TTK Basımevi, Ankara, 1987.

²²⁵ Yakın Doğu ülkelerinin Ahamenişler hakimiyeti altında birleştikleri zamanlardan bu bölgelerin kesin olarak Roma İmparatorluğu altına girdikleri devre olan İsa'nın doğum tarihi başlarına kadar uzayan karışık devrenin tarihini kapsamaktadır. Şemsettin Günaltay, **Yakın Şark IV**, TTK Basımevi, Ankara, 1951.

²²⁶ Bu eserde, basın hürriyeti, adliyenin bağımsızlığı, demokrasilerde partiler, milli liderler, siyasi partiler ve fonksiyonları gibi konulara yer verilmiştir. Şemsettin Günaltay, **Hürriyet Mücadeleleri**, Haz. Sabahat Erdemir, Gün Matbaası, İstanbul, 1958.

²²⁷ Şemsettin Günaltay, **Türk Tarihinin Ana Kaynaklarından Camiüttevarih ve Fazullah Reşidüddin**, Belleten, C.I, 1937, ss. 165-179.

²²⁸ Şemsettin Günaltay, **İslam Dünyasının İnhitatı Sebebi Selçuk İstilasını mıdır?**, Belleten, C.II, 1938, ss. 73-78.

²²⁹ Şemsettin Günaltay, **Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kat'i Zaferi**, Belleten, C.II, 1938, ss. 337-365.

²³⁰ Şemsettin Günaltay, **İbni Sina'nın Şahsiyeti ve Milliyeti Meselesi**, Belleten, C.IV, 1940, ss. 1-37.

istemişler ancak ana kaynaklar bu olaylarda rolü İranlı ya da Arap zannedilenlerin çoğunun Türk olduklarını göstermektedir.²³¹

- İslam'dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türlü Nikah Şekilleri: Cahiliye devrindeki mevcut durumu ortaya koyduktan sonra İslamiyet'in yaptığı inkılabın büyüklüğünü izah etmektedir.²³²
- Üniversiteyi Açış Dersi "Türklerin Ana Yurdu ve Irkı Meselesi"
- Türklerin ana yurdu ve ırkı hakkında detaylı bilgiler içermektedir.²³³

2.6.1. Osmanlıca ile Kaleme Aldığı Makaleleri

Tablo 4: Sıratımüstakîm'de Yayınlanan Makaleleri

	Cilt	Sayı	Ay	Yıl	Sayfa
İslam'da Fen ve Felsefe	6	145	6	1327	229-233
..	6	146	6	1327	244-266
..	6	147	6	1327	262-266
..	6	148	6	1327	276-280
..	6	149	6	1327	293-297
..	6	150	7	1327	310-312
..	6	151	7	1327	324-328
..	6	152	7	1327	338-342
..	6	154	8	1327	372-375
..	6	155	8	1327	387-389
..	6	156	8	1327	402-406
..	7	157	8	1327	6-9
..	7	158	9	1327	20-23
..	7	160	9	1327	54-59
..	7	161	9	1327	77-78
..	7	162	9	1327	84-86
..	7	163	10	1327	106-107
..	7	164	10	1327	122-125
..	7	166	10	1327	156-158
..	7	167	11	1327	166-170
..	7	170	11	1327	213-216
..	7	172	12	1327	251-254
..	7	175	12	1327	297-299
..	-	178	1	1327	341-343
..	-	179	1	1327	361-363
Felsefe Dersleri	-	144	5	1327	216-218

Kaynak: Abdullah Ceylan, Sıratımüstakîm ve Sebilürreşad Mecmuaları Fihristi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss.413-416.

²³¹ Şemsettin Günaltay, *Abbasoğulları İmparatorluğunun Kuruluş ve Yükselişinde Türklerin Rolü*, Belleten, C.VI, 1942, ss. 177-205.

²³² Şemsettin Günaltay, *İslam'dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türlü Nikah Şekilleri*, Belleten, C.XV, 1951, ss. 691-707.

²³³ Şemsettin Günaltay, *Üniversiteyi Açış Dersi "Türklerin Ana Yurdu ve Irkı Meselesi"*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1939, ss. 1-14.

Tablo 5: Sebilürreşad'da Yayımlanan Makaleleri

	Cilt	Sayı	Ay	Yıl	Sayfa
Balkanlar İttihad Etmış Osmanlılar Siz de Meydan-ı Şehamete Koşunuz	2-9	34-216	10	1328	144-146
Beşeri cemiyetler için dinin lüzumu	15	385	12	1334	369-376
“	15	386	1	1335	387-390
Herkes kendi vazifesine	2-9	49-231	1	1328	398-399
Hurafattan hakikate	12	291	3	1330	84-85
İslam da Fen ve Felsefe	1-8	2-184	3	1328	18-19
”	1-8	3-185	3	1328	35-37
Felsefe:Kadim Yunanlılarda Kurun-u Vusta'da Tenasuh	10	258	8	1329	383-385
Felsefe: Hind ve İran-ı Kadimde Tenasuh	10	257	8	1329	367-369
Tanzimatçılık iflas etti mi?	10	236	3	1329	21-23
Kanayan Yaralarımız	1-8	24-206	8	1328	457-459
İçtimaiyat: Zulmetten Nura	10	244	4	1329	153-155
Vaizler Meselesi	10	256	7	1329	352-354
Barbaros'un Mevlidinde Bir Gece	1-8	16-199	6	1328	319-320
Nafi Seyahatler	1-8	18-200	6	1328	341-343
Anadolu Mektupları: Marmara'ya Doğru	10	247	5	1329	216-218
Mekatip	1-8	5-187	3	1328	86-88
Tenkite ve Takriz Asar-ı Bakiyye	10	244	4	1329	162-164
Talim ve Terbiye Meselesi	1-8	20-202	7	1328	379-380
İslam'da Tarih ve Müverrihler	25	626	11	1340	29
Yunan Dritnavt Alıyormuş	11	270	10	1329	145-147

Kaynak: Abdullah Ceylan, Sıratımüstakim ve Sebilürreşad Mecmuaları Fihristi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss.413-416.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1941-1961 YILLARI ARASINDA TÜRK TARİH KURUMU'NUN FAALİYETLERİ

Türk Tarih Kurumu'nun yeni kurumlar kanununa göre değiştirilerek 25 Mayıs 1940 tarihinde İçişleri Bakanlığı'nca onaylanan 2. Tüzüğü'nün 2. Maddesinde, kurumun Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yüksek himayeleri altında bulunduğu hükmü yer almıştır. 3. Maddesinde de Maarif Vekili bu ayda Kurum'un fahri reisidir denilmiştir. Kurumun çalışmaları sonucunda her üç ayda bir defa tespit ederek Yüksek Hamisine arz edeceği hakkında 12. Madde ile koruyucu Başkan ve Kurum arasında organik bir bağ kurulmuştur.²³⁴ Kurum Başkanı Hasan Cemil Çamlıbel, 17 Aralık 1941 yılında sağlık nedenleriyle başkanlıktan istifa etmiştir.²³⁵ İstifasını koruyucu Cumhurbaşkanı'na sunmuş, istifanın kabul edilmesinden sonra Başkanlığa, üyelerden Şemsettin Günaltay getirilmiştir.²³⁶

3.1. Türk Tarih Kurumu Yeni Binası

Türk Tarih Kurumu, ilk çalışmalarına Ankara Halkevinde küçük bir alanda faaliyet göstermeye başlamıştır. 1940 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin yeni binasında kuruma ayrılan bir salon, bir büyük dersane ve beş odadan oluşan bir kısımda çalışmalarını yürütmüştür. Zamanla kurumun çalışmaları ve özellikle de kütüphane arşivinden dolayı yeni bir bina gereksinimi duyulmuştur. Yapılması düşünülen yeni bina için 1943 yılında 76 bin liraya 2857 metrekare bir arsa alınmıştır. Kurum her dönem belli bir ödenek ayırarak binanın ilk olarak basımevi yapılmıştır. 1952 yılında inşası biten basımevi 1955 yılında yeni binaya geçebilmiştir. Türk Tarih Kurumu yeni binasının inşasına 1963 yılında başlanmış ve 1966 yılında tamamlanmıştır. 1967 yılında kurumun yeni binasının açılışı yapılmıştır.²³⁷

3.2. Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Durumu

Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Tezini daha iyi anlatabilmek ve ilmi bir dayanak noktası olması hususunda yapmış olduğu Türk Tarihinin Ana Hatları çalışmasının ilk yayını 1930 yılındadır. Bu tarihte eserin ilk cildi yayınlanmıştır. 1941 yılına gelindiğinde bu eser üzerinde çalışmalara devam edilmiştir. Devam eden seride İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kapukulu Teşkilatı

²³⁴ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", *Bellekten*, Cilt V, Sayı 19, 1941, s. 425; Türk Tarih Kurumu Tüzüğü, İstanbul, 1932, ss. 1-9.

²³⁵ *TBMM Zabıt Cerideleri*, Devre VI, Cilt XX, Ankara: TBMM Basımevi, 1941, ss. 1021-1054.

²³⁶ Resmi Gazete, 18 Aralık 1941, s. 1475; Çoker, a.g.e., s. 10.

²³⁷ İğdemir, a.g.e., s. 21.

ile Hikmet Bayur'un Türk İnkılabı Tarihi adlı eserleri matbaaya verilmiş, Osman Şevki Uludağ'ın Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği ile Şemsettin Günaltay'ın Ahamenişlerden Sonra İran ve Orta Asya adlı eserleri Türk Tarih Kurumu'na teslim edilmiştir. Ayrıca Macar Tarihçi Feher Geza'nın Proto Bulgarların Tarih ve Medeniyeti adlı eseri Hamit Koşay tarafından çevrilerek Kuruma verilmiştir.²³⁸

3.3. Türk-İslam Devri Kitabeleri Derleme Heyeti

1940 yılında Türk Tarih Kurumu üyesi olan Prof. Mükrimin Yınanç başkanlığında kurulmuştur. 1942 yılında İstanbul merkezli çalışmalarına başlamıştır. İstanbul civarında bulunan tarihi abideleri, mezarlık, tekke ve türbeleri haritalar üzerinde tespit ederek ilk çalışmalarını yapmışlardır. Bu heyet, 40'a yakın kişiyi kitabelerin okunması ve kopya edilmesi için görevlendirmiştir. Heyet 1942 yılına kadar 5629 kitabeyi tespit etmiş ve 3837 kitabeyi satın almıştır. 1942 yılında İstanbul ve çevresinde bulunan cami, mescit, tekke, türbe, çeşme, köprü, su bendi vb. mimari ve tarihi eserlerin tam bir listesini içeren rehber çalışması başlamıştır. Kitabelerin derleme işinde çalışmak ve Ankara'da İslami devre ait abidelerin tespiti işi için Konya Müzesinin eski müdürü Yusuf Akyurt kurum hizmetine alınmıştır. Üç aylık çalışma neticesinde Yusuf Akyurt, 33 binanın planını almış ve kitabelerin tespitini yapmıştır. 1942 yılında Kurumun üyesi olan Osman Ferit Sağlam, Yusuf Akyurt ve Baha Bediz'den oluşan heyet Erzurum'a gönderilmiştir. Bu heyet Erzurum'da bulunan 43 yapıyı incelemiş, 65 kitabenin kopyasını almış, 17 eserin planını hazırlamış ve 200'den fazla fotoğraf çekmiştir.²³⁹

1943 yılında Kastamonu eserlerinin incelemeleri tamamlanmıştır. 44 esere ait 26 plan alınmış, 51 kitabe, 22 vakfiye, 20 mezar taşı kitabesi tespit edilmiştir. Geçmiş dönemlerde depremler ile hasar gören Kastamonu Kalesinin de incelemeleri bitmiştir. Kalenin durumunu gösteren fotoğraflar ile 6 parça plan da arkeolog Mahmut Akok tarafından tespit edilmiştir. Harput şehrinin eski bina kapılarında bulunan ve dikkat çekici görünümüleri olan bronz kapı söveleri ve tokmakları Osman Ferit Sağlam tarafından Türk Tarih Kurumu'na bilgisi verilmiş bunun üzerine kurumun üyelerinden Osman Üçüncü Harput'a gönderilmiş, bu kapılardaki desenlerin önemli olanları seçilerek fotoğrafları çekilmiştir. Aynı yıl içerisinde İstanbul Bürosunun yapmış olduğu çalışmalarda; 91 bina ve mezarlıktan 2304 kitabe derlenmiş ve 504 fotoğraf alınmıştır. 1941-1944 yılları arasında bina ve mezarlardan toplam 13037 kitabe derlenmiştir.²⁴⁰

1945 yılında İstanbul Bürosu 2807 mezar ve bina kitabesi derlemiş ve diğer çalışmalarına da devam etmiştir. Ayrıca 72 adet mezarlık ve hazire planı, 7 yıkılmış bina planı yapılmıştır. Heyet, Trakya'da Edirne, Uzunköprü, Keşan, Çorlu, Lüleburgaz, Büyükkarıştıran, Babaeski, Kırklareli,

²³⁸ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt VI, Sayı 21-22, 1942, s. 345.

²³⁹ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt VI, Sayı 20-21, 1942, s. 350.

²⁴⁰ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt VIII, Sayı 32, 1944, ss. 158-160.

Sinanlı, Hayrabolu, Hacılıarezanı ve Havsa'da tarihi abideler ile kitabeler üzerinde çalışmalar yaparak 995 kitabe, 24 mezarlık ve hazire planı, 61 cami, mescit, mektep, türbe, köşk, hamam, su deposu, havuz ve çeşme plan- krokisi tespit etmiştir.²⁴¹

3.4. Türk Tarihinin Önemli Günlerinin Kutlanması ve Türk Büyüklerinin Anılması

1941 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından kültür tarihimizin korunması adına Kâtip Çelebi'nin İstanbul Vefa yokuşundaki mezarının tamiri için Maarif Vekaleti ile ortak bir çalışma başlatılmıştır.²⁴²

Türk Tarih Kurumu 1952 yılında yapmış olduğu toplantıda, İstanbul'un 500. fetih yıldönümü sebebiyle yapılacak yayınları düzenlemek için sekiz kişilik bir komisyon seçmişlerdir.²⁴³ Komisyonun dört kişilik Ankara grubu ilk önce program taslağı hazırlamışlardır. Hazırlanan taslak İstanbul grubunca da kabul gördükten sonra genel kurula teslim edilmiştir. Taslak, yönetim kurulunca Yeni Çağ koluna verilerek yeniden gözden geçirilerek iş bölümü yapılmıştır. Hazırlanan programın bir yıldan kısa bir süre de hazırlanması son derece güç olmuştur. 1952 yılında yapılacak tebliğlerden sadece Prof. Halil İnalçık ve Dr. Anhegger tarafından hazırlanmış "Kanunname-i Sultani" adlı eser baskıya verilmişti. 1953 yılında hazırlıkların zamanının kısıtlı olması nedeniyle Kongreden ve Belleten özel sayısından vazgeçilmiştir. İstanbul Üniversitesi'nin tertiplelediği konferanslar haftasında Türk Tarih Kurumu adına Ankara ve İstanbul'daki üyelerin de katılımıyla konferanslar verilmiştir. İstanbul'un 500. Fetih yıl dönümü sebebiyle hazırlanan tebliğler şöyledir;

- Tahsin Öz: Topkapı Sarayında Fatih Sultan Mehmet'e Ait Eserler,
- Dr. Selahattin Tansel: Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti,
- Prof. Dr. Osman Turan: İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış İki Kronolojik Eser,
- Prof. Dr. Halil İnalçık: Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar,
- İbn-i Kemal: Tevarih-i Ali Osman,
- Sarıca Kemal: Selatinname.²⁴⁴

1947-1948 yıllarında Kurumun üyelerinden Doç. Dr. Aydın Sayılı, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde görev yapan profesörlerden W. Ruben ile birlikte Kırşehir'de bulunan Caca Bey Medresesinde bir inceleme faaliyeti yapmışlardır.²⁴⁵ Araştırmanın amacı, Gıyaseddin Keyhüsrev bin Kılıç Arslan zamanında Kırşehir valisi Nureddin Cibril bin Caca tarafından

²⁴¹ Arif Müfit Mansel, "İstanbul'daki Bugüne Kadar Yapılan Araştırmalara Toplu Bir Bakış", **Belleten**, Cilt XXXIV, Sayı 134, 1970, ss. 189-209; "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt IX, Sayı 33, 1945, ss. 227-228.

²⁴² "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt VI, Sayı 20-21, 1942, s. 349; Cumhuriyet Gazetesi, 05 Haziran 1941, s. 2; Zafer Gazetesi, 05 Haziran 1941, s. 3.

²⁴³ **TBMM Zabıt Cerideleri**, Devre IX, Cilt XXI, Ankara: TBMM Basımevi, 1952, ss. 1380-1410.

²⁴⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1953, s. 4.

²⁴⁵ Ulus Gazetesi, 16 Nisan 1948, s. 3.

yaptırılmış olan Caca Bey Medresesinin bir heyet medresesi olduğu söylentisini ve bu hususta ki rivayetlerin hakikate uyup uymadıklarının tespitini yapmaktı.²⁴⁶

1956 yılında hazırlanan raporda büyük Türk âlimi Kâtip Çelebi'nin 300. ölüm yıl dönümü münasebetiyle bir tören yapılması ve bir armağan kitapla yayınlanmamış bir eserinin basılması için Yeniçağ Kolunca bir komisyon kurulmuştur. Kurumun üyelerinden Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, Prof. Dr. Hamit Sadi Selen ve Prof. Tayyip Gökbilgin'den oluşan bir komisyona yardımcı olarak İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Doçenti Dr. Bedi Şehsuvaroğlu ile Çapa Öğretmen Okulu Edebiyat Öğretmeni Orhan Şaik Gökyay da katılmıştır.²⁴⁷ Komisyon çeşitli yazarlardan topladığı makale ve araştırma yazılarıyla "Kâtip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler" adı altında 225 sayfalık bir eser hazırlayarak basıma vermiştir. 20 Aralık 1957²⁴⁸ yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin de katılımıyla aynı Fakültede bir anma töreni düzenlenmiştir. Bu münasebetle radyoda konuşmalar ve gazetelerde yayınlar yapıldığı gibi Süleymaniye Kütüphanesinde Kâtip Çelebi'nin eserlerinden oluşan bir sergi hazırlanmıştır.²⁴⁹

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in teklifi ve Yeniçağ Kolunun kararıyla Edirne'nin 600. Fetih yılı münasebetiyle Tarih Kurumunca yapılması için gereken yayın işlerini yoluna koymak adına Tahsin Öz'ün başkanlığında Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver ve Prof. Tayyip Gökbilgin'den oluşan bir komite kurulmuş ve komitenin hazırladığı çalışma programı Kolun 28 Nisan 1960 tarihli toplantısında da uygun görülerek Yönetim Kuruluna verilmiştir.²⁵⁰ Bu programa göre çalışmalar yayın ve ilmi toplantılar olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı. 1960 yılında Yönetim Kurulu, komite emrine 1000 lira yardım yapmış, verilen paradan 708 lirası Edirne'ye yapılan gezi için harcanmış geri kalanda iade edilmiştir. Edirne'nin fetih tarihi kesin olarak tespit edilmediğinden kutlamanın ne zaman yapılacağı malum olmadığı için yayınlamak üzere Yönetim Kuruluna bir eser de verilmemiştir.²⁵¹

1971 yılında Anadolu'nun Selçuklu Türkleri tarafından fethinin 900. Yılına denk gelmekte idi. Tarihimizin bu çok önemli olayını layık olduğu gibi kutlamayı ve bu münasebetle yayınlar yapmayı uygun bulan Yönetim Kurulu, 27 Kasım 1961 tarihli genelge ile Kurumun üyelerine bilgi vermiş ve Genel Kurula sunulmak üzere tekliflerde bulunmaları istenilmiştir. 1961 yılında tanınmış büyük tarihi kişilerin doğum ve ölüm yıllarının Milletlerarası törenlerle kutlanması için UNESCO'nun öncülüğünde girişilen teşebbüsten Tarih Kurumu da haberdar edilerek Türk

²⁴⁶ Aydın Sayılı ve W. Ruben, "Türk Tarih Kurumu Adına Kırşehir'de Caca Bey Medresesinde Yapılan Araştırmanın İlk Kısa Raporu", **Bellekten**, Cilt XI, Sayı 44, 1947, ss. 673-705; "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt XII, Sayı 46, ss. 497-498.

²⁴⁷ TTK Çalışma Raporu, 1956, s. 11.

²⁴⁸ Milliyet Gazetesi, 17 Aralık 1957, Cumhuriyet Gazetesi, 17 Aralık 1957, s. 3.

²⁴⁹ Ahmet Türek, "Kâtip Çelebi'nin Fezlekeü'l Akvali Hakkında", **Bilgi**, C. XI, Sayı 128, İstanbul, 1957; Adnan Adıvar, "Garba Açılan İlk Pencere", **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Aralık 1957, s. 2; Akşam Gazetesi, 21 Aralık 1957, s. 2; Hürriyet Gazetesi, 21 Aralık 1957, s. 3.

²⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 29 Nisan 1960, s. 4.

²⁵¹ TTK Çalışma Raporu, 1960, s. 16.

büyüklerinin tespiti için yardım istenmiş, bu maksatla oluşturulan komisyon 5 Ocak 1962 yılında toplanarak başta Atatürk olmak üzere 8 Türk büyüğünün doğum ve ölüm tarihleriyle insanlığa yaptığı hizmetleri belirten bir rapor UNESCO Türkiye Milli Komisyonuna sunulmuştur.²⁵²

3.5. Umumi Tarih Çalışmaları

1943 yılında raporları düzenlenerek çalışmaların planı ve yapılacak kısımları Kurumun üyeleri arasında taksim edilmiştir. Üyelerden büyük bir çoğunluğu verilen görevleri üstlenmiştir. 1943 yılında eserin ilk çalışmalarını Hikmet Bayur'un Hindistan'ın eski tarihi ile Profesör Eberhard tarafından İlk ve Ortaçağ Çin Tarihleri yazılarak kuruma verilmiştir.²⁵³ 1945 yılında Umumi tarih çalışmaları için teslim edilen eserler; Şevket Aziz Kansu'nun İnsanlığın Kaynakları ve İlk Medeniyetler I. Cilt, Arif Müfit Mansel'in Ege ve Yunan Tarihi, Afet İnan'ın Mısır Tarihi, Fuat Ezgü'nün Amerika Tarihi, Feher Geza'nın Macar Kavmi ve Türk Bulgarların Tarihi ve Mazhar Şevket İspir'in XIV, XV ve XVI. Asırlarda Avrupa Sanatı adlı çalışmaları olmuştur.²⁵⁴

3.6. Tarih Kurumu'nun İlimi Araştırmalara Desteği

Yönetmeliğin on ikinci maddesi gereğince Kollarca verilecek karara göre Kurum üyelerine Kurum adına yazacakları esere materyal toplamak üzere yurt dışı ve yurt içinde yapmak istedikleri seyahatler için yardımlar yapılacaktır.

- 1955 yılında Kurumun destek sağladığı kişiler; Yeniçağ Kolundan Hasan Ali Yücel'e, Kırım Muharebesi hakkında hazırlamakta olduğu eser dolayısıyla Kudüs'e yapacağı seyahat için kendisine 850 lira destek sağlanmıştır. Prof. Tayyip Gökbilgin'in hazırlamakta olduğu 859-890 tarihli Eyalet-i Rum Tahrir Defterleri hakkındaki esere materyal toplamak üzere Tokat ve Sivas'a yaptığı seyahatler için 1500 lira verilmiştir. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı tarihine ait materyalleri toplamak üzere Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde yaptığı araştırmalar için kendisine 500 lira, Prof. Dr. Şinasi Altundağ'ın Yeniçeriler hakkında hazırlayacağı esere İstanbul Kütüphanelerinde materyal toplamak üzere 300 lira destek verilmiştir.²⁵⁵
- 1959 yılında yapılan destekler; Basklar hakkında filolojik araştırmalar yapmak üzere İspanya ve Fransa'ya gidecek olan Dr. Hamit Koşay'a 5000 liralık yardım yapılmıştır. Atatürk'ün nüfus kayıtlarını araştırmak üzere Kasım ayı sonuna doğru Selanik'e gidecek olan Yeniçağ Kolundan Faik Reşit Unat'a destek sağlanmıştır. Yeniçağ Kolundan Prof. Dr. Şinasi Altundağ'ın Bursa, Diyarbakır ve İstanbul arşiv ve kütüphanelerinde yapacağı

²⁵² TTK Çalışma Raporu, 1961, ss. 16-20.

²⁵³ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt VIII, Sayı 32, 1944, s. 152.

²⁵⁴ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt IX, Sayı 33, 1945, ss. 217-218.

²⁵⁵ TTK Çalışma Raporu, 1955, s. 12.

araştırmalar için kendisine 1000 lira, Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Ankara ve Bursa vakıf kayıtları ve Şeri Mahkeme sicilleri üzerine yapacağı araştırmalar için 750 lira destek sağlanmıştır.²⁵⁶

- 1960 yılında Kurum üyelerine yapılan destekler; Yeniçağ Kolundan Prof. Dr. Halil İnalçık'ın Bursa Müzesindeki 1481-1500 yıllarındaki sicilleri taramak için yapacağı çalışmaya 2000 lira, Prof. Dr. Şinasi Altundağ'ın Kastamonu ve Kütahya müzelerinde bulunan Şer'îye sicilleri üzerine yapacağı araştırma için 1000 lira, Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Bursa'daki Şer'îye sicilleri üzerine yapacağı incelemeler için 1000 lira, İstanbul'un kütüphanelerinde ve arşivinde araştırma yapacak olan Faik Reşit Unat'a 500 lira Tarih Kurumu tarafından destek sağlanmıştır.²⁵⁷
- 1961 yılında Yeniçağ Kolunun kararlarına uyularak Kurum üyelerinden beş kişiye ilmi araştırmaları için yardım yapılmıştır.²⁵⁸

3.7. Yayınlar

3.7.1. Basımı Yapılmış Eserler

Türk Tarih Kurumu, 1942 senesine kadar eserleri İstanbul'da Milli Eğitim Basımevi'nden çıkartmaktaydı. 1942 yılında Türk Tarih Kurumu kendi bünyesinde bir basımevi oluşturmuştur.

1941 yılında basımı biten ve satışa çıkarılan eserler şöyledir; Baybars ,Arutin'in İran Seferi, W. Eberhart: Çin'in Şimal Komşuları, Enver Ziya Karal: III. Selimin Hattı Hümayunları, Afet İnan: Osmanlı İmparatorluğu İktisadi Tarihinde Umumi Bakış, Belleten 19-22. Sayılar.²⁵⁹

1942 yılında basımı yapılmış olan kitaplar; İsfahani: Selçuk Tarihi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı: Alemdar Mustafa Paşa, Faik Unat: Atatürk Bibliyografyası, Faik Unat: Osmanlı Sefaretnameleri, İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları.²⁶⁰

1943 yılında basımı bitmiş ve yayınlanmış eserler şunlardır; Gülbeden: Hümayunname, Aksarai: Müsameret-ül-ahbar, Wittek: Mentеше Beyliği, Hamit Koşay: Alacahöyük Harfiyatı 1936 Raporunun Almanca Nüshası, Aulard: Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi, Belleten: 29-31. Sayıları. Tercümesi tamamlanarak Kuruma teslim edilen eserler;İbni Meskeveyh'in Tacarib-ül-ümem, İbnül Esir Tarihinin 12. Cildi, Gazaname-i Rum, Taberi Tarihinin Türkler ile ilgili kısmı, Nikifor

²⁵⁶ TTK Çalışma Raporu, 1959, ss. 12-13.

²⁵⁷ TTK Çalışma Raporu, 1960, ss. 14-15.

²⁵⁸ TTK Çalışma Raporu, 1961, s. 15.

²⁵⁹ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt V, Sayı 19, 1941, s. 437-438.

²⁶⁰ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt VI, Sayı 22, 1942, s. 343.

Vriennios'un Tarihi Hatıralar, Süryani Patriği Mihaıl'in Vakayinamesi²⁶¹, Teschner'in Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yolları, Babinger'in Osmanlı Müverrihleri, Bertold Spuler'in İran Moğolları adlı eserleridir.²⁶²

1944 senesinde yayınlanmış olan eserler; Vladimirtsov'un Moğolların İçtimai Teşkilatı, Balducci'nin Rodos'ta Türk Mimarisi, Şinasi Altındağ'ın Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, G'terbock'un Kumarbi Efsanesi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kapıkulu Ocakları II. Cildi, Aulard'ın Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi III. Cildi, Belleten 32-26. Sayıları.²⁶³

1945 yılında basımı bitmiş olan eserler; Ebulferec Tarihi I. Cilt, III. Türk Tarih Kongresi Zabıtları I. Cilt, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Mithat ve Rüştü Paşaların Tevkifine Dair Vesikalar ve Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Arif Müfit Mansel'in Türkiye'nin Arkeoloji ve Epigrafisi İçin Bibliyografya, Afif Erzen'in İlk Çağda Ankara, Enver Ziya Karal'ın Nizam-ı Cedit Hakkında III. Selim'in Hattı Humayunları. Bu yıl içerisinde tercüme yapılarak kuruma kazandırılan eserler şunlardır; Abulfadıl Beyhaki'nin Beyhaki Tarihi, İskender Bey Münşi Türkmen'in Tarih-i Alem Ara-yi Abbasi, Barthold'un Türkmen Tarihine Dair Monografya, Gordlevski'nin Küçük Asya Selçukluları Tarihi, Vambery'in Buhara Yahut Maveraünnehir Tarihi, Brockelmann'ın İslam Kavimleri Tarihinin tamamı, Yorga'nın Osmanlı Tarihinin 4. Cildi, Mısır Üniversitesi Profesörlerinden Ahmet Emin'in Duhaislam ve Fecrülislam, Pumpelly'in Anav Hafriyatının İkinci Cildi, Rasovski'nin Rus Prenslüklerinde ve Macaristan'da Peçenek, Tork ve Berendiler, Ronciere'nin Arzın Keşfi Tarihi, Clement Huart'ın Eski İran ve Urfalı Mateos'un Vakayinamesi.²⁶⁴

1947 yılında basımı yapılmış eserler; Halil Ethem Hatıra Kitabı I. Cilt, Afet İnan'ın Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi, Şemsettin Günaltay'ın Yakın Şark III, Filistin ve Suriye, Eberhard'ın Çin Tarihi, Hikmet Bayur'un Hindistan tarihi II. Cildi, Arif Müfit Mansel'in Ege ve Yunan Tarihi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi I. Cildi, Enver Ziya Karal'ın Osmanlı Tarihi V. Cildi, Belleten 41-44. Sayıları.²⁶⁵

1948 senesinde tamamlanmış olan eserler; Moğolların Gizli Tarihi, Tahsin Özgüç'ün Ön Tarihte Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Devletinin Merkez Teşkilatı, III. Türk Tarih Kongresi Zabıtlarının Tamamı, Arif Müfit Mansel'in Türkiye'nin Arkeoloji ve Epigrafisi için Bibliyografya. 1948 yılında tercüme yapılan ve kuruma teslim edilen eserler şunlardır; İskender Bey Münşi Türkmen'in Tarih-i Alem- Ara-i Abbasi (III. Cildin 3. Kısımıyla IV. Cildin 1 ve 2. Kısımları), A. Vandal'ın XV. Louis Zamanında Şarka Gönderilen Bir

²⁶¹ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih zümresi ilmi yardımcılarında Hrant Andresyan tarafından Fransızca tercümesinden dilimize çevrilmiştir.

²⁶² "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt VIII, Sayı 32, 1944, s. 150.

²⁶³ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt IX, Sayı 33, 1945, s. 214.

²⁶⁴ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt IX, Sayı 33, 1945, s. 214-215.

²⁶⁵ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt XII, Sayı 46, 1947, s. 488.

Fransız Elçilik Heyeti, Şehabettin Makdisi'nin Kitab-ür-Ravzateyn fi Tarih-idi Devleteyn II. Cildi, İshwari Prasad'ın Hindistan'da Müslüman Saltanatının Kısa Bir Tarihi, Tveritimova'nın Türkiye'de Karayazıcı-Deli Hasan İsyanı, Jireçek'in Bulgarların Tarihi adlı çalışmalarıdır.²⁶⁶

1950-1951 yıllarında basımı bitmiş ve yayınlanan eserler şunlardır; Ali Fuat Türkgeldi'nin Görüp İştiklerim, Fevzi Abdullah Tansel'in Ziya Gökalp Külliyyatı-Şiirler ve Halk Masalları, Hamit Zübeyr Koşay'ın Alacahöyük Kazısı 1937-39 Raporu ve Anadolu'nun Etnografya ve Folkloruna Dair Malzeme, Hasan Eren-Halasi Kun'un Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar, Şemsettin Günaltay'ın Yakın Şark IV, İkinci Bölüm: Romalılar Zamanında Kapadokya, Pont ve Artaksait Krallıkları, Yusuf Hikmet Bayur'un Türk İnkılabı Tarihi II. Cildi, Bellekten 53-59. Sayılarıdır.²⁶⁷

Türk Tarih Kurumu, 1952 yılında basımını bitirip yayınladığı eserler; Selahattin Elker'in Divan Rakamları, Yusuf Hikmet Bayur'un Türk inkılabı Tarihi II. Cildi, IV. Türk Tarih Kongresi Zabıtları, Dr. Tahsin Özgüç'ün Kültepe Kazısı: 1949 Raporu, Bellekten 60-63. Sayılarını çıkartmıştır.²⁶⁸

1953 yılında kurum tarafından basımı yapılan eserler şunlardır; Cavit Baysun'un Tezahir-i Cevdet I. Cildi, Tahsin Özgüç'ün Kültepe Kazısı 1949 Raporu, Yusuf Hikmet Bayur'un Türk İnkılabı Tarihi III. Cilt I. Bölümü, Tahsin Öz'ün Topkapı Sarayında Fatih Sultan Mehmet'e Ait Eserler, Selahattin Tansel'in Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri, Enver Ziya Karal'ın Osmanlı Tarihi IV. Cildi, Halil Demircioğlu'nun Roma Tarihi I. Cilt I. Bölümü, Afet İnan'ın Atatürk ve Türk Tarih Kurumu, Bellekten 64-66. Sayıları.²⁶⁹

1954 yılında yayınlanan eserler; İbn Kemal'in Tevarih-i Ali Osman, Reşat Kaynar'ın Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, Mehmet Altay Köymen'in Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi II. Cildi, Abdulkadir İnan'ın Tarihte ve Bugün Şamanizm, Halil İnalçık'ın Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar ile Arvanid Sancağı Tahrir Defteri, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi III. Cilt II. Kısım, Osman Turan'ın İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler, Bellekten 67-71. Sayıları.²⁷⁰

1955 yılında yayına hazırlanan eserler; Aziz Ogan'ın Kaariye Camii, Tevfik Bıyıklıoğlu'nun Trakya'da Milli Mücadele I. ve II. Ciltleri, Kemal Balkan'ın Kaniş Karumunun Kronoloji

²⁶⁶ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt XIII, Sayı 50, 1948, ss. 456-465.

²⁶⁷ TTK Çalışma Raporu, 1951, s. 8.

²⁶⁸ TTK Çalışma Raporu, 1952, s. 8.

²⁶⁹ TTK Çalışma Raporu, 1953, s. 8.

²⁷⁰ TTK Çalışma Raporu, 1954, s. 8.

Problemleri Hakkında Müşahedeler, İbrahim Kafesoğlu'nun Harzemşahlar Devleti Tarihi, Yusuf Hikmet Bayur'un Türk İnkılabı Tarihi III. Cilt II. Kısım, Belleten 72-77. Sayılarıdır.²⁷¹

1956 yılında basımı yapılan eserler; İbn-i Bibi'nin El-Etamirü'l Ala'iyye fi'l-Umuri'l-Ala'iyye I. cildi, Remzi Oğuz Arık'ın Ankara-Konya ve Eskişehir-Yazılıkaya Gezileri Raporu, A. Müfit Mansel'in Side Agorası ve Civarındaki Binalar 1948 Raporu, Agah Sırrı Levent'in Gazavat-nameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavat-namesi, Afet İnan'ın Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi IV. cilt I. kısmı, E. Ziya Karal'ın Osmanlı Tarihi VII. cildi, Belleten 78-80. Sayılarıdır.²⁷²

1957 yılı içerisinde yayına hazır edilen eserler; Rvendi'nin Rahatu's-Sudur I. cildi, Mehmet Neşri'nin Kitab-ı Cinahhüma II. Cildi, Reşidü'd-din'nin Camiü't-Tevarih II. Cildi, İbn-i Kemal'in Tevarih-i Al-i Osman VII. Defteri, B. Spuler'in İran Moğolları, Hamit Koşay'ın Büyük Güllücek Kazı Raporu, Ali Fuat Türkgeldi'nin Mesail-i Mühimme-i Siyasiye II. Cildi, Rıfat Osman'ın Edirne Sarayı, Kemal Balkan'nın Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup, Katip Çelebi, Y. H. Bayur'un Türk İnkılap Tarihi III. cilt III. bölümü, Halil İnacık'ın Kanunname-i Sultanı ber Muceb-i Örf-i Osmani, Eberhard'ın Uzak Doğu Tarihi, Belleten 81-84. Sayılarıdır.²⁷³

1958 yılında Sami N. Özerdim'in Atatürk İçin Yazılmış Yazıların Bibliyografyası, E. Emin Bosch'un Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler, Osman Turan'ın Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Süheyl Ünver'in Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz, Tahsin Özgüç'ün Horoztepe Eserleri ve Belleten 85-90. Sayılarının basımları tamamlanarak yayınlanmıştır.²⁷⁴

1959 yılı içerisinde Ali Cevat'ın Fezleke, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig, Eflaki'nin Menakıbu'l-Arifin I. cildi, Tahsin Özgüç'ün Kültepe-Kaniş, Emel Esin'in Türkistan Seyahatnamesi, Ahmet Temir'in Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nureddin'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi, Hatice Kızılay'ın Eski Babil Zamanına Ait Nippür Menşeli İki Okul Kitabı, Faik Reşit Unat'ın Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Cetvelleri, Aydın Sayılı'nın The Islamic Observatory, Fuat Köprülü'nün Osmanlı Devletinin Kuruluşu, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi IV. cilt II. Kısım, Ruşen Eşref Ünaydın'ın Atatürk'ün Hastalığı, Belleten 91-93. Sayıları basımı yapılan eserlerdir.²⁷⁵

1960 yılı içerisinde Ravendi'nin Rahat'üs-Sudur II. cildi, Cevdet Paşa'nın Tezakir 13-20 II. cildi, Reşid'üd-din Fazullah'ın Camiü't-tevarih II. cilt V. cüz, Ali Fuat Türkgeldi'nin Mesail-i

²⁷¹ TTK Çalışma Raporu, 1955, s. 8.

²⁷² TTK Çalışma Raporu, 1956, s. 8.

²⁷³ TTK Çalışma Raporu, 1957, s. 10.

²⁷⁴ TTK Çalışma Raporu, 1958, s. 10.

²⁷⁵ TTK Çalışma Raporu, 1959, s. 10.

Mühimme-i Siyasiye, I. cildi, Aydın Sayılı'nın Uluğ Bey ve Semerkant'taki İlim Faaliyeti Hakkında Gıyasüddin-i Kaşî'nin Mektubu, V. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri, Ruşen Eşref Ünaydın'ın İstiklal Yolunda ve Çanakkale'de Savaşanlar Dediler ki, Belleten 94-97. Sayıları basımı yapılan eserlerdir.²⁷⁶

1961 yılında basımı yapılan eserler; Eşref Bin Muhammet'in Hazain'üs Saadai, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi I. cildi, Enver Ziya Karal'ın Osmanlı Tarihi V. cildi, Bekir Sıtkı Baykal'ın Yeni Zamanda Avrupa Tarihi II. cildi, Belleten 98-101. Sayılarıdır.²⁷⁷

3.7.2. Kütüphane Faaliyetleri

- 1940 yılında başlanmış olan kütüphane katalog çalışmasına 1941 yılında da devam edilmiştir. 5837 ciltlik 4583 eserin alfabetik ve sistematik katalogları için fişler yazılmıştır. 1941 yılının içinde 79 adet eser satın alınmış, 644 eser hediye ve değişim suretiyle Türk Tarih Kurumu Kütüphanesine girmiştir.²⁷⁸
- 1942-1943 yıllarında 4445 eserin kaydı yapılmıştır. 2006 eserin alfabetik, sistematik ve kitap adı katalogları için fişleri yazılmış, 7500 eserin fişi hazırlanmış, 3760 eserin fişleri kontrol edilmiştir. 54 cilt eser satın alınmış, 411 ciltlik eser değişim ve hediye ile kütüphaneye verilmiştir.²⁷⁹
- 1944-1945 tarihleri arasında 357 eser satın alınmış 293 hediye ve değişim ile 630 eser alınmış, 155'i satın alınmak ve 242'si hediye değişim ile toplam 397 dergi kütüphaneye kazandırılmıştır. 1940 yılından 1945 yılına kadar toplamda 25431 eserin kayıtları yapılmış, etiketlenmesi, mühürlenmesi ve kataloglaması tamamlanmıştır.²⁸⁰
- 1948 yılında 130 eser satın alınarak, 425 eser hediye ve değişim ile toplamda 555 cilt eser, 104 dergi satın alınarak, 218 dergi hediye ve değişim ile toplam 322 dergi kütüphaneye verilmiştir. 1948 yılına kadar kütüphanedeki kitap sayısı, dergi, gazete ve haritalar 28252 cilde ulaşmıştır.²⁸¹
- 1950-1951 yılları arasında 164'ü satın alınarak, 341 hediye ile toplam 505 cilt eser, 77'si satın alınmak, 295'i hediye edilmek üzere toplam 362 dergi kuruma gelmiştir. 1951 yılına kadar kütüphanede bulunan doküman sayısı 31245 cilt olmuştur. 1951 yılında 427 kitap, 589 dergi ve 28 gazete koleksiyonu olmak üzere 1044 eser ciltlenmiştir.²⁸²
- 1952 yılı içerisinde Türk Tarih Kurumu Kütüphanesine 30'u satın alınmak üzere 202 adet hediye toplam 232 eser ve 11 adet yazma eser, 298 adet satın alınmak ve 444 hediye olmak üzere 722 dergi girmiştir. Kütüphanenin dergi, gazete, harita ve yazma eserlerle

²⁷⁶ TTK Çalışma Raporu, 1960, s. 10.

²⁷⁷ TTK Çalışma Raporu, 1961, s. 14.

²⁷⁸ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt V, Sayı 19, 1941, s. 641.

²⁷⁹ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt VIII, Sayı 32, 1944, s. 153.

²⁸⁰ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt IX, Sayı 33, 1945, s. 218.

²⁸¹ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt XII, Sayı 46, 1947, s. 490.

²⁸² TTK Çalışma Raporu, 1951, s. 9.

birlikte 31477 cildi bulunmaktadır. Aynı yıl içinde 523 kitap, 156 cilt dergi, 177 cilt gazete koleksiyonu ciltlenmiştir.²⁸³

- 65'i satın alınmak, 286'sı hediye ile toplam 351 eser, 81'i satın alınmak, 230'u hediye toplam 311 dergi 1953 yılında kütüphaneye teslim edilmiştir. Kütüphanedeki toplam eser sayısı 31828 cilde ulaşmıştır. Tarih Kurumu Kütüphanesi bu dönem, 796'sı kitap, 78'i dergi, 801'i gazete olmak üzere toplam 934 cilt yapılmış, 34 eski cilt düzeltilmiştir.²⁸⁴
- 1954 yılında 34'ü satın alınmak, 257'si hediye toplam 291 eser, 311 satın alınmak, 372 hediye toplam 683 dergi kütüphaneye verilmiştir. Kütüphane de toplam 32199 kitap, dergi, gazete ve harita bulunmaktadır. Kitap, dergi ve gazetelerden toplam 902 tanesi ciltlenmiş, 7 eski cilt tamir edilmiştir.²⁸⁵
- Kütüphane çalışmaları olarak 1955 yılında 45 adet satın alınan, 243 hediye toplam 288 cilt eser ve mikro film alınmıştır. 192 adet satın alınmak, 351 hediye toplam 543 periyodik eser gelmiştir. 640 kitap, 256 dergi ve 4 gazete olmak üzere 900 eser ciltlenmiş, 42 eski eser tamir edilmiştir. 1955 yılının sonunda Kurumun kütüphanesinde 32408 adet eser bulunmaktadır. 1955 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde açılmış olan Kütüphanecilik Enstitüsüne Ford Vakfı tarafından gönderilen Prof. Robert B. Downs, Türkiye'deki kütüphanelerde yapmış olduğu incelemeler neticesinde Kurumun kütüphanesini idari ve kuruluş yönünden çok beğenmiştir. Kurumun Kütüphane Müdürü olan Mihin Eren'e Ford Vakfının Amerika'da kütüphanecilik ihtisası yapması için verdiği burslardan birisini kendisine takdim etmiştir.²⁸⁶
- 1956 yılında 46 adet satın alma, 305 hediye toplam 351 cilt kitap ve 1 yazma eser, Anadolu'ya ait 31 adet İslami kitabe alınmıştır. 91 adet satın alınma, 422 hediye toplam 513 dergi eser bu dönem içinde kütüphaneye verilmiştir. 1956 yılı içerisinde 625 kitap, 75 dergi ve 65 gazete toplam 765 cilt yapılmış ve 8 eski cilt tamir edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Filoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. Paul Moraux, Türk Tarih Kurumu'na müracaat ederek E. F. Syllogos Kütüphanesinden Tarih Kurumuna verilmiş olan 180 adet Rumca eserin kataloglama görevini üstlenmiştir.²⁸⁷
- Kütüphaneye 1957 yılında 265 satın alınma, 556 hediye olmak üzere toplamda 821 kitap, 21 harita ve 108 adet satın alınma, 604 hediye olmak üzere toplamda 712 periyodik eser girdiği gibi 4993 adet günlük gazete ve 1908 Meşrutiyetinde çıkarılan günlük Serveti Fünun'un bir ciltlik koleksiyonu da satın alınmıştır. Yıl içerisinde 275 ciltten oluşmakta olan Kurum yazmaları ile 40 parça fotokopi halinde bulunan eserin yeni defterlere kayıtları yapılmıştır. Kurumun üyelerinden olan ve hayatını kaybeden Osman Ferit Sağlam'a ait kitaplar Tarih Kurumuna hediye edilmiştir. 78 adet olan bu hediye özel ayrılan raflara dizilmiştir. Aynı yıl içerisinde 305 kitap, 118 dergi cildi yapılmış, 74 adet

²⁸³ TTK Çalışma Raporu, 1952, s. 11.

²⁸⁴ TTK Çalışma Raporu, 1953, s. 12.

²⁸⁵ TTK Çalışma Raporu, 1954, s. 11.

²⁸⁶ TTK Çalışma Raporu, 1955, s. 13.

²⁸⁷ TTK Çalışma Raporu, 1956, ss. 11.12.

eski cilt tamiri yapılmıştır. 1957 yılında Tarih Kurumu Kütüphanesinde toplam 33580 adet eser bulunmaktadır.²⁸⁸

- 167 adet satın alma, 692 hediye toplam 859 kitapla 196 adet satın alınma, 861 hediye olmak üzere toplam 1059 adet periyodik eser 1958 yılında kütüphaneye verilmiştir. 4784 günlük gazete ile 3 cilt eski gazete koleksiyonu satın alınarak ciltlenmiş ve okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Osman Ferit Sağlam'ın Kuruma bağışlamış olduğu kütüphanesinin tanzim işi bitmiş ve kaydı hazır duruma getirilmiştir. Yıl içinde 207 kitap, 107 dergi ve 84 gazete koleksiyonu ciltlenmiştir. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde 1958 yılında toplam 34439 eser mevcut hale gelmiştir.²⁸⁹
- 145 satın alınma, 655 hediye toplam 810 kitap, 121 satın alınma, 955 hediye toplam 1076 periyodik eser kütüphaneye 1959 yılında teslim edilmiştir. Aynı yıl içerisinde 3077 günlük gazete satın alınarak koleksiyona katılmıştır. 3677 ciltten oluşan Osman Ferit Sağlam'ın bağışlamış olduğu kitaplığın kayıt işlemleri tamamlanmış ve fişlerinin yazılmasına başlanmıştır. Yıl içerisinde 403 kitap, 402 dergi, 6 gazete koleksiyonu ve 29 yazma eser ciltlenmiştir. 1959 yılında kütüphanedeki kitap sayısı 433'ü yazma olmak üzere 39359 cilde yükselmiştir.²⁹⁰
- 1960 yılında Kurumun Kütüphanesine 174 satın alınma, 433 hediye toplam 627 kitap, 133 satın alınma, 522 hediye toplam 655 periyodik eser ve 2963 günlük gazete girmiştir. Aynı yıl içerisinde 738 kitap, 40 dergi, 20 gazete ve 44 yazma eser ciltlenmiş ve onarılmıştır. 1960 yılı sonunda Kurumun Kütüphanesindeki kitapların sayısı 39553 cilde ulaşmıştır.²⁹¹
- 1961 yılı içerisinde 205 satın alınma, 599 hediye toplam 804 kitap, 140 satın alınma, 486 hediye toplam 626 periyodik eser ve 3456 günlük gazete kütüphanenin kataloglarında yerini almıştır. Yıl içinde 968 kitap, dergi ve gazete ciltlenmiştir. 1961 yılı sonunda kütüphanede mevcut kitap sayısı 40357 sayısına ulaşmıştır.²⁹²

3.8. Arkeolojik Çalışmalar

3.8.1. Antalya Çevresi Kazı Çalışmaları

1933 yılında başlayan çalışmalar 1942-1943 yıllarında da devam etmiştir. 1943 yılında Antalya'da yapılması planlanan arkeolojik çalışmaların başına Dr. Müfit Mansel getirilmiştir.²⁹³ Oluşturulan heyet Antalya merkez haricinde şehrin Güney kısımlarındaki düzlük sahalarda da

²⁸⁸ TTK Çalışma Raporu, 1957, s. 14.

²⁸⁹ TTK Çalışma Raporu, 1958, ss. 14-15.

²⁹⁰ TTK Çalışma Raporu, 1959, ss. 13-14.

²⁹¹ TTK Çalışma Raporu, 1960, ss. 17-18.

²⁹² TTK Çalışma Raporu, 1961, ss. 16-17.

²⁹³ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt VIII, Sayı 32, 1944, s. 157.

incelemelerde bulunmuştur. Perge, Silyon, Aspendos ve Side gibi birbirinden ayrı özelliklere sahip antik kentlerin incelemesi tamamlanmıştır.²⁹⁴

1948 yılında Antalya Side’de devam eden arkeolojik çalışmalara Dr. Müfit Mansel başkanlık etmiştir. Heyette Epigrafist Prof. Bosch, Asistan Dr. Jale İnan, Asistan Aşkıldil Akarca ve Yüksek Mimar Lem’i Meryem bulunmuştur. Side şehrinin burun ucunda ve deniz kenarında seyyahların dikkatini her zaman çekmiş ve köylülerinde “Mermerlik” diye adlandırdıkları yerde iki adet mabet bulunmuştur. Bu dönem yapılan araştırmalar sonucunda M.S. II. Yüzyılda zenginleşen ancak M.S. III. Yüzyıldan itibaren eski önemini kaybettiği sonucu çıkarılmıştır.²⁹⁵

1951 yılında devam edilen Side kazı çalışmalarına Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümünden beş öğrenci stajyer olarak katılmıştır. 1949’da ortaya çıkarılan bina içerisindeki iki katlı sütun mimarisi ve heykel eserlerin etrafında bulunan toprak temizlenerek hazır hale getirilmiştir. Side şehrinin içerisinde direkli ana cadde üzerinde ve batısında 1949 yılında kazılmaya başlanan ev 1951 yılında tamamıyla meydana çıkarılmıştır. Cadde üzerinde dükkânlar ve onların gerisinde üzeri açık olduğu anlaşılan bir koridor bulunmakta, asıl ev ise bunun gerisinde ve meyilli araziye uygun olarak daha alçak bir seviyede inşa edilmiştir. Side’nin pek geniş mezarlık sahasının kuzeydoğu ucunda, Sorkum yolu üzerinde tuğla duvarları ve hatta kubbesi dahi tehlikeli bir durum teşkil eden kısmen ayakta duran bir bina araştırılmış, bu binanın türbe olduğu tespit edilmiştir.²⁹⁶

Side kazı çalışmalarına 1952 yılında da devam edilmiştir. Bu yıl şehrin batı Nekropolünde ve denize yakın bir yerde bulunan Podium’lu mabet şeklinde bir mezar anıtı tamamıyla ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca çok çeşitli mimari parçalar ve binanın içinde durduğu anlaşılan lahitler bulunmuştur. Üzerinde kubbeler ile örtülü revaklar ile çevrili bir avlunun ortasında duran türbe milattan sonra üçüncü yüzyılın sonlarına ait olduğu kabul edilmiştir.²⁹⁷

1953 yılında Side kazı çalışmaları sürerken bu dönem araştırma faaliyetlerinin esas yönü Perge alanına çevrilmiştir. Asistan Adnan Pekman ve Sevim Pekman tarafından bu şehrin Helenistik döneme ait esas kapısında araştırma yapılmıştır. Bu kapı, taş işçiliği ile dikkat çekmekte iki yuvarlak kule, bunların arasında üzeri kemerle örtülü bir kapı ve onun gerisinde etrafı yüksek duvarlar ile çevrili oval şeklinde bir avludan oluşmaktadır. Uzun çalışmalar neticesinde avlunun içindeki taş molozlar kaldırılmış, kaldırma esnasında Roma dönemine ait mimari ve heykellere rastlanmıştır.²⁹⁸

²⁹⁴ Arif Müfit Mansel, “Antalya Bölgesinde 1943 Yılı Sonbaharında Yapılan Arkeoloji Gezisine Dair Kısa Rapor”, **Belleten**, Cilt IX, Sayı 33, 1945, ss. 135-157.

²⁹⁵ Arif Müfit Mansel, “1950 Side Kazısına Dair Kısa Rapor”, **Belleten**, Cilt XIV, Sayı 56, 1950, s. 683; “TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu”, **Belleten**, Cilt XII, Sayı 46, 1947, ss. 495-496.

²⁹⁶ TTK Çalışma Raporu, 1951, ss. 13-16.

²⁹⁷ TTK Çalışma Raporu, 1952, s. 15.

²⁹⁸ TTK Çalışma Raporu, 1953, ss. 17-19. Ayrıca bkz. Arif Müfit Mansel, “Antalya Bölgesi Kazıları Hakkında Kısa Bir Rapor”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, Sayı 6, 1956, s. 5.

Avlu duvarları üzerinde yapılan incelemeler Helenistik dönemde²⁹⁹ duvarların içinde dikdörtgen şekilde, üzerleri kemerli altışar hücre bulunduğunu, sonradan Romalılar zamanında burası bir şehir kapısı olmaktan çıkıp bir süs binası halini aldığını, kulelerin hemen yanında yumuşak kalker taşını yontmak suretiyle her iki tarafa birer hücre daha ilave edildiğini, sonuç olarak yedişer hücre üst kısımda yine her iki tarafta yedişer hücre daha katıldığını ortaya çıkarmıştır.³⁰⁰

1954 yılında Perge’de arkeolojik çalışmalara devam edilmiştir. 1953 yılında açılan şehir kapısı avlusunun gerisinde bulunan üç gözlü zafer takı tamamıyla meydana çıkarılmıştır. Zafer takı ve onunla yakın ilgisi olan avlu dekorunun imparator Traianus ile karısı Plotina’nın ölüm yılları, M.S. 117-121 yılları arasında yapılmış olduğunu göstermektedir. Yazılı kaideler üzerinde durmuş olmaları muhtemel olan imparator ve imparatoriçe heykellerinden de bazıları iyi durumda ortaya çıkarılmıştır.³⁰¹

1955 yılında Dr. Jale İnan başkanlığında devam eden Side kazılarında Side tiyatrosunun sahne binasını ortaya çıkarmak adına kazı faaliyeti başlamıştır. Yapılan çalışmalarda tiyatro içine girmek için bir giriş bulunmuş yapılan bina incelemesinde tiyatronun alt katlarının iyi durumda olduğu görülmüştür. Perge kazılarında Adnan Pekman başkanlığında süren çalışmalarda şehir kapısının arkasındaki Tak’ın etrafı tamamen açılmıştır. Tak’a ait mimari parçalar elde edilmiş ayrıca yazılı heykeller keşfedilmiştir.³⁰²

1956 yılında Perge kazı çalışmalarında şehir kapısı avlusunun gerisindeki Tak’ın etrafında yapılan araştırmalar sona ermiştir. Bu Tak’a ait Grekçe ve Latince yazılı kaideler bulunmuştur. ardından şehrin direkli ana caddesini meydana çıkarmak adına kazı çalışmaları başlatılmıştır. Side kazı çalışmasında tiyatronun sahne binasının kazılması devam etmiştir. Binanın cephesini kapatan taş yığınları ve bunların altında kalmış mermer mimari parçaların büyüklüğü ve ağırlığı çalışmaların yavaşlamasına neden olmuştur.³⁰³

Side kazılarında tiyatro binasının temizlenmesinde 1958 yılında devam edilmiş ve bina cephesinin orta kısmı tamamen meydana çıkarılmıştır. Kabartma halinde figürler, başlarla süslü tavan levhaları, alınlık parçaları, sütunlar ve aynı parçadan işlenmiş bloklar ve bazı kitabeler elde edilmiştir. Roma devri hamam binası ile şehri ikiye bölen sur arasında zemin yassı kalker taşları ile döşeli bir direkli cadde bulunmuş ve denize doğru uzandığı anlaşılan bu caddenin hamam

²⁹⁹ Büyük İskender’in istilalarıyla başlayan Antik Dünya’da Grek etkisinin doruğa ulaştığı dönemdir. Helenistik Dönem, Klasik Grek Dönemini izlemiştir ve bu dönemin ardından, Klasik Grek egemenliğindeki bölge Roma Cumhuriyeti hâkimiyetine geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Akurgal, **Anadolu Uygarlıkları**, Net Yayınları, 2003, ss. 201-218.

³⁰⁰ Arif Müfit Mansel, **Perge’de Kazılar ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1949, s. 33-45.

³⁰¹ TTK Çalışma Raporu, 1954, ss. 19-20.

³⁰² TTK Çalışma Raporu, 1955, s. 22.

³⁰³ TTK Çalışma Raporu, 1956, ss. 18-20.

derinliğince devam eden kısmı kazılarak meydana çıkarılmıştır. Hamam binasının etrafı temizlenmiş, bazı salonlarındaki enkaz kaldırılmıştır.³⁰⁴

1961 yılında şehrin güneyinde ve limanın hemen yanında bulunan mabetler sahası tamamıyla temizlenmiş, bu sayede Athena ve Apollon'a ait oldukları anlaşılan mabetlerin plan ve üst kısım mimarileri hakkında şimdiye kadar olduğundan daha esaslı bir fikir edinmek mümkün olmuştur.³⁰⁵

3.8.2. Hatay Samandağ Kazısı

Ankara Üniversitesi Paleoantropoloji Kürsü Profesörü Dr. Muzaffer Şenyürek ve Paleoantropoloji Asistanı Dr. Enver Bostancı ile beraber Ankara Üniversitesi adına bir araştırma faaliyeti yapılmıştır. 1956 yılında Samandağ Kazısı için Mağracık Köyü yakınında antik Selevkeia Şehrinin kenarında bulunan bir mağarada beş kültür katmanı keşfedilmiştir. En alt katmanda Paleolitik döneme ait izler bulunmuş en üst katmanda ise Roma dönemine ait kalıntılara rastlanmıştır. Bulunanlar arasında fosilleşmiş insan ve hayvan kemiklerine rastlanmıştır.³⁰⁶

1957 yılında yapılan kazı çalışmalarında Roma çağına ait kalıntılara ve bu katmanın altında Helenistik ve Roma çağlarına ait seramik parçaları ortaya çıkarılmıştır.³⁰⁷

3.8.3. Mudanya Yeraltı Mezarı Çalışmaları

Trakya'da bulunan yeraltı mezarları ile mukayese etmek amacıyla Mudanya ilçesinde yapılmış olan bu arkeolojik çalışmaların sonucunda, milattan önce IV. asra ait mezar odaları bulunmuştur. Trakya kubbeli mezarlar ile Anadolu'da Belevi ve Karalar'daki mezarlarla benzerlik göstermektedir.³⁰⁸

3.8.4. Sinop Kazısı

Türk Tarih Kurumu üyelerinden Prof. Dr. Ekrem Akurgal'ın başkanlığında Münster Üniversitesinden Doç. Dr. Ludwig Budde ve Dr. Herrmann, Ankara Üniversitesinden Dr. Yusuf Boysal ve Baki Öğün ile Müzeler Umum Müdürlüğünden Hikmet Gürçay'dan oluşan heyet 1951 yılında Sinop'ta kazı çalışmalarına başlamıştır. Yunan yazılı kaynaklarına göre Pontus bölgesinin en eski Yunan kolonisi olarak tanınan Sinop'un kültürel aşamalarını tespit etmek için bölgenin 4 farklı noktasında kazı faaliyeti yapılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde elde edilen bulgularda

³⁰⁴ TTK Çalışma Raporu, 1958, s. 20.

³⁰⁵ TTK Çalışma Raporu, 1961, ss. 26-27.

³⁰⁶ TTK Çalışma Raporu, 1956, ss. 13-14.

³⁰⁷ TTK Çalışma Raporu, 1957, ss. 15-16; Muzaffer Şenyürek, "Hatay Vilayetinde Prehistorya Araştırmaları", **Belleten**, Cilt XXII, Sayı 86, 1958, ss. 148-200.

³⁰⁸ Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu'nun 1937'den 1943'e Kadar Arkeolojik Çalışmaları Hakkında Rapor", **Belleten**, Cilt VIII, Sayı 29, Ankara, 1944, ss. 43-44.

Doğu Yunan seramiğinin geç örneklerine rastlanmış olması Sinop'un Yunanlılar tarafından ilk defa M.Ö. VII. yüzyılın sonunda kurulduğu şeklindeki yazılı vesikaları destekler niteliktedir. Kazı çalışmalarında elde edilen seramik arasında yedinci asra ait Naukratis³⁰⁹ kadehlerine ait iki parça ile altıncı asrın ortalarında yapılmış olan Attika³¹⁰ ve Doğu Yunan imalatı olan kadehler (kylix) bulunmuştur. Ayrıca M.Ö. V. ve M.Ö. IV. asırlarda Helenistik devir ve Romalılarla Bizanslılar zamanına ait çanak çömlek bolca çıkarılmıştır.³¹¹

Beşinci asrın ortalarında yapılmış olan ve geç dönem sanat ifadesi taşıyan üç mezar kabartması Sinop'un Yunan eski (arkaik) heykel sanatı yönünde de önemli bir merkez olduğunu göstermiştir. Helenistik döneme ait güzel bir mezar kabartması ile bazı Roma çağı kabartmaları da ortaya çıkarılmıştır. Sinop'ta daha çok arkaik dönemle Helenistik dönem önemli rol oynamış, kazılarda bu dönemlere ait kültür katmanları bulunmuştur. Helenistik döneme ait eserlere dört ayrı yerde rastlanmıştır. Şehir dışındaki mezarlardan başka Ada Mahallesi üstündeki yüksekliklerde bulunan Tümülüsler ve bunların civarındaki Roma devri mezarlıkları da araştırılmıştır. Roma devri mezarlarından seramik ve camdan mamul kaplarla bronz ziynet eşyası elde edilmiştir. Hükümet binasının arka tarafında Hürriyet abidesinin bulunduğu alanda yapılan araştırmada duvar kalıntılarına rastlanmış ve kazıya devam edilerek bir mabetle bir sunak bulunmuştur. Mabet ile sunağın yalnızca temelleri kalmıştır.³¹²

1952 yılında Prof. Dr. Ekrem Akurgal başkanlığında devam eden kazı çalışmalarına, Berlin Technische Hochschule'den Yüksek Mimar Lenzen de katılmıştır. 1952 yılı çalışma alanı olarak Pontus öncesi tarihi devirleri ile Hitit ve Frig medeniyetlerinden izler aranmıştır. Ayrıca Yunan kolonizasyonunun bu bölgedeki başlangıç tarihini tespit etmek ve malzeme dâhilinde Kimmerler³¹³ ile alakalı izlerde aranmıştır.³¹⁴

Bu dönemde yapılan çalışmalarda Sinop Yarımadası dâhilinde tarih öncesi devirlerle Hititler dönemine ait hiçbir ize rastlanmamıştır. 1951 yılında Demirciköy'de bulunan Bakır çağı dönemine ait höyükten başka çağlara ve Hitit dönemine ait izlere rastlanmamıştır. Ayrıca yine bir önceki yıl bulunan Frig vazolarından bu dönem çalışmalarında da bulunmuştur. Bu vazolar, Yunanlıların Sinop'a yerleşmesinden önce de burada yerleşim alanı olduğunu gösteren bir delil niteliğindedir.³¹⁵ Kimmerlere ait herhangi bir bulgu ortaya çıkmamıştır. 1951 yılında Yunan seramik örneklerinin

³⁰⁹ Naukratis, Mısır'da bulunan bir yerleşim yeridir. Ticari faaliyetlerde bulunan Yunanlılar ile Mısırlıların kültürel olarak kaynaştıkları yerlerden birisidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Carolina Lopez-Ruiz, **Tanrılar Doğduklarında: Yunan Kozmogonileri ve Yakınoğu**, çev. Hamide Koyukan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 41-45.

³¹⁰ Attika, Yunanistan'ın başkenti Atina ve çevresini kapsayan bir tarihi bölgedir. Bölge Ege Denizi'ne uzanan Attik Yarımadası'nda merkezlidir.

³¹¹ TTK Çalışma Raporu, 1951, ss. 16-18.

³¹² TTK Çalışma Raporu, 1951, s. 17.

³¹³ M.Ö. XIV. ve M.Ö.VIII. yüzyıllar arasında Kimmerya adı verilen İdil Nehri'nden Karadeniz'in kuzeyine doğru uzanan geniş bir alan da yaşamış Hint-Avrupa Kökenli göçebe ve savaşçı bir toplumdur.

³¹⁴ TTK Çalışma Raporu, 1952, ss. 15-19.

³¹⁵ Ekrem Akurgal, "Sinop Kazıları", **Türk Arkeoloji Dergisi**, Sayı 4, 1956, ss. 47-51.

bulunmasından sonra bu dönemden daha eskiye ait herhangi bir eser ortaya çıkmamıştır.³¹⁶ 1952 faaliyetlerinin büyük bir kısmı bir önceki yıl ortaya çıkarılan mabet sahasında yoğunlaştırılmıştır.³¹⁷

1952 yılındaki çalışmaların devamında Helenistik döneme ait bulguları güçlendirmek amacıyla yapılan çalışmalarda Pompei³¹⁸ stilinde duvar resimleriyle süslü ev kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca şehrin içinde açılan bir alanda bir Bizans mozaiği bulunmuştur. Roma devrine ait eserlerin tarihini ve türünü tespit etmek amacıyla şehrin bazı noktalarında ve kale çevresinde mimari blokların incelemesi yapılmıştır.³¹⁹

1951 yılında araştırma ve kazı faaliyetlerine başlayan heyet Ekim 1953 yılında çalışmalarını tamamlamıştır. Yapılan incelemeler neticesinde Sinop'un Yunanlılar tarafından VII. asrın sonunda kolonize edilmiş olduğunu kesin olarak tespit etmiştir. Yunanlılardan başka yalnız Friglerin izlerine rastlanmıştır. Elde edilen Frig malzemelerinin tarihleri kesin belli değildir. Yine de elde edilen vazoların VI. yüzyılın ilk yarısında kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Herodot'un Sinop'ta yerleşmiş olduğunu ifade ettiği Kimmerler hakkında herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Sinop Yarımadası'nın iki liman arasında kalan kısmı ile, şehrin yakın civarında prehistorik döneme ait izlere rastlanılmamıştır. Kazı çalışmaları sonucunda Korinth³²⁰, Attika ve Doğu Yunan merkezlerine ait seramik, Helenistik devre ait çeşitli sanat eşyaları birinci derecede eserler olarak göze çarpmaktadır.³²¹

3.8.5. Ergili-Daskyleion Kazısı

Tarihçi Xenophon³²² tarafından İran Satrapı Pharnabazos'un idari merkezi olarak bahsedilen Daskyleion şehrini aramak üzere Manyas Gölü kuzeyinde Ergili Köyü höyüğünde 1952-1953 yıllarında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi adına yapılan araştırmalardan sonra elde edilen ipuçlarıyla 1954 yılında Kurumun Eski Çağ Kolu³²³ kararı ile kazı çalışmaları başlamıştır.³²⁴

³¹⁶ TTK Çalışma Raporu, 1951, ss. 16-18.

³¹⁷ TTK Çalışma Raporu, 1952, ss. 15-19.

³¹⁸ Pompei, İtalya'da bulunan bir şehirdir. M.S. 79 yılında Vezüv Yanardağı'nın patlaması sonrasında şehir yok olmuştur.

³¹⁹ TTK Çalışma Raporu, 1952, ss. 15-19.

³²⁰ Antik Çağ'ın önemli bir liman kentidir. M.Ö. VIII. yüzyıldan itibaren kendine özgü bir seramik sanatını geliştirmiştir.

³²¹ TTK Çalışma Raporu, 1953, ss. 19-20.

³²² Ksenofon, Sokrates'in öğrencisi Yunan filozof, yazar, tarihçi ve asker. Ksenofon, uzun yıllar Anadolu'yu işgal eden Pers ordularında bulunmuş çoğunlukla İranlıların askeri eğitim ve öğretim düzenleriyle ilgili görüşlerini yazmıştır. Bunlarla birlikte Pers ordularının tüm sefer kayıtlarını tutmuştur.

³²³ Türk Tarih Kurumu Eskiçağ Kolu Üyeleri: Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Doç. Dr. Bahadır Alkım, Prof. Dr. Sedat Alp, Prof. Dr. Halil Demircioğlu, Prof. Dr. Afif Erzen, Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Dr. Hamit Koşay, Prof. Dr. Arif Müftü Mansel, Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek ve Aziz Ogan.

³²⁴ TTK Çalışma Raporu, 1954, ss. 20-21.

Yapılan çalışmalarda 300'e yakın Ahamenid³²⁵ mühür baskısı ile Xenophon tarafından zikredilen sarayın bu civarda olduğuna kesin bir surette işaret etmektedir. Bu mühür baskılarının mühim bir kısmı iyi muhafaza edilmiş olup tasvirler özellikle İran sanatı kısmen de Yunan sanatı mevzularına aittir. Ergili höyüğü çalışmaları ile şimdiye kadar ilk defa olarak Anadolu'da bir İran idare merkezi keşfedilmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan buradaki kazı büyük önem arz etmektedir.

1955 yılında yapılan çalışmalara Prof. Ekrem Akurgal başkanlık etmiştir. M.Ö. IV. döneme ait İyon düzeninde işçilik gösteren mimari parçalara rastlanmıştır. Şehrin bazı noktalarında yapılan kazı çalışmalarında yerleşim alanının eskiliği ve kapsadığı kültür katmanlarının çeşitliliği incelenmiştir. 1955 yılına kadar yapılan çalışmalarda Yunan ve Ahamenid kültürleri dışında hiçbir esere rastlanılmamıştır.³²⁶

1955 yılı faaliyetleri sırasında Ahamenid mühür baskılarının bulunduğu alanda büyük bir bina kalıntısına rastlanmış, 1956 yılında bu yapının geri kalan temelleri ortaya çıkarılmıştır. Ortaya çıkarılan eserin Yunan Mabedi tarzında bir planı olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalarda Lidyalılara ait seramik bulunmuştur. Sardes civarında Bintepe bölgesinde Lidya Kralı Alyattes'e ait büyük tümülüste elde edilmiş olan renkli çizgilerle süslü seramiklerin burada da görülmüş olması Daskyleion'un gerçek olarak Lidyalılar tarafından kurulmuş olduğunu kanıtlar nitelikte kabul edilmiştir. Herodot'un anlatımına göre, Daskylos, meşhur Lidya Kralı Gyges'in babasıdır. Bu yazılı vesika bu çalışmalar ile kanıtlanmış durumda görülmüştür. Daskylos kazı alanında zengin seramik parçalarla birlikte bir Lakonia tabağı ve Gorgo tasvirli Korinth vazosu bulunmuştur.³²⁷

1956 yılında bulunan mabedin kazısı tamamlanmış ve bu yapının saray şeklinde olduğu ortaya çıkarılmıştır. Çalışmalarda M.Ö.VI.,M.Ö.V. ve M.Ö.IV. yüzyıllara ait kabartmalı mezar taşları ile daha başka eserler İstanbul müzesine gönderilmiştir. Aynı dönemdeki faaliyetlerde Kapıdağı Yarımadasının güneyinde Kyzikos şehrinin araştırılmasına başlanmıştır.³²⁸

1958 yılında devam eden araştırma çalışmasında büyük temel bloklardan birkaçının kaldırılmasıyla altından bulunan seramiğin incelemesi yapılmıştır. Seramiğin tahminen M.Ö. 150 yılından geri olmadığı tespit edilmekle şehrin takriben ikinci asrın ilk yarısında yerleşim yeri olmaya başladığı düşünülmüştür.³²⁹

³²⁵ Ahamenis İmparatorluğu'nun ilk yayılması, İran coğrafyasındaki düzensizliği ortadan kaldırmak amacıyla dini ve kültürel hoşgörü stratejisini uygulayan Büyük Kiros liderliğinde ortaya çıkmıştır. Darius zamanında imparatorluk daha geniş sınırlara ulaşmıştır. Ülkenin düzeni ve güvenliğini sağlamak amacıyla Satrap adı verilen eyalet sistemini getiren kişidir. Ahamenis İmparatorluğu, Hellen Uygarlığının lideri olan Büyük İskender zamanında İran'ı fethetmesiyle son bulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akurgal, a.g.e., ss. 201-218.

³²⁶ TTK Çalışma Raporu, 1955, ss. 25-26.

³²⁷ Ekrem Akurgal, "Kyzikos ve Ergili Araştırmaları", **Anadolu**, Sayı 1, 1956, s. 43.

³²⁸ TTK Çalışma Raporu, 1956, ss. 22-23.

³²⁹ TTK Çalışma Raporu, 1958, ss. 21-22.

3.8.6. İzmir Höyücek Kazısı

Ankara Üniversitesi Paleoantropoloji³³⁰ Kürsü Profesörü Dr. Muzaffer Şenyürek, İzmir Müzesi Müdürü H. Gültekin ve E. Şenyürek ile birlikte 1954 yılında İzmir Larisa civarındaki Höyücek kazı alanında çalışmalara başlanılmıştır. Yapılan çalışmalarda I. Dönem Truva kültürünün izlerine dair alan taranmış ancak herhangi bir madeni eşya bulunamamıştır. Höyüğün araştırılan kısmının büyük olasılıkla II. Truva devri³³¹ esnasında terk edildiği düşünülmüştür.³³²

3.8.7. Karatepe Kazı Çalışmaları

1948 yılından beri devam eden çalışmaların başkanlığını Doç. Dr. Bahadır Alkım ile Prof. Bossert'in yaptığı heyette Doç. Dr. Halet Çambel ve Mimar Pulat Reyhan bulunmuştur.³³³ 1951 yılında Karatepe ve Domuztepe alanlarında kazı çalışmaları devam etmiştir. 1948 yılında 18x28 metre genişliğinde büyük bir bina ortaya çıkarılmıştır. Bulunan binanın taş duvarlarında geç dönem Hitit mimarlığında olduğu görülmüştür.³³⁴ Domuztepe alanında yapılan kazılarda Roma³³⁵ ve Helenistik döneme ait yapı katmanının altında üç farklı devir katmanı daha bulunmuştur. Üç katman A, B, C olarak ayrılmış ve A katmanında M.Ö. VIII. yüzyıla ait eserler bulunmuştur. B katmanında ise M.Ö. IX. yüzyıla ait buluntular Tarsus, Zincirli ve Malatya'da bulunan örneklerle benzetilmektedir. C katmanı M.Ö. IX. yüzyıldan daha eski olduğu düşünülmekte Bronz çağa ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur.³³⁶

1951-1952 yıllarında yapılan çalışmalar neticesinde M.Ö. VIII. yüzyılda Karatepe'de çift dilli yazıtlar bulunmuştur. Danunalar Kralı Asitawandas'ın³³⁷ saltanatından önce de Karatepe'nin yerleşim alanı olduğu anlaşılmıştır. Domuztepe'de bulunan kalıntılarda bu hususu desteklemektedir.³³⁸

³³⁰ Paleoantropoloji insan ve bağlantılı türlerin zaman içerisindeki değişimini fosil kayıtlarına dayanarak açıklar. Burada türler arası ilişki genetik ya da anatomik yapıya bakılarak açıklanır.

³³¹ Truva, M.Ö. III. ve II. Binyıllarda kurulmuş olan hareketli bir kültür şehri ve yerleşik tarım topluluklarını yöneten bir krallığın merkezi konumunda idi. M.Ö. XIII. Yüzyılın sonlarında şehir büyük bir yıkıma sebep olan yangınla karşı karşıya kalmış ve şehir M.Ö. 1000 yılında terk edilmiştir. M.Ö.700 yıllarında Yunan göçmenler tarafından tekrar yerleşim alanı olan Truva, varlığını M.S. V. Yüzyıla kadar korumuştur. Truva şehrini, Persler, Büyük İskender, Selevkoslar, Pergamon Krallığı ve Romalılar ele geçirmiştir. Akurgal, a.g.e., ss. 18-29.

³³² TTK Çalışma Raporu, 1954, s. 13.

³³³ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt XII, Sayı 46, s. 493.

³³⁴ Helmut Th. Bossert, "Karatepe'de Bulunan Fenike-Eti Bilinguisleri", **Belleten**, Cilt XII, Sayı 47, 1948, ss. 515-535.

³³⁵ Augustus liderliğinde M.Ö. I.yüzyılda kurulan Roma İmparatorluğu, uzun bir dönem boyunca Akdeniz çevresine hakim olmuştur. M.S. 375 yılında Kavimler Göçü ile başlamış olan iç karışıklık nedeniyle 195 yılında Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Akurgal, a.g.e., ss. 219-223.

³³⁶ Bahadır Alkım, "Karatepe Kazısının Arkeolojik Sonuçları", **Belleten**, Cilt XII, Sayı 47, 1948, ss. 533-570.

³³⁷ Hitit İmparatorluğu yıkıldıktan sonra M.Ö. 750 yıllarında Adana bölgesinde hüküm süren kraldır. Danunalar'ın merkezi bugün Misis adıyla bilinen kasabadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Helmut Th. Bossert, "Karatepe'de Bulunan Fenike-Eti Bilinguisleri", **Belleten**, Cilt XII, Sayı 47, 1948, ss. 515-530.

³³⁸ TTK Çalışma Raporu, 1952, ss. 13-15.

1953 Karatepe kazı heyetine Dr. U. Bahadır, Arkeolog Lütfü Özün, Arkeolog Handan Alkım ve Restoratör Ali Caravella'nın katılımıyla devam etmiştir. Bu dönem yapılan çalışmalarda Karatepe etrafındaki dış sur tespit edilmiş, kale duvarına ait kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Ortaya çıkarılan tarihi seramik eserlerin birleştirilme ve düzenlenmesi bitirildi.³³⁹

1954 yılında 4 ay süren kazı çalışmalarına Roma Merkezi Restorasyon Enstitüsü restoratörlerinden Eliseo Zorzetto, yapı teknisyeni Fehim Zeybek, desen uzmanı Dr. Eva-Maria Bossert, Restorasyon Enstitüsü idarecilerinden Prof. M. Cagiano de Azevedo katılmışlardır. Netice de kazı sahasına ait olan parçalanmış vaziyette 25'ten fazla heykel, kabartma ve yazıttan 20 tanesinin bütün parçaları bulunmuş, hemen hemen hepsi tamamlanmıştır. Kazıya ait olarak bir önceki yıl birleştirme işlemleri yapılmış olan iki büyük kapı aslanından biri tamamen diğeri kısmen yapıştırılmıştır. Giriş kapılarını çevreleyen ve böylelikle yazıtlı koridor ve yan odalar kompleksiyle ayrılmaz bir bütün teşkil eden harap vaziyetteki iç kapı burçlarından sol burcun tamir ve restorasyonu tamamlanmıştır.³⁴⁰

1955 yılında yapılan çalışmalarda Karatepe Kalesinin doğu yönünde Ceyhan Nehri'ne doğru uzanan yan surları birleştiren bir dış surun kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. M.Ö. VIII. yüzyıldan önceki döneme ait mimari bir katın duvar izleri tespit edilmiştir. Karatepe'de üç yerleşim döneminin tespiti yapılmıştır.³⁴¹

1956 yılında yapılan çalışmalar ile Karatepe Kalesinin doğu dış sur kalıntıları tamamen ortaya çıkarılmıştır. Batı ve kuzeybatı yönlerindeki iç surların topografik haritaları hazırlanmıştır. Karatepe Kalesinden Seyhan Nehri'ne inen mağarada inceleme yapılmış, M.Ö. VIII. yüzyıla ait olduğu zaman zaman kullanıldığı düşünülmüştür. Ancak herhangi bir mezar ya da eski yerleşim alanı bulunamamıştır. Bu dönemde yapılan Karatepe'nin her kesiminde yapılan çalışmalarda yeni yazıtlar ve kabartmalı parçalar bulunmuş, büyük kısmı buldukları alanda düzenlenerek yeniden yerleştirilmiştir.³⁴²

1957 senesinde Karatepe'nin 6 km. kuzeyindeki Bahadrlı Köyü'nde Aramca³⁴³ bir yazıt bulunmuştur. Bu yazıt, 1949 yılında aynı yerde bulunan Aramca yazıta benzemekte ve Pers devrine ait bir sınır taşı görünümündedir. Esmer gri bazalt üzerine yazılarak işlenmiş olan yazıtın yedi satırı iyi korunmuş ancak sekizinci satırı bozuk ve kırıktır. Üzerindeki şehir ve Tanrıça adı ile Bahadrlı yazıtı Eski Anadolu'nun din tarihi ve coğrafyası için büyük bir önem arz etmekte olduğu düşünülmüştür. Ayrıca daha önce bulunmuş olan Kilikya'da Kesecek Köyü, Saraydın, Gözne,

³³⁹ TTK Çalışma Raporu, 1953, ss. 12-14.

³⁴⁰ TTK Çalışma Raporu, 1954, ss. 17-19.

³⁴¹ TTK Çalışma Raporu, 1955, ss. 19-22.

³⁴² TTK Çalışma Raporu, 1956, ss. 16-18.

³⁴³ Aramice ya da Aramca, Sami dil ailesinin Kuzey-Batı grubundan bir dil. Suriye ülkesinin eski adı olan Aram sözcüğüne izafeten adlandırılmıştır. Aramice en eski kaynaklar MÖ 2. binyıl başlarında Suriye'de bulunmuştur.

Hemite gibi yerlerde bulunmuş olan Pers devrine ait Aramca vesikaların en önemlisi olarak görülmüştür.³⁴⁴

1958 yılında yapılan araştırmalar neticesinde Ceyhan Nehri'nin sol sahilinde Pınarözü Mahallesi'nin kışlak yerinde dikkate değer, yazıtlı ve polikrom³⁴⁵ bir mozaik bulunmuştur. Mozağin açılmış kısmında bulunan geometrik motifli bir çerçeve içinde koşan ve birbirini kovalayan geyikler, kuşlar, köpekler ve bir ayı çok canlı bir şekilde resmedilmiştir. Mozağin büyük bir ihtimalle M.S. IV. yüzyıla ait olduğu ve Domuztepe'deki geç Hitit yapılarını da tahrip ederek sahaya yayılan Roma yerleşimi ile ilgili, ona bağlı bir eserin olduğu düşünülmüştür.³⁴⁶

3.8.8. İstanbul (Region) Kazısı

Aziz Ogan liderliğinde 1938 yılında bu kazı çalışması başlamıştır. 1940 yılında ortaya çıkarılan büyük binaların tam planlarını elde etmek amacıyla 1941 yılında da çalışmalar devam etmiştir.³⁴⁷ 1952 yılında Prof. Dr. Arif Müfit Mansel'in başkanlığında İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden K. Bittel ve Doç. Dr. Halet Çambel'in katılımı ile Kadıköy civarındaki Fikirtepe'de kazı çalışması yapılmıştır. Çalışmalar neticesinde Prehistorik bir yerleşim yeri tespit edilmiş, topraktaki kalıntılardan bu yerleşim yerinin yapı malzemesinin ahşap olduğu görülmüştür. Bunlardan başka kerpiç ev stilleri, seramik, taş ve çakmak taşı eserler de bulunmuştur. Bu yerleşim yerinin I. Truva dönemi ile çağdaş olduğu hatta bundan bile eski olabileceği vurgulanmıştır.³⁴⁸

3.8.9. Edirne Kazısı

Sivil Türk Mimarisinin en önemli eserlerinden olan Edirne Sarayı kalıntıları üzerinde Mimar Fikret Yücel, Arkeolog Adnan Pekman ve Müze Müdürü Muzaffer Batur'dan oluşan heyet Tarih Kurumu adına bir çalışma başlatmıştır. Cihannüma Kasrı, Fatih devrine ait olup mimarisiyle en nadir eserlerden olduğu için binanın kalıntıları arasında yapılan çalışma ile ön cephesinde bulunan merdivenler ortaya çıkarılmıştır.³⁴⁹ Ardından bodrum katına inilmiştir. Kalıntıların içinde bulunan moloz yığınları temizlenmiş ve planı yaptırılmıştır. Kazı neticesinde elde edilen çinilerle, selsebil taşı parçası Edirne Müzesine teslim edilmiştir.³⁵⁰

³⁴⁴ TTK Çalışma Raporu, 1957, ss. 17-18.

³⁴⁵ Mimaride, heykel sanatında çok renklilik anlamında kullanılan terim. Polikrom kelimesinin kökeni antik Yunanca'da polys (çok fazla), chroma (renk) kelimelerinin birleşimidir.

³⁴⁶ TTK Çalışma Raporu, 1958, ss. 18-19.

³⁴⁷ 1941 yılında yapılan çalışmalar Belleten'in 21-22. Sayılarında geniş hatlarıyla yer almıştır. **Belleten**, Cilt IV, Sayı 21-22, Ankara, 1942, ss. 1-64; "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Belleten**, Cilt V, Sayı 19, 1941, s. 636.

³⁴⁸ TTK Çalışma Raporu, 1952, ss. 17-18.

³⁴⁹ Bedi Nuri Şehsuvaroğlu, "Edirne Fatih Devri Eserlerine Kısa Bir Bakış", **Vakıflar Dergisi**, Sayı V, 1962, s. 199.

³⁵⁰ TTK Çalışma Raporu, 1956, s. 23.

3.8.10. Çandarlı Kazısı

Çandarlı kazıları 1950 yılında başlamıştır.³⁵¹ Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal başkanlığında devam eden araştırmalara İstanbul Müzesinden Nezih Fıratlı, İnci Bayburtluoğlu, Heykeltıraş Reha Arıcan, Desinatör Ferhunde Fıratlı, Ankara Üniversitesinden Asistan Dr. Cevdet Bayburtluoğlu, Asistan Ümit Serdaroğlu, fotoğrafçı Mehmet Ali Düvenci ve öğrenci Güven Bakır katılmıştır. Kazılarda Yunan devrine ait önemli vazo örnekleri bulunmuştur. Buluntular arasında Gorgo, Aslan, Sfenks ve Siren tasvirlerini içeren renkli vazolarla, silen ve maymun şekilli vazolar ortaya çıkarılmıştır. Çandarlı kazısında çıkarılan eserler İstanbul Müzesine gönderilmiştir.³⁵²

3.8.11. Doğu ve Kuzey Anadolu'da Tarih Öncesi Araştırmaları

1943 yılında Türk Tarih Kurumu asistanlarından Kılıç Kökten, Doğu ve Kuzey Doğu Anadolu'da iki buçuk ay süren bir araştırma yapmıştır. Yukarı Kızılırmak ve Kangal çevresinde yapılan çalışmalarda bir höyük bulunmuştur. Höyükten çıkarılan malzemelerin prehistorik döneme ait oldukları düşünülmüştür. Ayrıca Hafik Gölü içindeki Pılır Höyüğünde ve toprak altında taş aletler, kemikler, çanak çömlek parçaları ve daha derinlerde tespit edilmiş olan taşlaşmış göl evleri kazıkları bulunmuştur.³⁵³ Buluntuların tartışmalı olan neolitik dönemden oldukları kabul edilmiştir. Kangal kazısı esnasında iki höyük daha tespit edilmiş ve höyüklerde prehistorik ile historik dönem malzemeleri bulunmuştur. Yukarı Çoruh ve Kelkit vadisi boyunca üç höyük daha bulunmuştur. Kars çevresinde yapılan çalışmalarda bakır çağa ait malzemelere rastlanmıştır.³⁵⁴

1948 yılında Yıldızeli'nde Alaçayır düzlüğünde yapılan çalışmalarda bir höyük tespit edilmiş, Kalkolitik, Bakır, Hitit, Frig ve Klasik dönemlere ait eserler bulunmuştur. Çamlıbel (Artova) bucağının kuzey doğusunda büyükçe "Bolos" adı verilen bir höyük bulunmuş Yıldızeli'deki höyükten farklı olarak Kalkolitik döneme ait eserlere rastlanılmamıştır. Kelkit Çayı üzerinde tarihi Talaz Köprüsü'nün hemen yanı başında Untepe adını taşıyan bir höyük bulunmuş, üzerinde Bakır ve Hitit Dönemine ait çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir. Ilgaz'da, Kastamonu-Çankırı-Tosya yollarının tam kavşak noktasında Salman adı verilen büyük bir höyük tespit edilerek çalışmalara başlanmış, neticesinde Bakır ve Hitit dönemlerine ait buluntular ortaya çıkarılmıştır.³⁵⁵

³⁵¹ TTK Çalışma Raporu, 1950, s. 17.

³⁵² TTK Çalışma Raporu, 1961. s. 30; Ekrem Akurgal, "Çandarlı Kazıları", **VI. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler**, Ankara, 1967, ss. 41-42.

³⁵³ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt VIII, Sayı 32, 1944, s. 156.

³⁵⁴ Hamit Zübeyr Koşay, "Kuzey-Doğu Anadolu'da Bir Gezi", **Ülkü**, Sayı II, 1948, s. 12.

³⁵⁵ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt XII, Sayı 46, ss. 490-491.

3.8.11.1. Alacahöyük Kazısı

1935 yılında başlayan Alacahöyük kazısı, 1941 yılına gelindiğinde önceki yıllarda istimlak edilen bölgedeki evlerin yıkılmasıyla devam etmiştir.³⁵⁶ Yıkımın gerçekleştiği alanda yapılan çalışmalarda Hitit dönemine ait bir mahalle ve anıtsal bir yapı bulunmuştur. Bu dönemde İstanbul Üniversitesi Asistanlarından Bahadır Akın ve Ankara Tarih Fakültesi ilmi yardımcılarında Kemal Turfan ve Hititolog Kemal Balkan staj eğitimi almışlardır.³⁵⁷ 1942-1943 yıllarında Kurum üyesi olan Hamit Koşay başkanlığında yapılan çalışmalarda Kalkolitik döneme ait kültür izlerinin aranması ve Büyük Hitit Uygarlığına ait şehir kalıntılarının ortaya çıkarılması için çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde kalkolitik döneme ait çakmak taşı ve obsidyen taşlar ile kemikten yapılmış aletler bulunmuştur.³⁵⁸

Büyük Hitit uygarlığı³⁵⁹ araştırmalarında ise Boğazköy Yerkapı tahkimatına benzer surlar gün yüzüne çıkarılmıştır.³⁶⁰ 1944-1945 tarihli kazılar höyüğün merkezine doğru ilerledikçe bulunan tabakanın su üstü seviyelerde olduğu görülmüştür. Anadolu arkeolojisi için çok önemli olan Kalkolitik çağ buluntuları daha geniş ölçüde aranmış ve bulunmuştur. Mimari açısından Alacahöyük sakinleri iklim ve tabiat şartlarına uygun bir yapının plan ve tekniğini aradıkları görülmüştür. Alacahöyük'te ölü gömme adetlerinin aşağı tabakalardan yukarı tabakalara doğru bir değişme ve ilerleme gösterdiği tespit edilmiştir.³⁶¹

1948 yılında Hamit Koşay başkanlığında devam eden çalışmalara Arkeolog Mahmut Akok, Raci Temizer ve Alacahöyük Müzesi Muhafızı Süleyman Yalçın da katılmıştır. Bu dönemde Hitit dönemine ait bronz balta ve Büyük İmparatorluk çağına ait hiyeroglif mühür baskısı bulunan malzemeler arasında en göze çarpanlar olmuştur.³⁶²

³⁵⁶ “TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu”, **Bellekten**, Cilt VI, Sayı 20, 1942, s. 347.

³⁵⁷ Hamit Zübeyr Koşay, “Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Hafriyatı”, **Bellekten**, Cilt V, Sayı 17-18, 1941, s. 3.

³⁵⁸ “TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu”, **Bellekten**, Cilt IX, Sayı 33, 1945, s. 219.

³⁵⁹ Hititler, Asurluların Anadolu'dan çıkma zorunda kalmalarıyla devlet idaresini ellerine almışlardır. Anadolu'nun yerli halkıyla kaynaşmış Hitit Devleti'ni kurmuşlardır. Bu devletin kurucusu Labarna'dır. Başkenti ise Boğazkale-Hattuşa'dır. Hitit tarihi M.Ö. 1650-1450 Eski Krallık ve M.Ö. 1450-1200 Hitit İmparatorluk Devri olmak üzere iki safhada incelenir. Hititler Anadolu'da hâkimiyeti kurduktan sonra Suriye'ye seferler yapmışlardır. M.Ö. 1274'te Mısır'la yaptıkları Kadeş Savaşı sonrası, M.Ö. 1269 yılında tarihteki ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Antlaşması'nı imzalamışlardır. Hitit Devleti'nin kuruluşundan itibaren, sanattaki Mezopotamyalı unsurlar kaybolarak, Anadolu'nun yerli sanatıyla birleşmiştir. Hitit Devleti M.Ö. 1200 yıllarında deniz kavimleri göçü ve kuzeyden Kaşka kavmi saldırılarıyla yıkılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ali Kaya, **Türkiye Tarihi ve Uygarlıkları I**, İlyaz Yayınları, 2014, s. 109.

³⁶⁰ Seniha Tunakan, “Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Kazılarında Bakır Çağı Yerleşme Katlarından Çıkarılan İskeletlerin Antropolojik İncelemesi”, **Bellekten**, Cilt IX, Sayı 36, 1945, s. 411.

³⁶¹ Şevket A. Kansu, “Alacahöyük 1943-1945 Kazılarında Çıkarılan Kalkolitik Bakır ve Tunç Çağlarına Ait Halkın Antropolojisi”, **Bellekten**, Cilt X, Sayı 40, 1946, ss. 539-552; “TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu”, **Bellekten**, Cilt VIII, Sayı 32, 1944, ss. 153-154.

³⁶² “TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu”, **Bellekten**, Cilt XII, Sayı 46, 1947, s. 491.

3.8.11.2. Erzurum Karaz Höyüğü

1941 yılında yapılan ilk sondaj neticesinde Erzurum'un 13 kilometre kuzey batısında Karaz höyüğünde bakır çağa ait eserlere rastlanmıştır. 1942-1943 yılları arasında Hamit Koşay tarafından yürütülen çalışmalar neticesinde Bakır devrinden gelen ve Bizans, Selçuklu ile Osmanlı yerleşim alanlarının da olduğu bölgeler meydana çıkarılmıştır.³⁶³

3.8.11.3. Zile Maşathöyüğü Kazısı

Kurumun üyelerinden Doçent Ekrem Akurgal başkanlığında asistan Dr. Tahsin Özgüç, Dr. Nimet Özgüç ve Yusuf Boysal'dan oluşan heyet 1944 yılında Zile'nin 20 kilometre uzağında bulunan Maşathöyüğü Köyü yanındaki Höyükte çalışmalara başlamıştır. İç Anadolu'nun Karadeniz'e geçiş güzergâhı olan Maşat Ovası, yüksek dağlarla çevrilmiş bir bölgedir. Höyük üzerinde yapılan çalışmalarda Kalkolitik, Bakır, Hitit ve Frig³⁶⁴ dönemlerine ait yerleşim noktaları bulunmuştur. Höyüğün en önemli yerleşim dönemi Hitit devri olarak görülmüştür.³⁶⁵

3.8.12. Orta, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da Kazı Faaliyetleri

Kurumun üyelerinden olan Prof. Şevket Aziz Kansu başkanlığında 1945 yılında oluşturulan heyette; asistan Kılıç Kökten bulunmaktaydı. Kökten ilk önce, Ayaş, Gündül, Beypazarı çevrelerini, Haymana'daki Timurözü mağarasını gezmiş ve sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Şarkışla, Uzunyayla, Sivas, Malatya, Elazığ, Bingöl ve Karaköse yörelerinde incelemelerde bulunmuştur.³⁶⁶ Yaptığı çalışmaların sonucunda Ankara'nın Ilıca Köyü'nde dikili taşlar bulmuştur. Bu anıtın hemen altında iskeletleri tamamen dağılmış mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Aynı köyün kuzeyinde yeni bir höyük bulunmuş, höyüğün Bakır, Hitit, Frig devirleri ve Klasik çağlara ait çanak çömlekleri toplanmıştır.³⁶⁷ Haymana çevresinde Timurözü mağarası araştırılmış, su depoları ve yazılı kırık taşlar görülmüştür. Şarkışla çevresinde yapılan araştırmada Neolitik döneme ait olduğu düşünülen uçlar, kazıyıcılar bulunmuştur. Uzunyayla'da Kuruöz geçidinde bir höyükte Bakır dönemine ait

³⁶³ Hamit Zübeyr Koşay, "Erzurum- Karaz Kazısı Raporu", **Bulleten**, Cilt XXIII, Sayı 91, 1959, s. 350. Ayrıca bkz. "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bulleten**, Cilt VIII, Sayı 32, 1944, ss. 154-155.

³⁶⁴ MÖ 1200'lerde Trakya ve Boğazlar üzerinden Anadolu'ya gelen ancak MÖ 750'lerde ortaya çıkan Hint-Avrupa kökenli bir topluluk. Anadolu'da Frigya adı verilen coğrafyaya hakim olmuşlardır. Anadolu'ya göç eden Balkan kökenli boylardan olup siyasi bir topluluk olarak ilk defa MÖ 750'den sonra ortaya çıkmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaya, a.g.e., ss. 281-191.

³⁶⁵ Temel taşların tekniği, tam olarak ele geçen kerpiçlerin üst üste dizilişi, boyları, yapı planı ve içindeki buluntular bu büyük binanın Hitit dönemine ait olduğunu kanıtlamaktadır. Yine bu döneme ait Alishar ve Boğazköy'de bulunan mezar çeşitlerinin aynısı olan küp içi çocuk mezarları bulunmuştur. Ayrıca Hitit dönemine ait etrafı taşla örülmüş bir çukurda düzenli olarak gömülen at iskeletine rastlanmıştır. Yeni buluntu, Boğazköy'ün Alacahöyük'ün eski ve yeni çağına ait at tasvirlerine de uymaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Bulleten**, Cilt IX, Sayı 33, Ankara, 1945, ss. 220-221.

³⁶⁶ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bulleten**, Cilt IX, Sayı 33, 1945, ss. 223-224.

³⁶⁷ Tahsin Özgüç, "Ön Tarihte Anadolu Yapıları", **Arkeoloji Araştırmaları**, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını, Sayı II, 1945, s. 41.

kalın ve yuvarlak duvarlı bir av veya küçük müdafaa kulesi bulunmuştur.³⁶⁸ Sivas'a giderken Tonos Köyü ve Deli İlyas Bucağı arasında bir höyük bulunmuş, Hitit dönemine ait çömlere rastlanmıştır. Malatya'da Louis Delaporte tarafından araştırılan Aslantepede inceleme yapılmış, kalkeritik döneme ait eserlere rastlanılmıştır. Keysun- Adıyaman arasında 10 adet höyük bulunmuş, Bakır çağının çakmak taşından yapılmış yaprak çakıların o güne kadar bilinenlerden daha uzun ve büyük olduğu görülmüştür. Elazığ çevresinde yapılan araştırmalarda, Uluova'da 13, Kuzova'da 3, Çemişkezek'te 2 höyük tespit edilmiştir. Muş Ovasında yapılan çalışmalarda 13 Höyük bulunmuştur.³⁶⁹

1948 yılında kurumun üyelerinden Doçent Ekrem Akurgal ve Doçent Sedat Alp, kurum adına Orta Anadolu'da arkeolojik çalışmalar yapmışlardır. Bu araştırmalar esnasında Kayseri'nin güneydoğusunda Taşçı, İmamkulu ve Hanyeri abideleri incelenerek üzerlerinde arkeolojik ve filolojik çalışmalar yapılmıştır. Taşçı'da bulunan abidenin güneyinde yeni bir kabartma bulunmuştur. Gezinin devamında İncesu, Ürgüp, Nevşehir, Aksaray üzerinden Niğde'ye gidilmiş ve yol üzerindeki yerleşme noktaları ve Hitit döneminin en büyük hiyeroglif abidesi olan Karapınar kitabesi ve kitabe ile ilgili olan höyük incelenmiştir. Bölgedeki en büyük höyük olan Acemhöyük'te yapılan çalışmalar neticesinde Hitit yerleşim yeri olduğu anlaşılmıştır.³⁷⁰

1951 yılında Kurumun üyesi olan ve Ankara Üniversitesi Antropoloji Profesörü Dr. Muzaffer Şenyürek, araştırmalarına Ankara Üniversitesi Doğu Anadolu Araştırma İstasyonu adına başlamış, daha sonra çalışmalarına Türk Tarih Kurumu bünyesinden devam etmiştir. Ankara'nın güneydoğusunda Gökdere mevkiinde ve daha sonra Küçükzyozgat'ta Karacahasan Köyü civarında üçüncü zaman tabakaları üzerinde çalışmalar yapmıştır.³⁷¹

1952 senesinde Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek, 1944 yılında başlanmış olan Isparta'daki kazı alanında yeniden faaliyete başlamıştır. Kapalı İn de yapılan çalışmalar neticesinde mağaranın en eski yerleşim tabakasının esmer toprak tabakası olmadığı daha alt katmanda bulunan küllü tabaka olduğu anlaşılmıştır. Bu dönemde yapılan kazılarda bazı fosil hayvan kalıntılarına ve kuvars oluşumlarla birlikte kemikten yapılmış bir alet bulunmuştur.³⁷²

³⁶⁸ İ. Kılıç Kökten, "Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları", **Bellekten**, Cilt VII, Sayı 27, 1943, s. 659.

³⁶⁹ İ. Kılıç Kökten, "1945 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalar", **Bellekten**, Cilt XI, Sayı 43, 1947, s. 432.

³⁷⁰ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt XII, Sayı 46, s. 497.

³⁷¹ Muzaffer Şenyürek, "A Study of A Skull of Promephtis from the Pontian of Küçükzyozgat", **Bellekten**, Cilt XVIII, Sayı 71, 1954, s. 279.

³⁷² TTK Çalışma Raporu, 1952, s. 12.

3.8.12.1. Bitik Kazısı

Ankara’da 1941 yılında bir höyükte yapılmakta olan arkeolojik çalışmalar neticesinde Arkayik devirde başlayan klasik çağ iskânı ile Firigya Dönemi, Hitit Dönemi ve Bakır Çağ Dönemlerine ait yerleşim katmanları ortaya çıkarılmıştır.³⁷³

3.8.12.2. Gaziantep Yesemek Kazısı

1957 tarihinde Gaziantep ilinin Islahiye İlçesinin 20 km. kadar güneydoğusundaki Yesemek Köyü yakınında olup 1890 yılında Zincirli hafilerinden Felix von Luschan tarafından ilk defa görülen bazalt taş ocağı ve heykeltıraşlık atölyesinde Doç. Dr. Bahadır Alkım’ın başkanlığında Mühendis Topograf Ferit Koper ve Refik Duru’dan oluşan bir heyet çalışmalarına başlamıştır. Dağ yamacında bulunan bu taş ocağı eski Ön Asya’nın M.Ö. II. ve I. bin yılına ait en büyük bazalt heykeltıraşlık atölyesi olarak tespit edilmiştir. Yesemek atölyesinde çeşitli işçilik aşamaları gösteren yüzlerce heykeltıraşlık eserin taslakları ve çeşitli mimarlık parçaları bu tarihe kadar toprak üzerinde durduğu görülmüştür.³⁷⁴

1958 yılında devam eden araştırmalarda Yesemek atölyesindeki ustaların maiyetinde yüzlerce işçinin çalışmış olduğu bu atölyede tasvirler arasında dağ tanrısı oldukları anlaşılan kabartmalar bulunmuştur. Hitit sanatı üslubunda tasvir edilmiş olan bu eserler, dağ tanrısı kültürünün revaçta olduğu bu bölge içindeki yerleşim yerleri tarafından verilen siparişlerin karşılandığını göstermekte, büyük bir olasılıkla Amanus dağlarının “çift dağ tanrısını” temsil etmekte ve dağ tanrılarının Hitit panteonuna³⁷⁵ nasıl geçmiş olduğuna dair bir kanıt teşkil etmektedir.³⁷⁶

1960³⁷⁷ ve 1961 yıllarında devam eden çalışmalarda taşocağından 800 metre uzaklıktaki Yesemek Höyüğü üzerinde yapılan kazı çalışmalarında I. Dünya Savaşından sonra terk edilen eski köy evlerinin temel kalıntıları ve onların altındaki Roma çağı seramik parçaları bulunmuştur. Yapılan çalışmalar neticesinde Yesemek atölyesinde yüzlerce işçi ve ustanın çalışmış olduğu anlaşılan yerleşim durumu 1961 döneminde ortaya konmuştur.³⁷⁸

³⁷³ Remzi Oğuz Arık, “Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor”, **Belleten**, Cilt VIII, Sayı 30, 1944, ss. 341-374; Tahsin Özgüç, “The Bitik”, **Anadolu**, Sayı II, 1957, s. 57.

³⁷⁴ TTK Çalışma Raporu, 1957, ss. 23-24.

³⁷⁵ Panteon, bir mitoloji ya da dine özgün tüm tanrıların birliğidir. Panteon terimi, Yunan ve Roma uygarlıklarında bir tapınağın adını temsil etmek için de kullanılmaktadır.

³⁷⁶ TTK Çalışma Raporu, 1958, ss. 22-24; Bahadır Alkım, “1958 Yılı Yesemek Çalışmaları”, **Belleten**, Cilt XXIV, Sayı 93, 1960, ss. 1-23.

³⁷⁷ TTK Çalışma Raporu, 1960, ss. 30-31.

³⁷⁸ TTK Çalışma Raporu, 1961, ss. 31-34.

3.8.12.3. Çankırıkapı Kazısı

1937 yılında başlamış olan kazılardan 1941 senesine gelindiğinde 135 metrelik cephesi ve diğer büyük tesisatıyla dünyanın en büyük klasik devir hamamlarından birisi ortaya çıkarılmıştır.³⁷⁹

3.8.12.4. Karahöyük Kazısı

Prof. Dr. Sedat Alp başkanlığında Konya Karahöyük'te yapılan kazı çalışmasına Prof. Ekrem Akurgal, Müzeler Umum Müdürü Dr. Cahit Kınay, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji asistanlarından Dr. Yusuf Boysal, Baki Öğün, Müzeler Umum Müdürlüğünden Nihal Koloğlu, Fotoğrafçı Selahattin Öztartan, D.T.C.Fakültesi Hititoloji Kürsüsü öğrencilerinden Hayri Erten, Fakülte Desinatörü Hüseyin Demiralp ve İzmir Müzesinde ressam Hasan Arçınlı katılmıştır.³⁸⁰

Yapılan çalışmalarda Hitit dönemine ait şehir mimari örneklerine rastlanılmış, cadde ve ev planları elde edilmiştir. Başka kazı alanlarında rastlanmayan konsantrik dairelerle süslü ocaklar ve renkli-renksiz kireç ve sıva ile kaplanmış duvarların Hititlerin ev kültürünün yüksekliği hakkında yeni örnekler olmuştur.³⁸¹ Karahöyük'te bulunan seramik, Orta Anadolu'da diğer yerlerde bulunan seramiğe nazaran daha mat renkler arz etmekle biçim bakımından çok zengin ve çeşitli oldukları görülmüştür. Yine bulunan eşyalar arasında aslan başlı, elleri ile göğüslerini tutmakta olan fayanstan mamul küçük bir dişi tanrı heykelciği ile çeşitli hayvan figürleri yer almıştır. Ellerinde birer dağ keçisi tutmakta bulunan ve gövdesinin her iki tarafında birbirine aksi istikamette bakan aslanları gösteren sivri külahlı bir Hitit tanrısına ait kalıp, eski tiplerin imparatorluk devrinin sonlarına kadar yaşadıklarını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bulunan insan iskeletleri de dikkat çekicidir.³⁸² Karahöyük'te bulunan taş kapların şekilleri bu bölgede taş işçiliğinin yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. Ele geçen madeni eserler arasında gayet itina ile yapılmış balta, orak, iğne, mühür, yüzük ve gümüş eşyalar höyüğün zenginliğini ortaya koymuştur.³⁸³

Karahöyük'ün Hititler ve Bakır Çağı³⁸⁴ dönemlerinde geniş bir yerleşim alanı olduğunu gösteren toprak katmanları olması ve bu katmanların geniş alanlarda bulunması nedeniyle kazı çalışmalarının ilerleyen yıllarda da devam edeceği görüşü ağır basmıştır. Hititlerin Anadolu'ya

³⁷⁹ Necati Dolunay, "Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Çankırıkapı Hafriyatı", **Bellekten**, Cilt V, Sayı 19, 1941, ss. 261-180; "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt V, Sayı 19, 1941, s. 636.

³⁸⁰ TTK Çalışma Raporu, 1953, ss. 20-22.

³⁸¹ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt XII, Sayı 46, s. 493.

³⁸² Muzaffer Süleyman Şenyürek, "Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Karahöyük Kazısından Çıkarılan Kafataslarının Tetkiki", **Bellekten**, Cilt XIII, Sayı 49, 1949, s. 3.

³⁸³ Tahsin Özgüç, **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Karahöyük Hafriyat Raporu**, TTK Basımevi, 1949, ss. 1-8.

³⁸⁴ Bakır Taş Çağı, MÖ 5000-3000 yılları arasında kapsayan tarih öncesi dönemdir. Bakır Çağı'nın bir diğer adı Maden Taş Çağı'dır. Taş aletler yanında bakırın da kullanılmaya başlamasından dolayı Kalkolitik Çağ olarak adlandırılan bu dönem, Geç Neolitik Çağ'ın bir devamıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akurgal, a.g.e., ss. 19-28, Kaya, a.g.e., s. 31.

gelişlerini, Hitit medeniyetinin gelişme ve yıkılış sebeplerini ortaya çıkarabilmek, güney doğu ile münasebetlerini incelemek üzere bölge incelenmeye devam etmiştir.³⁸⁵

1954'te yapılan araştırmalar neticesinde bulunan madeni eşyalar Karahöyük'te bir zenginlik ve çeşitlilik arz etmektedir. Ele geçmiş bulunan baltalardan biri üzerinde hiyeroglif mührü ve diğer bir alet üzerinde hiyeroglif işaretinin izleri net olarak görülmektedir. Bu gibi eserlerin diğer merkezlerde gayet nadir olarak görülmesi Karahöyük'ün bir hiyeroglif merkezi olduğuna şüphe bırakmadığına karar verilmiştir.³⁸⁶

1955 yılındaki kazı çalışmaları Prof. Ekrem Akurgal başkanlığında devam etmiştir. Yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılan saray yapısının Hitit devrine ait olduğu anlaşılmıştır. Çıkarılan malzemeler arasında bir koleksiyonda bulunmuş, Boğazköy'de keşfedilen İmparatorluk devrine ait koleksiyonun ön safhasını teşkil ettiği ve imparatorluk devrinden önce Anadolu'da çok gelişme göstermiş bir küçük sanatın varlığını ispatlar nitelikte olduğu düşünülmüştür. Karahöyük'te birinci katmanda bulunan mühür baskıları arasında Hitit Hiyerogliflerine ait izlere rastlanmıştır.³⁸⁷

1956 kazı döneminde Karahöyük'te üç bölgede çalışma yapılmıştır. 1953 yılından beri devam eden C çukurunda beşinci katmana kadar inilmiştir. 1956 yılına kadar devam eden çalışmalarda dört katmanda da eski Hitit uygarlığına ait eslere rastlanmıştır. Beşinci katmanda çarklı seramik ve Bakır Çağa ait seramikler bulunmuştur.³⁸⁸

1957 yılında Karahöyük'teki çalışmalarda 1956 yılında ortaya çıkarılan Eski Hitit suru sahasında devam etmiştir. Devam eden çalışmalar ile surun kuzey kulesi kazılarak planı çıkarılmıştır. 1957 yılında bulunan malzemeler ile Karahöyük'ün doğu ve batı ile ilişkilerini yeniden ortaya koymakta ve yüz vazosu diye anılan kaplarla Truva ile sıkı ilişkilerinin olduğunu daha da güçlendirmektedir.³⁸⁹

Kazı heyetine Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden Hititoloji asistanı Hayrı Ertem, Hititoloji öğrencisi Yaşar Çoşkun ve Müzeler Umum Müdürlüğünden fotoğrafçı Selahattin Öztartan katılmıştır. 1958 yılında yapılan çalışmalar sur sahasında devam etmiştir. Bu saha da kültür tabakasına erişmek için bundan önceki yıllarda olduğu gibi büyük toprak kitleleri kaldırmak mecburiyeti işin yavaş ilerlemesine neden olmuştur.³⁹⁰ Kazı sahasının güney kısmında 1956 yılındaki çalışmalar neticesinde tespit edilen kulenin araştırılmasına başlanmış ve bu kulenin

³⁸⁵ TTK Çalışma Raporu, 1953, ss. 20-22.

³⁸⁶ TTK Çalışma Raporu, 1954, ss. 13-15.

³⁸⁷ TTK Çalışma Raporu, 1955, ss. 23-25.

³⁸⁸ TTK Çalışma Raporu, 1956, ss. 20-22.

³⁸⁹ TTK Çalışma Raporu, 1957, ss. 20-21.

³⁹⁰ TTK Çalışma Raporu, 1958, ss. 20-21.

surdaki kazı sahasının kuzeyinde 1956-1957 yıllarında meydana çıkarılmış olan kuleden çok daha büyük ölçüde surun dışına çıktığı görülmüştür.

Höyük dışında, güneyde, dolma toprağın altındaki terasta 1960 yılında başlanan kazıya devam edilmiş mezarlık sahasının güneyinde hiç tahribe uğramamış zengin buluntulu evlerin temiz planları meydana çıkarılmıştır. 1960 yılında birinci katmana ait mezarlıklarda meydana çıkarılan ve üzerinde iki işaret bulunan fayans damga mührünün Gordion'da Hitit Mezarlığında bulunan mühür ile Alishar'da tabaka dışında bulunan mühür ile aynı olduğu tespit edilmiştir.³⁹¹ 1961 yılında Höyük üzerinde kazılan büyük kazı alanında aynı mührün baskıları da bolca ortaya çıkarılmıştır.³⁹²

3.8.12.5. Kültepe Kazı Çalışmaları

Kültepe kazı çalışmasının başkanlığını Doç. Dr. Tahsin Özgüç yapmıştır. 1951 çalışmaları raporunda Kültepe'de 200 metrelik bir alan içerisinde yapılan kazı neticesinde a, b ile işaretlenen bir şehir kalıntısı bulduklarını belirtmiştir. Bu şehir kalıntısı içerisinde iyi korunmuş taş yazıtlar ortaya çıkarılmıştır. 1951 yılında yapılan çalışmaların en verimli katmanı ikinci kat olarak belirtilmiştir.³⁹³ Bulunan tabaka da evlerin normal tabanından bir adam boyu derinlikte olup duvarları itina ile sıvanmış tabanları da düzenli bir şekilde inşa edilmiştir. Zemin katı odalarının ortasından açılan bir kapakla ve tahta bir merdivenle inilen bu yerlerin depo olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Depolardan birinde 9 adet boyalı küçük vazo ve 1 adet tablet bulunmuştur.

Başka bir depoda ise yere serilen bir hasır üzerinde düzenle sıralanmış boyalı, boyasız 50 kadar tabletin³⁹⁴ olduğu bir sepet, itina ile yerleştirilmiş demirli maden külçeleri ve tunçtan yapılmış madeni eserlere rastlanmıştır. Çanak çömlek, geometrik desenler ve kuşlarla bezeli gaga ağızlı testiler, geniş ağızlı çömlekler, çok kulplu meyve tabakları, fincan, bardak ve demlikleriyle geniş bir koleksiyon bulunmuştur.³⁹⁵

1953 yılında devam eden kazı çalışmalarında açık bir şehir olan Pazaryeri'nde harabeleri gayet iyi korunan, işçiliği ve planlaması dikkat çekici yerleşim alanları, atölyeler, depolar ve dükkânlar ortaya çıkarılmıştır. bir önceki yıldan bulunan tabletlerden 20 tanesi Dr. Kemal Balkan tarafından okunmuştur. Okunan tabletlerin en önemli olanı Assur-Emuqi adlı bir tüccara ait olanıdır. Balkan'ın raporuna göre; tabletlerde şimdiye kadar Kültepe'de görülmemiş olan "Eviri-

³⁹¹ TTK Çalışma Raporu, 1960, ss. 27-28.

³⁹² TTK Çalışma Raporu, 1961. Ss. 24-26.

³⁹³ Nimet Özgüç, "1951 Yılında Kültepe'de Yapılan Kazı Hakkında Rapor", **Bellekten**, Cilt XVII, Sayı 66, 1953, s. 289; Tahsin Özgüç, "Kültepe Hafriyatı 1950", **Bellekten**, Cilt XVII, Sayı 66, 1953, s. 250.

³⁹⁴ Yerli bir tüccara ait olduğu düşünülen arşivdeki tabletlerin üzerinde 85 ayrı şahsa ait mühür baskısı vardır. Anadolu halkının tercihen kullandığı bir mühür şekli olan damgalardan yapılan baskılar şimdiye kadar ele geçen en zengin koleksiyonu meydana getirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Balkan, "Asur Kralı İrişum'un Kültepe'de 1948'de Bulunan Kitabesi", **Bellekten**, Cilt XIV, Sayı 54, 1950, ss. 174-274.

³⁹⁵ Nimet Özgüç, "Kültepe Kazılarında Bulunan Mermer İdol ve Heykelcikler", **Bellekten**, Cilt XXI, Sayı 81, 1957, s. 61.

şura” gibi, ilk kısmı Hurrice, ikinci kısmı Hint-Avrupa menşeli olan şahıs adları yanında” Evri-kara” gibi yepyeni bir Hurri ismine ve ilk defa olarak “Aşağı Memleket” tabirine rastlanmıştır.³⁹⁶

Kültepe şehri kazı faaliyetlerine yeni başlanmış olmasına rağmen ortaya çıkan buluntular tarih açısından büyük önem arz etmiştir. 1953 yılı araştırmalarında Geç Roma yapılarının altındaki iki safhalı Frig katı daha iyi araştırılmıştır. Bazı vesikalara ve coğrafi mevkiye nazaran Tabal³⁹⁷ ülkesine bağlı olduğu anlaşılan Kültepe’nin M.Ö. IX-VII. Yüzyıllardaki arkeolojisi hakkında bilgi edinmek ve bu şehrin konumunu incelemek mümkün olmuştur. Kültepe’nin, M.Ö. I. binin ilk çeyreğinde önemli bir şehir olduğu düşünülmüştür. Yapılan kazılarda elde edilen buluntular bu düşüneyi desteklemektedir. 1954 yılında yapılan kazılarda elde edilen bulgularından birisi koloni devrinin eski ve son safhası arasındaki farkların bir taraftan stratigrafi, diğer taraftan tabletler, silindir mühürler ve küçük eserlerle teyit edilmiş olmasıdır.³⁹⁸ Anadolu’nun siyasi tarihini örten karanlık perdeyi aralamak için önemli tabletlerin, muhtelif üsluplara giren silindir ve damga mühür baskılarının en güzel örneklerinin meydana çıktığı Kültepe’de, Hitit medeniyetinin başlangıcını öğreten vesikalardan başka Koloni devrinin son safhasının Eski Hitit Devrine, intikalini sağlayan köprünün hususiyetine işaret eden eserler çokça ortaya konmuştur.³⁹⁹

Prof. Tahsin Özgüç başkanlığında 1955 yılında da devam eden çalışmalar neticesinde Anadolu tarihinin başlangıç devrine ait kıymetli vesikalar bulunmuştur. Bu vesikalar, tarihi mahiyette olmak üzere Karum’da ve Höyük’te bulunan vesikaların başında gelmektedir. Mama Kralı tarafından Kültepe Kralı Waşama’ya gönderilmiş bir mektuptur. Vesikada Mama Kralı, Kültepe Kralı ile evvelki bir mektuplaşmadan bazı fıkralar nakletmekte ve her iki kralın emrindeki diğer iki küçük karalın kendileriyle olan münasebetlerini tasvir ve tahlil etmektedir.⁴⁰⁰

1956 yılında yapılan çalışmalar ile Höyük’te Kültepe kralı Waşama’nın sarayında bulunan tarihi tabletlerle, kral Anitta’nın hançerinden başka çok iyi korunmuş binalarla, yerliler arasında yaşanan esir satışı vesikası ve Asurlular tarafından yazılmış ticari mevzular içeren vesikalar bulunmuştur. Höyük’te yapılan katman çalışmalarında Protohistorik devrin sonlarını temsil eden katta Batı Anadolu yapı tipleri görülmüştür.⁴⁰¹

1957 yılında yapılan çalışmalar ile depo bulunmuş, depoda özenle sıralanmış küplere rastlanmıştır. Küplerin çoğunda buğday bulunmaktaydı. Bulunan küplerin kapaklarının altında

³⁹⁶ TTK Çalışma Raporu, 1953, ss. 14-17.

³⁹⁷ Atakan Akçay, “Tabal Ülkesinin Tarihsel Süreci Üzerine Bir Değerlendirme”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı 29, 2014, s. 37.

³⁹⁸ Tahsin Özgüç, “Kültepe Hafriyatı 1954”, **Bellekten**, Cilt XIX, Sayı 73, 1955, s. 55.

³⁹⁹ TTK Çalışma Raporu, 1954, ss. 16-17.

⁴⁰⁰ TTK Çalışma Raporu, 1955, ss. 16-19.

⁴⁰¹ TTK Çalışma Raporu, 1956, ss. 14-16. Ayrıca bkz. Tahsin Özgüç, “Kültepe –Kaniş Kazıları 1956”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, Sayı 7, 1957, ss. 44-45.

damga şeklinde mühürler görülmüştür.⁴⁰² Yapılan çalışmalarda açılan katmanlar arasında pişmiş toprak ve madeni eşya bol ve çeşitli olarak ortaya çıkarılmış, fayanstan yapılmış altın yaldızlı kadın tanrı heykelciği önemli bir buluş olmuştur. Höyükte, iri taş bloklarla inşa edilmiş büyük Frig binalarında, Gordion seramiğinden ziyade, Alishar örneklerine benzeyen boya ile nakışlı vazolardan çokça örnekler bulunmuştur.⁴⁰³

1958 yılında kazı çalışmalarında iki tüccara ait iki büyük arşiv keşfedilmiştir. Yapılan kazılarda ortaya çıkan bina sisteminde birbirinden ayrılmış büro odaları bulunmuş o gün değin benzerleri görülmeyen bina planları ortaya çıkmıştır. Odalarda sayıları 800'ü bulan tabletler, zarflar binanın arşiv bölümünde, eserler de içlerinde oturlan odalarda bulunmuştur.⁴⁰⁴

1960-1961 yıllarında devam eden kazılarda iki zengin mahalle daha açılmış ve buralarda dört tüccara ait yeni arşivler, arşiv depolarında hiç kayba uğramamış çeşitli sanat eserleri, seramiğin ve hayvan heykelciklerinin güzel örnekleri, içlerinde çivi yazılı tabletlerin korunduğu silindir mühür⁴⁰⁵ baskılı zarflar, dış duvarları 2-2,5 metre yüksekliğini koruyan cadde ve meydanlıklara göre tertiplenen binalar ortaya çıkarılmıştır.⁴⁰⁶

3.8.12.6. Van Toprakkale Kazısı

Türk Tarih Kurumu adına Prof. Emin Bilgiç, Asistan Yusuf Boysal, Asistan Baki Ögün ve Müzeler Umum Müdürlüğü Şube Müdürü Ahmet Dönmez'den oluşan bir heyet ile 1959 yılında Urartu Devleti'nin ikinci baş şehri olan Van Toprakkale'de kazı çalışmasına başlanmıştır. 62 yıl önce Alman Eskiçağ Tarihçilerinden Lehmann Haupt'ın idaresinde kazı yapılan Toprakkale'de sistemli bir şekilde faaliyet gösterilmiştir. Kurum heyeti, Toprakkale ve Van Kalesi'nden başka Van Gölü çevresindeki aşağı ve yukarı Anzaf Kaleleri gibi Urartu merkezleriyle eski Tatvan'da da incelemelerde bulunmuş ve önceden ortaya çıkan eserler ile karşılaştırma yapmıştır. Aynı zamanda Van Kalesi'nin incelemesi sırasında Madır burcu denen Sardur burcundaki kitabeler de gözden geçirilerek şimdiye kadar neşredilmemiş üç kitabe tespit edilmiştir.⁴⁰⁷ Ayrıca çevredeki Selçuklu ve Osmanlı eserleriyle de ilgilenilmiş Tatvan yakınlarındaki Kotum nahiyesinde bulunan "ilk şehitler" mezarlığındaki mezar taşlarının fotoğrafları çekilmiş ve bu taşların Ahlat mezar taşları ile büyük benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Ahlat kümbetleri ve kitabeleri incelenmiş, heyet tarafından

⁴⁰² Nimet Özgüç, "Kaniş Karumunda IB Tabakasının Mühürleri", **Belleten**, Cilt XXII, Sayı 85, 1958, s. 7.

⁴⁰³ TTK Çalışma Raporu, 1957, ss. 16-17.

⁴⁰⁴ TTK Çalışma Raporu, 1958, ss. 17-18; Tahsin Özgüç, "1958 Kültepe Kazıları", **Türk Arkeoloji Dergisi**, Sayı 9, 1959, ss. 33-34.

⁴⁰⁵ Nimet Özgüç, "Kültepe Mühürlerinde Yerli Tanrılar", **VI. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler**, TTK Basımevi, Ankara, 1967, s. 23.

⁴⁰⁶ TTK Çalışma Raporu, 1961, ss. 22-24

⁴⁰⁷ Türk Arkeoloji Dergisi, **1959 Van-Toprakkale Sondajları ve Bölgedeki Çalışmalar**, Sayı 10, 1960, ss. 5-12.

fotoğrafları çekilmiştir. 1961 yılında yapılan çalışmalar ile Urartu tahkimat sistemi, mimari kalıntıları, kitabe, madeni eşya ve seramik bakımından önemli eserler bulunmuştur.⁴⁰⁸

3.9. Konferanslar

College de France Profesörlerinden Louis Robert'in Ankara'ya ziyarete gelmesiyle çalışma yapmış olduğu İzmir civarındaki Klaros kazıları hakkında Türk Tarih Kurumu adına kendisinden bir konferans yapması istenmiştir. 26 Ekim 1953 yılında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin konferans salonunda seçkin bir kitle önünde konferans vermiştir. Konferans'ta sunduğu bilgileri Fransa'da bastırın Robert, bir nüshasını Tarih Kurumuna göndermiştir.⁴⁰⁹ 1955 yılında yapılan ilmi konferanslar şöyledir:

- 18 Şubatta Prof. Dr. Hamit Sadi Selen tarafından Adana'da "Türkiye'de Toprak Serveti"
- 3 Martta Tahsin Öz tarafından Ankara'da "Türk Çiniciliği"
- 17 Martta Prof. Dr. Halil Demircioğlu tarafından Ankara'da "Tarih, Prehistorya ve Prehistorya"
- 7 Nisanda Prof. Dr. Arif Müfit Mansel tarafından Ankara'da "Side Kazıları"
- 21 Nisanda Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından Ankara'da "Kaniş'de Koloni Devrinin İlk ve Son Safhası Arasındaki Ayrıntılar"
- 12 Mayıs'ta Prof. Dr. Halil İnalçık tarafından Ankara'da "Osmanlı Tarihinin Devirleri"
- 20 Mayıs'ta Prof. Dr. Afet İnan tarafından Kayseri'de "Kayseri'nin Şifaiye Tıp Medresesi"
- 21 Mayıs'ta Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından Kayseri'de "Kayseri Tıbbiyesi"
- 22 Mayıs'ta Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından Niğde'de "Selçuk Tezyini Sanatları"
- 27 Mayıs'ta Prof. Dr. Afif Erzen tarafından Ankara'da "Pamfilyanın İskanı Meselesi"

Bunlardan başka İstanbul'a gelmiş olan Almanya'nın Münster Üniversitesi Ordinaryüs Profesörlerinden F. Taschner, Türk Tarih Kurumu tarafından Ankara'ya davet edilmiş ve 3 Kasım'da "Türkler Devrinde Anadolu Yolları ve İnkişafı" konusu üzerinde bir konferans vermiştir.⁴¹⁰

1956 yılında Türkiye ziyareti esnasında Kurum tarafından kendisine konferans isteği sunulan Prof. Dr. Franz Miltner, 24 Mayıs 1956 yılında "Efes'te Yeni Kazılar" adlı bir konferans vermiştir. 29 Kasım 1956 yılında Amerika Birleşik Devletleri Johns Hopkins Üniversitesi Profesörlerinden W. F. Albright tarafından "Yakın Şark Arkeolojisinde Karanlık Çağ" konusunda bir konferans verilmiştir. 1956 yılında UNESCO'nun 10. Kuruluş yıl dönümü nedeniyle UNESCO çalışmalarını

⁴⁰⁸ TTK Çalışma Raporu, 1961, ss. 28-30.

⁴⁰⁹ TTK Çalışma Raporu, 1953, s. 11.

⁴¹⁰ TTK Çalışma Raporu, 1955, ss. 11-12.

ülkemizde tanıtmak amacıyla Afet İnan tarafından Ankara, İstanbul ve İzmir’de birer konferans verilmiştir.⁴¹¹

10 Mayıs 1957 yılında Marburg Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Matz, “M.Ö. III. ve II. Binde Ege ve Anadolu” adlı konferansı Ankara’da Kurumun isteği üzerine vermiştir. 12 Aralık 1957 yılında Göttingen Üniversitesi Tarih Enstitüsü Direktörü Ord. Prof. Dr. P. E. Schramm, “İlk ve Orta Çağlar Arasında Kültür Münasebetleri” adlı konferansı Ankara’da sunmuştur.⁴¹²

18 Mayıs 1958 yılında Brüksel’de toplanan III. Milletlerarası Tarih Öğretimi Konferansına kendi adına katılan Faik Reşit Unat’a Kurum tarafından para yardımı yapılmıştır. 16 Ağustos 1958 tarihinde İtalya’ya giden Prof. Tayyip Gökbilgin, Venedik, Padova, Bologna, Floransa ve Roma’daki arşiv ve kütüphanelerde Türk tarihiyle ilgili vesika ve eserleri incelemiş, notlar ve mikrofilmler almıştır. Buradan Almanya’da Mainz Üniversitesinde Katip Çelebi hakkında bir konferans vermiş Mainz İlimler Akademisi toplantılarına katılmıştır. 11 Nisan 1958 yılında Padova Üniversitesi Profesörlerinden Giorgio Cini Vakfı Genel sekreteri Vittore Branca “Decameron: Ortaçağ Beşeri Komedyası” konusunda bir konferans vermiştir. Strasbourg Üniversitesi Hititoloji Profesörü Dr. Emmanuel Laroche 24 Ekim 1958 yılında “Lycien et Louvite” konusunda ilgililere konferans sunmuştur. İstanbul’da Hollanda Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Dr. A. A. Kampman 17 Kasım 1958’de “XVIII. Yüzyılda Hollanda-Türkiye Münasebetleri” adlı konferansı ve 18 Kasım’da “Yakın Doğudaki Haçlılar Devri” konulu konferanslar vermiştir.⁴¹³

26 Haziran 1960 yılında Almanya’nın Mainz şehrinde toplanan Milletlerarası Daimi Altaistik Konferansı’na Kurum adına Ord. Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat’ın katılmasına Kurul tarafından onay verilmiş, ancak zamanında parasal yardım sağlanamadığı için konferansa katılım sağlanamamıştır.⁴¹⁴

1961 yılında Kurumun Genel Kurulu öncesinde Prof. Dr. Aydın Sayılı’nın verdiği “III. Murat’ın İstanbul Rasathanesindeki Mücessem Yer Küresi ve Avrupa ile Kültürel Temaslar” adlı tebliği projeksiyonlu bir konferans şeklinde Kurum üyelerine vermiştir.⁴¹⁵

⁴¹¹ TTK Çalışma Raporu, 1956, s. 10.

⁴¹² TTK Çalışma Raporu, 1957, s. 12.

⁴¹³ TTK Çalışma Raporu, 1958, s. 14.

⁴¹⁴ TTK Çalışma Raporu, 1960, s. 14.

⁴¹⁵ TTK Çalışma Raporu, 1961, s. 16.

3.10. Kongreler

3.10.1. Türk Tarih Kongreleri

3.10.1.1. III. Türk Tarih Kongresi

Türk Tarih Kurumu, 1937 yılında ikincisini düzenlemiş olduğu Türk Tarih Kongresinden sonra 15 Kasım 1943 yılında Ankara'da III. Türk Tarih Kongresi'ni toplantıya çağırmıştır. Üçüncü kongrenin uzun süre sonra toplanmasının ana nedeni II. Dünya Savaşı'dır. Türk Tarih Kurumu'nun çalışmalarının, dikkat çekmeye başlamış olmasıyla Türk Tarih Kongrelerine uluslararası akademisyenlerin çağırılması gelenek haline gelmiştir. II. Dünya Savaşı günlerinde bu kongrenin toplanma zamanı konusunda Kurumun Koruyucu Başkanı olan İsmet İnönü 1943 yılını seçmiş daha fazla ertelenmesini istememiştir. Kurum tarafından, kongrenin hazırlık aşamasında tebliğ için üyelere mektup yazılmıştır. Üyelerden gelen tebliğlerin çoğu Cumhuriyet devrinde yetişen gençlere aitti. Bir önceki kongre de tebliğ yapan genç üyeler çok azdı. Sümerce, Akadca, Hititçe öğrenmiş ve bunlardan tarih ilmine malzeme toplamış, memleket müzelerindeki eserleri inceleyerek ilim için yeni neticeler çıkarmış olan bu genç tarihçiler kongreye ciddi ve metotlu tezler göndermişlerdir.⁴¹⁶

Kongre 15 Kasım 1943 tarihinde Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin konferans salonunda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nde katılımıyla Türk Tarih Kurumu Başkanı Şemsettin Günaltay'ın konuşması ile başlamıştır.⁴¹⁷ Günaltay açılış konuşmasında;

...Tarihin sadece bir yazgı levhası olmadığını, milli heyecan ve ulusun enerji kaynağı olduğunu söylemiştir. Tarihi bu enerjiyi başkalarına aşıl原因ayan, yayan ve onları kutsal kılan araç olarak görmüştür. Türk tarihi için geçmişin karanlıklarına gömülmüş, uzak zamanlardan beridir sürekli durmadan akan devamlı bir gelişme halinde olduğu üzerinde durmuştur. O'na göre, Türkler geriye doğru gidildikçe mazisi derinleşen yayılan çok eski bir ırktır, onun zaman ve mekânlara sığmayan heybetli tarihi de eski kavimlerin hemen hemen hepsini kucaklamaktadır demektedir. Türk tarihi önsüz geçmişten sonsuz geleceğe doğru bazen coşarak taşan bazen dinerek inen fakat durmadan akan bir varlık olarak nitelendirmiştir. Türk tarihinin gizli kalmış temellerini meydana çıkarmak, iftiraları çürütmek, haksızlıkları düzeltmek için önce höyükleri kazmalı, Tümülüsleri oyarak, mezarları açarak tarihten önceki zamanları aydınlatacak eserleri meydana çıkartarak, kitabeleri derleyerek, arşivleri didikleyerek, yabancı ülkelerdeki kütüphanelerde tarihimizi ilgilendiren vesikaları toplayarak, yazılı devirleri açığa çıkarabiliriz.⁴¹⁸

⁴¹⁶ Türk Tarih Kurumu, **III. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Tebliğler**, TTK Basımevi, Ankara, 1948, ss. 30-31.

⁴¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Kasım 1943, s. 2, Ulus Gazetesi, 16 Kasım 1943, s. 3.

Şemsettin Günaltay, "III. Türk Tarih Kurumu Açılış Nutku", **Bellekten**, Cilt VIII, Sayı 29, TTK Basımevi, Ankara, 1944, ss. 5-11.

Ardından söz alan Maarif Vekili Hasan Ali Yücel şu sözler ile Türk Tarih Kurumunun nasıl bir ihtiyaçtan doğmuş olduğunu izah etmiştir;

...Tarih Kurumu, toprak altı araştırmalarında, ana kaynakların yayımında, arşiv incelemelerinde, kitabelerin tespitinde, tarihi anıtların açılanmasında bu düsturu daima esas tutmuştur. Çünkü tarih gibi öznel görüşe çok müsait olan bir bilim alanında, her kim tarafından söylenmiş olursa olsun, her hangi bir anlatışa tenkitsiz hakikat diye bakmak, temiz yürekli bir bakış olur. Bununla şarklı ve garplı bütün bilginlere toptan itimat göstermiyoruz zannı olmasın. Bizim bilim anlayışımız, böyle toptan inkârcılığa müsait değildir. Kabulde ve redde her zaman ihtiyatlı ve delil arayıcıyız. Biz, tarih hakikatlerini yalnız işine gelenlerle görenlerden değiliz. Bir olay, yeter delillerle karşımıza çıktığı zaman istemediğimiz bir vasıfta olsa bile onu kabule ve ifadeye cüret edecek haldeyiz. Türk Tarih Kurumu'nun her türlü yayınları bu tarafsızlığın başlıca kanıtlarıdır.⁴¹⁹

Maarif Vekilinin konuşmasından sonra kongre başkanlık divanı seçimi yapıldı. İstanbul Üniversitesi adına Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Hamit Ongunsu, Ankara Üniversitesi adına Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dekanı Prof. Şevket Aziz Kansu ve Türk Dil Kurumu adına İbrahim Necmi Dilmen birer söylev ile kongreye katılanlara iyi dileklerini bildirdiler.⁴²⁰

III. Türk Tarih Kongresi, üç oturum şeklinde yapılmıştır. A oturumunda; prehistorya, arkeoloji, antropoloji ve Eski çağa ait tebliğlere yer verilmiştir. B oturumunda; Orta çağa, C oturumunda Yeni ve Yakın Çağlara ait tebliğler sunulmuştur. Gerek oturum toplantılarında gerekse umumi toplantılar ilgililer tarafından dikkatlice takip edilmiş ve konular üzerinde ilmi tartışmalar yaşanmıştır. Kongre, 5 gün sabah ve öğleden sonra toplanılmak üzere sürekli çalışarak 19 Kasım 1943 tarihinde Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in konuşmasıyla çalışmalarını sonlandırmıştır.⁴²¹

3.10.1.2. IV. Türk Tarih Kongresi

1943 yılında toplanan III. Türk Tarih Kongresinden sonra geçen yıllarda İkinci Dünya Savaşı'nın dünyada olduğu gibi Türkiye'de de birçok soruna ve güçlüklerle sebebiyet verdiği görülmektedir. Türk Tarih Kurumu hızından bir şey eksilmeden faaliyetlerine devam etmiş çalışmalarını toplu bir şekilde ilim dünyasına ve aydınlarımıza tanıtmak ve üniversitelerimizde ve diğer çeşitli kültürel kuruluşlarda çalışan tarihçi ve arkeologların yaptıkları araştırmaların sonuçlarını birbirlerine aktarabilmeleri adına IV. Türk Tarih Kongresi toplanmıştır. Kongre, 10-14 Kasım 1948 tarihleri arasında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde toplanmıştır.⁴²²

Türk Tarih Kongresi'ne İstanbul ve Ankara Üniversiteleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Genel Kurmay Harp Tarihi Encümeni, Türk Coğrafya Kurumu, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti, Fransız Arkeoloji Enstitüsü, İngiliz Arkeoloji

⁴¹⁹ Hasan Ali Yücel, "III. Türk Tarih Kongresi Söylevi", **Bellekten**, Cilt VIII, Sayı 29, Ankara, 1944, ss. 11-14.

⁴²⁰ Uluğ İğdemir, "III. Türk Tarih Kongresi", **Bellekten**, Cilt VIII, Sayı 29, Ankara, 1944, ss. 1-5.

⁴²¹ Akşam Gazetesi, 20 Kasım 1943, s. 2, Cumhuriyet, 20 Kasım 1943, s. 2.

⁴²² "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt XIII, Sayı 50, ss. 420-422.

Enstitüsü, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü üye ve temsilcileriyle Milli Eğitim Bakanlığı Tarih öğretmenlerinden bir kısım ve ilgili kişiler katılmıştır.

Kongrenin ilk günü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan Hasan Saka, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Şükrü Saraçoğlu, Bakanlar ve Genel Kurmay Başkanı S. Omurtak salondaki yerlerini almışlardır. Kurumun Başkanı ve Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay, kurumun çalışmaları ve kongrenin toplanış amacına dair bir açılış konuşması yapmıştır. Konuşmasında;

...Türk Tarih Kurumu'nun başarmakla görevli bulunduğu konular çeşitli olduğu kadar engin ve pürüzlüdür. Tabi o nispette de azimli ve sürekli mesai istemektedir. Milli tarihimiz, önsüz maziden, sonsuz istikbale doğru, zaman zaman coşarak taşan, vakit vakit dinerek inen, fakat muttasıl çağlayan bir oluşlar akınıdır. Cihan tarihinin seyrini değiştiren bu oluşlar akınının, birbirlerini doğuran, birbirlerini olgunlaştıran büyük çağlarını, ayrı ayrı incelemek, aydınlatmak zaruridir. ...Kongrede dört oturum yapılacak ve uzmanlar önünde okunarak incelenecektir. Oturumlara ayrılan uzman arkadaşların programda gösterilen yerlerde, tespit edilen saatlerde, kendi oturumlarında toplanarak faaliyete geçmelerini rica ederim. Sunulan programda mevzuları gösterilen tebliğlere ilgi gösteren bilginler, arzu ettikleri oturum toplantılarına iştirak ederek tezleri ve münakaşaları dinleyebilirler.⁴²³

IV. Türk Tarih Kongresi, 10 Kasım 1948 tarihinde Milli Eğitim Bakanının söyleviyle açılmıştır. Kongre boyunca 4 oturum düzenlenmiştir. Bunlar;

1. Eski Anadolu ve Ön Asya Oturumu
2. Klasik Çağlar ve Bizans Oturumu
3. Orta Asya ve Orta Çağ Türk Tarihi Oturumu
4. Osmanlı Tarihi Oturumu

Kongre 14 Kasım 1948 tarihinde Kurumun Başkanı Şemsettin Günaltay'ın Konuşması ile kapanmıştır.⁴²⁴ Konuşmasında;

“...Dördüncü Türk Tarih Kongresi, yürüdüğümüz idealist yeni bir neslin yetişmekte olduğunu belirten örnekler vermekle ümitlerimizi arttırdı. Altı yedi yıl önce ders sıralarında kendilerinde ilme doğru heyecanlı bir aşk emareleri sezdiğim gençleri, bugün ilim kürsülerinde selahiyetle üzerinde çalıştıkları konuları müdafaa ettiklerini, kesin bir sezikle yer altından meydana çıkardıkları buluşlarını teşrih ettiklerini görmekle duyduğum inşirah payansızdır. Sizlerin aynı duyguda olduğunu görmekle bahtiyarım.” Demiştir. Kongrenin amacının sadece elde edilen bilgilerin paylaşılıp tartışılması olmadığı yetişen neslin bilgi birikimlerinin ve çalışmalarının ne şekilde olduğunu görmek adına yapılmış uluslararası bir kongre özelliği taşımaktadır.⁴²⁵

Diyerek kongre sürecindeki olumlu çalışmalar hakkında düşüncelerinden bahsetmiştir.

⁴²³ Şemsettin Günaltay, “IV. Türk Tarih Kongresi Açılış Konuşması”, **IV. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Tebliğler**, TTK Basımevi, Ankara, 1952, ss. 2-6.

⁴²⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 15 Kasım 1948, s. 2; Akşam Gazetesi, 15 Kasım 1948, s. 3.

⁴²⁵ Şemsettin Günaltay, “IV. Türk Tarih Kongresi Kapanış Nutku”, **IV. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Tebliğler**, TTK Basımevi, Ankara, 1952, ss. 475-477.

3.10.1.3. V. Türk Tarih Kongresi

Türk Tarih Kurumu'nun 25. Yıl dönümüne rastlayan V. Türk Tarih Kongresi altı gün devam etmiştir. Kongre 12 Nisan 1956 günü Milli Eğitim Bakanı Prof. Ahmet Özel tarafından yapılan açılış konuşması ile başlamıştır. Kongreye 15'i yabancı bilim insanların olmak üzere toplam 96 bildiri sunulmuştur. Kongrenin dikkat çekici özelliklerinden birisi sunulan tebliğlerden yarıya yakını Türk Üniversitelerinin yetiştirmiş olduğu genç akademisyenler tarafından yapılmış olmasıdır.⁴²⁶

Türkiye'de ki ilim adamlarının eserlerinin daha geniş çevrelere ulaşmasını sağlamak amacıyla ilmi kongrenin beşincisi düzenlenmiştir. Kongre'de açılış konuşması yapan Günaltay; Sunulan tebliğler içerisinde ilk medeniyetlerin belge ve anıtlarını sinesinde saklayan yurdumuzdaki yeni buluşları, bir kısmı asırlar boyunca cihan tarihinin akışı üzerinde silinmez izleri olan tarihimize ait yeni incelemeleri barındıran ve bir kısmı da umumi tarihi ilgilendiren bildiriler olduğunu vurgulamıştır.⁴²⁷

V. Türk Tarih Kongresi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi konferans salonunda yapılmıştır. Yapılan kongrede ki oturumlar şöyledir;

1. Eski Anadolu ve Ön Asya Oturumu
2. Orta Asya ve Ortaçağ Türk ve Türkiye Tarihi Oturumu
3. Osmanlı Tarihi Oturumu
4. Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılap Tarihi Oturumu (Genel Tarih Meseleleri ile Birlikte)

Kongre organizasyon ve tebliğlerin içeriği açısından yerli ve yabancı ilim adamlarının takdirini almıştır. Özellikle yabancı profesörler bu sunumu birçok defalar ifade etmişlerdir.

3.10.2. Uluslararası Kongreler

1948 yılında Paris'te toplanması düşünülen Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresi'nin Milli Eğitim Bakanlığı yoluyla olan daveti kabul edilmiştir. Ancak kongrenin toplantı tarihi kesin olarak bilinmediğinden bu kongreye ne şekilde temsilci gönderileceği bilinmediğinden kurumsal bir katılım gerçekleşmemiştir.⁴²⁸

⁴²⁶ TTK Çalışma Raporu, 1956, ss. 9-10.

⁴²⁷ TTK Çalışma Raporu, 1956, s. 10.

⁴²⁸ "TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu", **Bellekten**, Cilt XII, Sayı 46, s. 498; BCA, Belge Nr. 30-10-0/15-85-9, (17 Eylül 1948)

15 Eylül 1951 yılında XXII. Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresi İstanbul'da düzenlenmiştir. Tarih Kurumu üyelerinin büyük çoğunluğu bu kongreye ilgi göstermiştir. Türk Tarih Kurumu yayınlarına ait eserler kongreye katılan kişilere %50 düşük maliyetten satılmıştır.⁴²⁹

1952 yılında Viyana'da toplanacak olan IV. Milletlerarası Antropoloji ve Etnoloji Kongresine Türk Tarih Kurumu da davet edilmiş, kurum konuyu Eskiçağ koluna aktarmıştır. Eskiçağ kolunun kararı ile kurumu temsilen Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Profesörü Muzaffer Şenyürek katılmıştır. Şenyürek, kongrede orijinal mahiyette iki konu sunmuştur.⁴³⁰

21-28 Ağustos 1954 tarihleri arasında İngiltere'nin Cambridge şehrinde toplanmış olan XXIII. Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresine Tarih Kurumu adına Prof. Dr. Sedat Alp "Kültepe vesikalarından beri Anadolu'da birçok has adların ve Appellatif'lerin teşkiline yarayan ve çeşitli formlar arz eden teşkilleri" adlı tebliğle, Prof. Dr. Osman Turan "Orta Çağ Türkleri arasında dünya hâkimiyeti ülküsü" tebliğiyle ve Faik Reşit Unat "Neşri Tarihi üzerine çalışmalar" adlı tebliğle kongreye katılmışlardır.⁴³¹

12-15 Nisan 1955'te İspanya'nın Salamanca şehrinde toplanmış olan V. Onomastique İlimleri Kongresine zamanın darlığından dolayı yalnızca Yeni Çağ Kolundan⁴³² Prof. Dr. Halil İncalcık katılabilmiş ve bu kongrede çok fazla ilgi çeken "Osmanlı İmparatorluğu Arazi Tahrir defterinin yer adları için kaynak olarak değeri" başlıklı bir tebliğ sunmuştur. 4-11 Eylül 1955'te Roma'da toplanan X. Milletlerarası Tarihi İlimler Kongresine Tarih Kurumu adına Eski Çağ Kolundan Prof. Dr. Halil Demircioğlu, Yeni Çağ Kolundan Prof. Ömer Lütfü Barkan ve Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal katılmıştır. Ayrıca Kurumun üyelerinden o sırada Maarif Vekâleti tarafından görevlendirilmiş olan Faik Reşit Unat başka bir kongre için Roma'ya gitmiştir. 15-21 Eylül 1955'te İstanbul'da toplanmış olan X. Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresine Tarih Kurumu üyelerinden Prof. Dr. Halil İncalcık ve Prof. Osman Turan birer tebliğ ile katılmışlardır. Kongre sebebiyle açılan kitap sergisine Tarih Kurumu yayınlarının da katılımıyla bir miktar kitap satışı gerçekleştirilmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından organize edilen Kongrenin, kongre üyeleri üzerinde iyi bir etkisi olmuş ve Kongreye Türk ilim adamlarının oldukça geniş bir ölçüde katıldıkları görülmüştür. 11-18 Temmuz 1955 tarihinde İstanbul'da toplanan IV. Türk

⁴²⁹ TTK Çalışma Raporu, 1951, s. 19; Resmi Gazete, 17 Eylül 1951, ss. 1950-1959.

⁴³⁰ TTK Çalışma Raporu, 1952, ss. 10-11.

⁴³¹ TTK Çalışma Raporu, 1954, ss. 9-10.

⁴³² Türk Tarih Kurumu Yeniçağ Kolunda; Prof. Dr. Şinasi Altundağ, Prof. Ünver Lütfü Barkan, Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Prof. Cavit Baysun, Ord. Prof. Hikmet Bayur, Tevfik Bıyıklıoğlu, Hasan Cemil Çambel, Prof. Muzaffer Göker, Doç. Dr. Tayyip Gökbilgin, Prof. Dr. Halil İncalcık, Prof. Enver Ziya Karal, Prof. Hamit Ongunsu, Tahsin Öz, Prof. Dr. Hamit Sadi Selen, Prof. Dr. Cemal Tukin, Faik Reşit Unat, Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Hasan Ali Yücel ve Ali Canip Yöntem bulunmaktadır.

Coğrafya Kongresine Tarih Kurumu adına Yeni Çağ Kolunun teklifi üzerine Faik Reşit Unat, Fakihe Öymen ve Prof. Hamit Sadi Selen kongrede Tarih Kurumunu temsil etmişlerdir.⁴³³

3-9 Eylül 1956 yılında İtalya'nın Floransa Şehrinde toplanan Milletlerarası VIII. İlimler Tarihi Kongresine Ortaçağ Kolundan⁴³⁴ Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın, Yeniçağ Kolundan Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in katılması kurumca kararlaştırılmıştır. Gerekli olan nakdin geç tahsil edilmesinden dolayı Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver kongreye katılmaktan vazgeçmiştir. Prof. Dr. Aydın Sayılı kongreye katılarak "Kuuhi'nin sınırlı zamanda sonsuz hareket hakkındaki yazısı" adlı tebliği ilgililere sunmuştur.⁴³⁵

28 Ağustos-4 Eylül 1957 tarihleri arasında Münih'te toplanan XXIV. Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresine Kurum adına Eskiçağ Kolundan Prof. Dr. Halil Demircioğlu, Ortaçağ Kolundan Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat ve Prof. Dr. Osman Turan, Yeniçağ Kolundan Tevfik Bıyıklioğlu ve Prof. Tayyip Gökbilgin katılmışlardır. Ayrıca masrafları kendine ait olmak üzere Kurum adına Faik Reşit Unat da kongreye katılanlar arasındadır. 19 Haziran 1957 tarihinde Lausanne şehrinde yapılan Milletlerarası Tarihi İlimler Komitesinin genel kurul toplantısına Tarih Kurumu adına Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan katılmıştır.⁴³⁶

Haziran 1958 yılında İtalya'da toplanan Milletlerarası İlim Tarihi Sempozyumuna Tarih Kurumu üyelerinden Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı katılmıştır. 24 Ağustos 1958 de Hamburg'da toplanan Milletlerarası Prehistorik ve Proto-historik İlimler Kongresine Kurumun üyelerinden Dr. Hamit Koşay katılmış, kongreye Karaz Kazısı hakkında bir tebliğ sunmuştur. 24 Ağustos 1958 yılında Münih'te toplanan IV. Milletlerarası Onosmatik İlimler Kongresine Tarih Kurumu üyelerinden Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın katılması planlanmış ancak zamanında kendisine yol harcı verilmemesinden dolayı kongreye katılamamıştır. 6 Eylül 1958 tarihinde Roma'da toplanan Milletlerarası Arkeoloji Kongresine Kurumun üyelerinden Prof. Dr. Halil Demircioğlu katılmıştır. Eylül 1958'de Münih'te toplanan XI. Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresine Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel, Prof. Dr. Afif Erzen, Prof. Dr. Halil Demircioğlu ve Prof. Dr. Halil İnalıcık katılmıştır.⁴³⁷

1-7 Eylül 1959 yılında Barselona ve Madrid'de toplanan IX. Milletlerarası İlim Tarihi Kongresine Ortaçağ Kolundan Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı Tarih Kurumu adına katılmıştır.

⁴³³ TTK Çalışma Raporu, 1955, s. 12.

⁴³⁴ Türk Tarih Kurumu Ortaçağ Kolunda; Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat, Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal, Reşit Saffet Atabinen, Ord. Prof. Şemsettin Günaltay, Abdulkadir İnan, Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü, Osman Ferit Sağlam, Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı, Prof. Dr. Osman Turan, Prof. Dr. Süheyl Ünver ve Prof. Mükrimin Halil Yinanç bulunmaktadır.

⁴³⁵ TTK Çalışma Raporu, 1956, ss. 9-10.

⁴³⁶ TTK Çalışma Raporu, 1957, s. 11.

⁴³⁷ TTK Çalışma Raporu, 1958, ss. 12-13.

Kongreye İngilizce olarak “Uluğ Bey ve Çevresindeki İلمي Faaliyetler” konusu hakkında bir tebliğ sunmuştur.⁴³⁸

9-16 Ağustos 1960 yılında Moskova’da toplanan XXV. Şarkiyatçılar Kongresi’ne Kurum adına Prof. Dr. Tahsin Özgüç “Altın-tepe Kazıları”, Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal “Fatih’le Uzun Hasan Arasında Rekabet ve Trabzon Meselesi”, Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan “Süleymaniye Camii İnşaat Defterleri” adlı tebliğlerle katılmışlardır. 21-28 Ağustos 1960 tarihlerinde Stockholm’de yapılan XI. Milletlerarası Tarihi İlimler Kongresine Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan “Osmanlı İmparatorluğu ve Feodal Rejim”, Prof. Dr. Şinasi Altundağ “İslamiyet’te Dini Kanunlar ve Tarih” adlı tebliğlerle katılmışlardır. 11-17 Eylül 1960’da Marburg’da toplanan X. Milletlerarası Dinler Tarihi Kongresi’ne Kurum adına Prof. Tayyip Gökbilgin ve Faik Reşit Unat katılmışlardır. Prof. Dr. Şinasi Altundağ, Stockholm Konferansından sonra bu kongreye katılmak istemiş fakat eşinin vefatından dolayı katılamamıştır. O’na ait olan “Osmanlı İmparatorluğu İdaresinde Kadıların Rolü ve Gayri Müslimlerin Yeri” adlı tebliğin özeti kongre üyelerine dağıtılmıştır. 30 Temmuz 1960 yılında Paris’te toplanan VI. Antropoloji ve Etnoloji İlimleri Kongresi’ne Kurum adına Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu ile Ord. Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek’in katılmalarına karar verilmiş ancak İçişleri Bakanlığında izin alınmadığı için kongreye katılımları sağlanamamıştır.⁴³⁹

19-23 Haziran 1961 yılında Paris’te toplanan Assiriologlar Kongresi’ne Eskiçağ Kolundan Prof. Dr. Tahsin Özgüç katılmıştır. Kongreye Kültepe-Kaniş kazılarının en son neticeleri ve en önemli keşifler üzerine bir tebliğ vermiştir. 10-16 Eylül 1961 tarihinde Yugoslavya’nın Ohri şehrinde düzenlenen Bizans Tetkikleri Kongresi’ne Kurumu temsilen Prof. Dr. Halil İnalçık katılmıştır. İnalçık kongreye, “Türk Kaynaklarının Işığı Altında Bizans ve 1444 Buhranının Menşei” adlı tebliği İngilizce olarak sunmuştur.⁴⁴⁰

3.11. Sergiler

1943 yılında III. Türk Tarih Kongresi münasebetiyle Türk Tarih Kurumunun 12 yıllık çalışmalarının niteliğini gösteren bir sergi düzenlenmiştir. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi müze salonunda kurum tarafından yapılmış olan kazılar neticesinde çıkarılan eserler ile diğer faaliyetlerden bazı örnekler gösterilmiştir. Kongreden sonra 1 ay süreyle öğrenci ve halka ziyarete açık kalmıştır.⁴⁴¹

1948 yılında kongre nedeniyle Türk Tarih Kurumu, aynı yıl içerisinde yapmış olduğu başarılı Kültepe kazısında ele geçen eser ve tabletleri gösteren küçük bir sergi tertip etmiştir.⁴⁴² 1951 yılında düzenlenen XXII. Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresinin ardından açılan sergi kongreye

⁴³⁸ TTK Çalışma Raporu, 1959, s. 12.

⁴³⁹ TTK Çalışma Raporu, 1960, ss. 11-14.

⁴⁴⁰ TTK Çalışma Raporu, 1961, s. 15.

⁴⁴¹ “TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu”, **Bellekten**, Cilt VIII, Sayı 32, 1944, s. 150.

⁴⁴² “TTK Yıl Sonu Çalışma Raporu”, **Bellekten**, Cilt XII, Sayı 46, s. 498.

katılanlar tarafından büyük bir ilgi görmüştür. Sergi, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Mimar Sinan eserlerinin plan ve kopyalarından oluşmuştur.⁴⁴³ 1952 yılında Mimar Sinan monografisi için Yüksek Mimar Ali Saim Ülgen tarafından hazırlanan 6 parça plan ve kopya kuruma teslim edilmiştir. Mimar Sinan'a ait plan ve kopyalardan 100 parçası Milli Eğitim Bakanlığı'nın isteğiyle Paris'te açılan Türk Eserleri Sergisi'ne gönderilmek üzere bakanlığa teslimi sağlanmıştır.⁴⁴⁴

Columbia Üniversitesinin kuruluşunun 200. Yıl dönümü nedeniyle Tarih Kurumunca 1954 yılı içerisinde Amerikan Haberler Bürosunun da yardımıyla 28 Kasım 1954 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Columbia Üniversitesinin gönderdiği fotoğraflarla "İnsanlığın Bilgi Edinme ve Bunu Serbestçe Kullanma Hürriyeti" adı altında bir sergi açılmıştır.⁴⁴⁵ 5 Aralık 1954 yılında da aynı fakülte de bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıyı Kurum adına Genel sekreter Prof. Dr. Ekrem Akurgal açmış, Prof. Yavuz Abadan, Prof. Necati Akder ve Prof. Şükrü Esmer birer konuşma yapmışlardır. Sergi katılanlar arasında büyük bir ilgi uyandırmış ve gazetelerde yayın yapılmasına vesile olmuştur.⁴⁴⁶

⁴⁴³ TTK Çalışma Raporu, 1951, s. 19.

⁴⁴⁴ TTK Çalışma Raporu, 1952, s. 9.

⁴⁴⁵ TTK Çalışma Raporu, 1954, s. 9; Cumhuriyet Gazetesi, 29 Kasım 1954, s. 3; Zafer Gazetesi, 29 Aralık 1954, s. 2.

⁴⁴⁶ BCA, Belge Nr. 30-1-0-0-105-656 (28 Kasım 1954); Zafer Gazetesi, 6 Aralık 1954, s. 2; Akşam Gazetesi, 6 Aralık 1954.

SONUÇ

Bir milletin geçmişi, bugünü ve geleceği için en önemli temel dayanak olarak tarih görülmektedir. Millet olabilmek adına geçmişten izler bulmak için uğraşan toplulukların var olduğu bu çağda, Türkler gibi geçmişi çok eskilere dayanan köklü bir uygarlığın nesillerinin gerçek tarihini bilmemesi, öğrenecekleri bilgilerin yabancı kaynaklardan alınmış olması, Cumhuriyet döneminde kabul edilebilecek bir durum kesinlikle olmamıştır. Özellikle yabancı kaynaklarda ırksal ayrımların yapılması ve Türklerin sarı ırk mensubu olarak görülmesi Atatürk tarafından temeli atılan Türk Tarih Tezi çalışmasıyla çürütülmeye çalışılmıştır. Türk Tarih Tezi, Türkler hakkındaki yanlış olan bilgilerin değişimini sağlamak olduğu için ilk başta savunma tarihçiliği gibi bir duruş göstermek zorunda kalmıştır. Sonraki dönemde bilimsel teknikler kullanılarak tezin ispatına çalışılmıştır. Böylelikle yeni kurulmuş olan Türkiye Devleti'ni ve bağımsızlığını sınımsız sahiplenecek siyasal iradeyi, modern bir dünyada yerini alabilecek ve kendisinden güçlü olanlara karşı mücadele edebilecek bir millet oluşturma fikri sonucunda Türk Tarih Tezi şekillenmeye başlamıştır.

Türk Tarih Tezi ile bir toplumun kendi öz kimliğini bilmesi, o toplumun geçmişin karanlık sayfalarından günümüze ve geleceğe sorunsuzca uzanabilmesi için tarih alanında yapılacak bilimsel faaliyetlerle gelecekte oluşacak yeni nesillerin sahip olabileceği bir tarih anlayışı ortaya çıkmış olacaktı. Bu özelliğiyle devlet eliyle yapılan bu çalışmalar resmi bir özellik kazanmıştır. Yeni kurulan Türk Devletinin ilk amacı toplumunu modern uygarlık düzeyine çıkartabilmektir. Bunu başarabilmek için de tarihi iyi bilen ve ona sahip çıkan, ileriye güvenli adımlar atabilen ortak bir milli düşünceye sahip, ulusal kimlik kazanmış toplumların gerçekleştirebileceği bir hareketti. Mustafa Kemal liderliğinde başlayan faaliyetlerin resmi olması zorunluluktadır. Bilinci oluşturmak adına 1931 yılında Türk Tarihi Tektik Cemiyeti adı altında bir kuruluş çalışmalarına başlamıştır. Oluşturulan Cemiyetin öncelikle amaçlarından birisi Türk tarihini incelemek ve elde ettiği sonuçları yurt içi ve yurt dışına yaymak ve yayınlamaktır. Bu amaçla ilk olarak Anadolu'da yaşamış olan medeniyetlerin izini bulmak adına arkeolojik ve filolojik çalışmalar yapılmıştır.

Türk Tarih Tezi, Mustafa Kemal'in ölümüne kadar Kurumun birinci öncelikli çalışma alanı olmuştur. Atatürk döneminde, O'nun istekleri ve ilgi alanlarındaki konular inceleme altına alınmıştır. Bu konularda faaliyet gösterenler, ilmi olarak yeterlilik gösteremediğinden istenilen sonuçlara varılamamıştır. Bu dönemde Türk Tarihinin Ana Hatları çalışması Mustafa Kemal tarafından yeterli görülmediğinden az sayıda basımı yapılmıştır. İlk dönemde yapılan Türk Tarihinin ilmi ve bilimsel çalışmalarla gün yüzüne çıkarılması, kamuoyu ile paylaşılmasını isteyen

Atatürk, sürdürülen tarihi faaliyetlerin başarılı olabilmesi adına ilk Türk Tarih Kongresinin toplanmasına vesile olmuştur.

1935 yılından itibaren Kurumun faaliyetlerinin kesintiye uğramaması için yeni bir programa başlanmıştır. Kurumun yapmış olduğu bu program ile ülkedeki tüm kurum ve kuruluşlar tarih alanında yapılan çalışmalara dâhil edilerek ülkede bir tarih seferberliğinin başlamasına vesile olmuştur. 1935 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adını değiştirerek Türk Tarih Kurumu adını almıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün desteği ile Kurum, Türk Tarihini araştırmak ve doğruları gün yüzüne çıkarmak gayesiyle yapmış olduğu faaliyetler ile tarih ilmine bakış açısının temeli oluşmuştur.

1941 yılında Türk Tarih Kurumu başkanı olan Şemsettin Günaltay ile kurum yeni bir ivme kazanmıştır. Kurumun başına gelen Günaltay, siyasi ve akademisyen yönleriyle Kurumun vizyonuna uygun bir başkan olarak dikkat çekmiştir. Kurumun en uzun süreli (20 yıl) başkanlık görevini üstlenmiştir. Kurum özellikle arkeolojik çalışmalar ile ülkenin her bir köşesinde faaliyet göstererek ülkenin geçmişi ile geleceği arasındaki bağı güçlendirmek ve yapmış olduğu bilimsel çalışmaların temelinin sağlamlığını arttırmak istemiştir. Anadolu coğrafyasının tarihsel dokusunun ortaya çıkarılması için elde somut kanıtların olması gerektiğinden arkeolojik çalışmalar önemsenmiş ve desteklenmiştir. İlk dönemlerde yapılan çalışmalara maddi destek ve gözlemci gönderen Türk Tarih Kurumu, mali ve akademik açıdan hazır olduğunda kendi kazı çalışmalarını yapmaya başlamıştır. Özellikle Kurum üyelerinin başkanlık yaptığı kazı çalışmalarıyla Anadolu'nun kültürel zenginliği ve tarihi geçmişi gün yüzüne çıkarılmıştır. 20 yıllık başkanlık döneminde Türk Tarih Kurumu, Türkiye'nin kuzeyinden güneyine, doğusundan batısına 33 alanda kazı çalışması yapmıştır. Özellikle Kültepe, Karahöyük, Alacahöyük, Side-Perge, Yesemek ve Sinop kazı çalışmaları dikkat çekici sonuçlar vermiştir.

Türk Tarih Kurumu, kuruluşundan itibaren güçlenen maddi kaynaklarıyla beraber desteklediği kazı çalışmalarının yanında ilmi alanda yapılacak olan çalışmalara da kaynak aktarımı yapmıştır. Türk tarihinin sağlam bir temelde yükselebilmesi adına Kurumun üyelerinin yapmış olduğu ilmi çalışmalara ödenek sağlayarak faaliyet gösteren akademisyenlerin yapmış oldukları çalışmalarda aktif olarak hareket etme olanaklarını arttırmıştır.

Atatürk döneminde ilk yapılan Türk Tarih Kongresi ile başlayan süreçte Günaltay döneminde 1943 yılında III., 1948 yılında IV. ve 1956'da V. Türk Tarih Kongreleri düzenlenmiştir. İlmî faaliyetler ve Kongreyi yönetme şekli açısından çok başarılı geçen üç kongrede sayısız tebliğler verilerek tarihin gizli kalmış gerçekleri gün yüzüne çıkmıştır. Yapılan kongreler uluslararası özellik taşımaktadır. Yerli ve yabancı akademisyenlerin katılımı sağlanmıştır. Kongrelerde görülen en dikkat çekici özellik Türk Devletinin yetiştirdiği genç akademisyenlerin yapmış oldukları ilmi çalışmaları sunmalarıdır.

Türk Tarih Kurumu, özellikle Türkler için önemli günleri ve Türk büyüklerini anmak adına 20 yıl içerisinde çeşitli etkinlikler düzenleyerek Türk Ulusunun geçmişle bağlantısını güçlendirme yolunda adımlar atmıştır. Kurumun elde edilen sonuçların yayınlanması görevini en iyi şekilde sürdürdüğü görülmektedir. Özellikle her yıl düzenli olarak yayınlanan eserler dikkat çekicidir. Kurum ayrıca kendi bünyesinde oluşturduğu kütüphanesiyle bir ilim araştırma merkezi olarak görev üstlenecek pozisyona geldiği görülmektedir. 1940 yılından 1945 yılına kadar kütüphanedeki eser sayısı 25.431 sayısına ulaşmış bu rakam 1961 yılında ise 40.357 olmuştur.

Günaltay döneminde Tarih Kurumu, ulusal bir kurum olmaktan çıkarak uluslararası bir teşkilat özelliği göstermeye başlamıştır. Özellikle uluslararası kongrelere davet edilen üyeleri vasıtasıyla ülke içinde yapmış olduğu bilimsel çalışmaların tanıtılmasının önü de açılmıştır. 1948 yılından itibaren Türk Tarih Kurumu, 23 uluslararası kongreye bildiriler sunmak ve Kurumu temsilen akademisyenler göndermiştir. Ayrıca yurtdışına gönderilen Kurum üyelerinin Türk Tarihi açısından önem taşıyan yabancı kaynakların bulunması ve incelenmesinde göstermiş oldukları faaliyetler önem arz etmektedir. 1953 yılından itibaren ülke içinde yerli ve yabancı akademisyenler tarafından tarihi konular üzerinde durulmuş 24 konferans düzenlenmiştir.

1941 yılında göreve gelerek Kurumun dinamiklerini iyice hareketlendiren Günaltay'ın, 20 yıllık görev süresinde Kurumun arkeolojik kazılar, basım-yayın işleri, kütüphanecilik faaliyetleri, Türk Tarih Kongreleri ve Uluslararası Kongreler, sergiler, Türk büyüklerinin anılması gibi çalışmalar ile Türk Milli kimliğinin oluşturulmasında önemli bir rolünün olmasında büyük bir katkısı olmuştur. Günaltay'ın görev dönemi, geçmişten haberdar olan ve onu araştırarak sorgulayan bir neslin temellerinin atıldığı, Atatürk dönemiyle beraber bu amacın güçlendiği ve gerçekleştiği devir olarak, Türk milletinin benliğini kazanmasında önemli bir rol oynamıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Arşiv Kaynakları

BCA 490.1.0.0.10.55.19

BCA 30.1.0.0.105.656

b. Diğer Kaynaklar

Adalıoğlu, Hasan Hüseyin (1999), “Osmanlı Tarih Yazıcılığında Tevarih-i Ali Osman Geleneği”, **Osmanlı**, 8, 285-291.

Ahmad, Feroz (1996), **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, Hil Yayınları, İstanbul.

_____ (2006), **Modernleşen Türkiye'nin Oluşumu**, 2. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Akbaş, Salih (2015), **Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Müzik Politikaları (1923-2000)**, Sonçağ Yayınları, Ankara.

Akçuraoglu, Yusuf (1933), “I. Türk Tarih Kongresi”, **Ülkü**, 9, 23-24.

Akbulut, Uğur (2007), “Kuruluş Döneminde Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Yazma Gerekçeleri”, **Kazım Karabekir Fakültesi Dergisi**, (15), 357-360.

Akçay, Atakan (2014), “Tabal Ülkesinin Tarihsel Süreci Üzerine Bir Değerlendirme”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, (29), 37-58.

Akder, Necati (1960), “Türk Ocakları, Halkevleri, Kültür Dernekleri”, **Türk Yurdu**, 3, 3-5.

Akşam Gazetesi (1949), “İlahiyat Fakültesi Kanunu Kabul Edildi”, s. 1.

Akurgal, Ekrem (2003), **Anadolu Uygarlıkları**, 2. Baskı, Net Yayınları, İstanbul.

_____ (1956), “Kyzikos ve Ergili Araştırmaları”, **Anadolu**, (1), 43-51.

_____ (1956), “Sinop Kazıları”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, (4), 47-51.

_____ (1967), “Çandarlı Kazıları”, **VI. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler**, 41-42.

Alkım, Bahadır (1948), “Karatepe Kazısının Arkeolojik Sonuçları”, **Belleten**, 12 (47), 533-570.

_____ (1960), “1958 Yılı Yesemek Çalışmaları”, **Belleten**, 24 (93), 1-23.

- And, Metin (1980), **100 Soruda Türk Tiyatro Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Apaydın, Cem (2017), “Belgeler Işığında Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması Üzerine Bir Değerlendirme”, **İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırma Dergisi**, 16, 149-155.
- Arık, Remzi Oğuz (1944), “Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Bir Rapor”, **Bellekten**, 8 (30), 341-374.
- Arıkan, Zeki (1985), “Tanzimat’tan Cumhuriyete Tarihçilik”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi içinde**, 6 (1584-1588), İstanbul.
- Aydoğdu, Adalet Görgülü (2016), “Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Hayatına Katkısı Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 393-395.
- Babinger, Franz (1992), **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, (Çev. Cahit Üçok), 2. Baskı, Ankara.
- Baher, Büşra Ersanlı (1992), **İktidar ve Tarih: Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu**, Afa Yayınları, İstanbul.
- Balcı, Esergül (1993), **Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Siyasi Parti Ödülleri**, Adım Yayıncılık, Ankara.
- Balkan, Kemal (1950), “Asur Kralı İrişum’un Kültepe’de 1948’de Bulunan Kitabesi”, **Bellekten**, 14 (54), 174-274.
- Baykal, Bekir Sıtkı (1971), “Atatürk ve Tarih”, **Bellekten**, 35 (140), 184-187.
- Bayrı, M. Halit (1952), “Türk Tarihi Encümeni”, **Türk Dünyası Tarihi**, (30), 1510-1515.
- Berkes, Niyazi (2004), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Binbaşıoğlu, Cavit (1995), **Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Bossert, Helmuth (1948), “Karatepe’de Bulunan Fenike-Eti Bilingüisleri”, **Bellekten**, 12 (47), 515-535.
- Bozkurt, Mahmut Esat (1955), **Yakınlarından Hatıralar**, Sel Yayınları, İstanbul.
- Cebesoy, Ali Fuat (1967), **Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Hatıraları**, Aka Kitabevi, İstanbul.
- Ceylan, Abdullah (1991), **Sıratımüstakim ve Sebilürreşad Mecmuaları Fihristi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Cumhuriyet Gazetesi (1931), “Türk Tarih Tetkik Cemiyeti Görevleri”, s. 1.
- _____ (1932), “I. Türk Tarih Kongresi”, s. 2.

- _____ (1937), “İbn-i Sina”, s. 2.
- _____ (1949), “İmam Hatip Kursları Açıldı”, s. 3.
- _____ (1950), “Gaziosmanpaşa Türbesi Açıldı”, s. 1.
- _____ (1953), “İstanbul’un 500. Kurtuluş Yılı Dönümü”, s. 3.
- _____ (1961), “Şemsettin Günaltay’ın Ölümü”, s. 1.
- Çoker, Fahri (1983), **Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Dağlı, Nuran ve Aktürk, Belma (1988), **Hükümet ve Programları (1920-1960)**, TBMM Basımevi, Ankara.
- Dere, İlker (2016), “Tek Parti Döneminde Din Eğitiminin Yolunu Açan Bakan Hasan Tahsin Banguoğlu”, **İslam Araştırmaları Dergisi**, 35, 185-186.
- Doğan, Recai (2001), “1980’e Kadar Türkiye’de Din Öğretimi Programı Anlayışları (1924-1980)”, **Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları, Uluslararası Sempozyum, Bildiriler ve Tartışmalar**, 607-609.
- Doğrul, Rıza (20.10.1961), “Şemseddin Günaltay”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 3.
- _____ (18.01.1949), “Portreler”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 3.
- Dolunay, Necati (1941), “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Çankırıkapı Hafriyatı”, **Bellekten**, 5 (19), 261-280.
- Dura, Cihan (1999), **Atatürk Devriminin Temeli Bilimsel Zihniyet**, Erciyes Yayınları. Kayseri.
- Ege, Mustafa Fettah (21.10.1961), “Günaltay Ahlak ve Fazilet Örneğiydi”, **Ulus Gazetesi**, 2.
- Elöve, Mustafa (1956), “Din Dersleri”, **Vatan Gazetesi**, 4.
- Ergün, Mustafa (1982), **Atatürk Devre Türk Eğitimi II**, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Eyice, Semavi (1968), “Türk Tarihinin Ana Hatları”, **Bellekten**, 32 (128), 508-511.
- Gotthard, Jaschke (1972), **Yeni Türkiye’de İslamcılık**, (Çev. Hayrullah Örs), Bilgi Yayınları, İstanbul.
- Gökbel, Ahmet (1997), “M. Şemsettin Günaltay’ın Hayatı ve Düşünceleri”, **Hurafetten Hakikate Eserinin Girişi**, Marifet Yayınları, İstanbul.
- Gökbilgin, Tayyip (06.11.1961), “Şemsettin Günaltay”, **Vatan Gazetesi**, 2.
- Göker, Muzaffer (1938a), “Türk Tarih Kurumu’nun İlmî ve İdari Faaliyetleri”, **Bellekten**, 2 (5-6), 14.16.

- _____ (1938b), "II. Türk Tarih Kongresi", **Bellekten**, 2 (5-6), 2-3.
- Göyünç, Nejat (1977), "Tarihçiliğimizin Dünü", **Felsefe Kurumu Yayınları**, 240-252.
- Günaltay, Şemsettin (1938), "Türk Tarih Tezi Hakkında İntikatlarn Mahiyeti ve Tezin Kati Zaferi", **Bellekten**, 2, 335-339.
- _____ (1949), "Başbakan Günaltay'ın Nutukları", **Sebilürreşad**, 3 (60), 157-158.
- _____ (1952a), "IV. Türk Tarih Kongresi Açılış Konuşması", **IV. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler**, 3-6.
- _____ (1952b), "IV. Türk Tarih Kongresi Kapanış Nutku", **IV. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler**, 475-477.
- _____ (1948), "III. Türk Tarih Kongresi Açılış Nutku", **Bellekten**, 8 (29), 11-14.
- _____ (1961), "İslam Dünyasının İnhitatu Sebebi Selçuk İstilasını mıdır?", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, 12 (16), 10-12.
- _____ (1937), "Türk Tarihi Kaynaklarından Camiüt-tevarih ve Fazullah Raşidüddin", **Bellekten**, 1 (1), 164-166.
- _____ (1942), "Abbas Oğulları İmparatorluğunun Kuruluş ve Yükselişinde Türklerin Rolü", **Bellekten**, 6 (23), 177-200.
- _____ (1932), "İslam Medeniyetinde Türlerin Mevkii", **I. Türk Tarih Kongresi**, 2-4.
- _____ (1987a), **Türk Tarihinin İlk Devirleri Uzak Şark, Elam ve Mezopotamya**, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara.
- _____ (1987b), **Yakın Şark II. Anadolu, En Eski Çağlardan Ahammenişler İstilasına Kadar**, TTK Basımevi, Ankara.
- _____ (1939), **Tarih Lise I**, Maarif Basımevi, İstanbul.
- _____ (1940), "İbn-i Sina'nın Şahsiyeti ve Milliyeti Meselesi", **Bellekten**, 4 (13-15), 1-37.
- Gündüz, Necati (1973), **Atatürk Çağı Zihniyeti**, Ankara.
- İğdemir, Uluğ (1994), **Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (1941), "Atatürk'ün Emriyle Türk Tarih Kurumu İçin Hazırlanan Bir Program Tasarısı", **Bellekten**, 27 (108), 641-642.
- _____ (22.10.1961), "Fikir ve Hürriyet Adamı Günaltay", **Ulus Gazetesi**, 2.
- _____ (1939), "Atatürk ve Bellekten", **Bellekten**, 3 (10-12), 333-335.
- _____ (1944), "III. Türk Tarih Kongresi", **Bellekten**, 8 (29), 1-5.

- İnan, Afet (1968), **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara.
- _____ (1944), “Türk Tarih Kurumu’nun 1973’den 1943’e Kadar Arkeolojik Çalışmaları Hakkında Rapor”, **Bellekten**, 8 (29), 40-50.
- _____ (1943), “Türk Tarih Kurumu’nun Arkeoloji Faaliyetleri”, **II. Türk Tarih Kongresi: Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler**, 10-13.
- _____ (1947), “Türk Tarih Kurumu’nun Kuruluşuna Dair”, **Bellekten**, 11 (26), 172-178.
- _____ (1954), “Atatürk’ün Bana Yazdırdıkları”, **Bellekten**, 28 (112), 430-433.
- _____ (1960), **Tarih Üzerine Makaleler ve İncelemeler**, Ankara.
- _____ (1971), “Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında”, **Bellekten**, 35 (140), 502-507.
- _____ (1984), “Atatürk ve Tarih”, **Atatürkçülük, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi**, 151-152.
- İşpirli, Mehmet (1999), “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, **Osmanlı içinde**, 8 (248-250), İstanbul.
- İzgi, Özkan (1984), “Orta Asya’da Türk Tarihi’nin Meseleleri”, **Töre Dergisi**, (159), 4-8.
- Kafesoğlu, İbrahim (1962), “Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik”, **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, 13, 15-19.
- Kansu, Şevket Aziz (1946), “Alacahöyük 1943-1945 Kazılarında Çıkarılan Kalkolitik Bakır ve Tunç Çağlarına Ait Halkın Antropolojisi”, **Bellekten**, 10 (40), 539-552.
- Kaplan, İsmail (1982), **Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karal, Enver Ziya (1977), “Tanzimat’tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz”, **Felsefe Kurumları Seminerleri**, (2), 252-256.
- _____ (1988a), **Atatürk’ün Türk Tarih Tezi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1988b), **Osmanlı Tarihi VIII**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaya, Mehmet Ali (2014), **Türkiye Tarihi ve Uygarlıkları I**, İlya İzmir Yayınevi, İzmir.
- Kodaman, Nuri (1964), **Türkiye’de Eğitim (1923-1960)**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994), “Milli Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru”, **I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, 208-210.
- Koşay, Hamit Zübeyr (1941), “Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Hafriyatı”, **Bellekten**, 5 (17-18), 1-35.
- _____ (1944), “Erzurum Kazaz Kazısı Raporu”, **Bellekten**, 23 (91), 350-400.
- _____ (1948), “Kuzey-Doğu Anadolu’da Bir Gezi”, **Ülkü**, (2), 12-13.

- Kökten, İ. Kılıç (1943), “Orta Doğu ve Kuzey Anadolu’da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları”, **Bellekten**, 7 (27), 659-675.
- _____ (1947), “1945 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalar”, **Bellekten**, 8 (43), 432-500.
- Kütükoğlu, Bekir (2000), “Vekayinüvis”, **İslam Ansiklopedisi içinde**, 13 (270-271), İstanbul.
- Lewis, Bernard (1960), “Türkiye’de Tarihçilik ve Milli Uyanış”, **Türk Yurdu Dergisi**, (2), 8-12.
- Mansel, Arif Müfit (1970), “İstanbul’daki Bugüne Kadar Yapılan Araştırmalara Toplu Bir Bakış”, **Bellekten**, 34 (134), 189-209.
- _____ (1945), “Antalya Bölgesinde 1943 Yılı Sonbaharında Yapılan Arkeoloji Gezisine Dair Kısa Rapor”, **Bellekten**, 9 (33), 135-157.
- _____ (1950), “1950 Side Kazısına Dair Kısa Rapor”, **Bellekten**, 14 (56), 683-687.
- _____ (1956), “Antalya Bölgesi Kazıları Hakkında Kısa Bir Rapor”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, (6), 5-12.
- _____ (1949), **Perge’de Kazılar ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Metin, Celal (2011), “Dünden Bugüne Türk Tarih Kurumu”, **Türk Yurdu**, 31 (286), 73-76.
- Mumcu, Ahmet (1979), **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, 1. Baskı, İstanbul.
- Nadi, Nadir (18.01.1949), “Beklediğimiz”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 2.
- Orhonlu, Cengiz (1967), “Atatürk ve Tarih Görüşü”, **Türk Kültürü Dergisi**, (6), 24-26.
- Ortaylı, İlber (2001), **Gelenekten Geleceğe**, 1. Baskı, Ufuk Kitabevi, İstanbul.
- _____ (1986), **Osmanlı Tarih Yazıcılığı Evrimi Üstüne Düşünceler**, 2. Baskı, Ankara.
- Özgüç, Nimet (1953), “1951 Yılında Kültepe’de Yapılan Kazı Hakkında Rapor”, **Bellekten**, 17 (66), 289-319.
- _____ (1957), “Kültepe Kazılarında Bulunan Mermer İdol ve Heykelcikler”, **Bellekten**, 14 (54), 61-93.
- _____ (1958), “Kaniş Karumunda IB Tabakasının Mühürleri”, **Bellekten**, 22 (85), 7-17.
- _____ (1967), “Kültepe Mühürlerinde Yerli Tanrılar”, **IV. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler**, 5-12.
- Özgüç, Tahsin (1949), **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Karahöyük Hafriyat Raporu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- _____ (1957), “The Bitik”, **Anadolu**, (2), 57-78.

- _____ (1945), “Ön Tarihte Anadolu Yapıları”, **Arkeoloji Araştırmaları Dergisi**, (2), 41-71.
- _____ (1953), “Kültepe Hafriyatı 1950”, **Belleten**, 17 (66), 250-280.
- _____ (1955), “Kültepe Hafriyatı 1954”, **Belleten**, 19 (73), 55-91.
- _____ (1957), “Kültepe-Kaniş Kazıları 1956”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, (7), 43-48.
- _____ (1959), “Kültepe Kazıları 1958”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, (9), 33-37.
- Öztürk, Kazım (1994), **Türk Parlamento Tarihi T.B.M.M. (1923-1927)**, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara.
- Resmi Gazete (1932), “Türk Tarih Kurumu Teşkilat Yapısı”, s. 1.
- _____ (1940), “Türk Tarih Kurumu İdari Yapısı”, s. 4652.
- _____ (1941), “Türk Tarih Kurumu Başkanı”, s. 1475.
- _____ (1949), “Emekli Sandığı Kanunu”, s. 16393.
- _____ (1949), “İhtiyarlık Sigortası Kanunu”, s. 16273.
- Ruiz, Carolina Lopez (2012), **Tanrılar Doğduklarında: Yunan Kozmogonileri ve Yakınoğu**, (Çev. Hamide Koyukan), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Safa, Peyami (1988), **Türk İnkılabına Bakışlar**, Ankara.
- Salgur, Kaçar (1991), “Şemsettin Günaltay, İktidar ve Bilgi Kavşağında Bir Şahsiyet”, **75. Yılda Türkiye’de Sosyoloji**, 173-175.
- Süner, Levent (1995), “Cumhuriyet Döneminde Tiyatro Kurumsallaşması”, **Tiyatro Araştırma Dergisi**, 12, 11-12.
- Şahin, Kamil (1980), “Günaltay Mehmet Şemsettin”, **İslam Ansiklopedisi içinde**, 14 (285-286), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Şakiroğlu, Mehmet (1986), “Memleketimizde Toplu Tarih Çalışmaları”, **Tarih ve Toplum**, (36), 12-15.
- Şehsuvaroğlu, Bedi Nuri (1962), “Edirne Fatih Devri Eserlerine Kısa Bir Bakış”, **Vakıflar Dergisi**, (5), 199-204.
- Şenalp, Leman (1996), “Atatürk’ün Tarih Bilgisi”, **II. Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, 715-718.
- Şenyürek, Muzaffer Süleyman (1949), “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Karahöyük Kazısından Çıkarılan Kafataslarının Tetkiki”, **Belleten**, 13 (49), 1-27.
- _____ (1954), “A Study of A Skull of Promephtis from The Pontian of Küçükoyozgat”, **Belleten**, 18 (71), 279-286.

- _____ (1958), “Hatay Vilayetinde Prehistorya Araştırmaları”, **Belleten**, 22 (86), 148-200.
- _____ (1960), “1959 Van-Toprakkale Sondajları ve Bölgedeki Çalışmalar”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, (10), 5-12.
- T.B.M.M. Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü, **TBMM Azası Şemseddin Günaltay’ın Dosyası**, (104), 622.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (1961), **Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu**, MEB Basımevi, Ankara.
- _____ (1982), **1923-1982 Öğretim Yılları, Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları**, MEB Basımevi, Ankara.
- T.B.M.M Zabıt Cerideleri, Devre VI, Ankara: TBMM Basımevi, 1941.
- T.B.M.M Zabıt Cerideleri, Devre I, Ankara: TBMM Basımevi, 1949.
- T.B.M.M Zabıt Cerideleri, Devre VIII, Ankara: TBMM Basımevi, 1950.
- T.B.M.M Zabıt Cerideleri, Devre VIII, Ankara: TBMM Basımevi, 1952.
- Tekindağ, Şahabettin (1971), “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, **Belleten**, 35 (139), 650-660.
- Tunakan, Seniha (1945), “Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Kazılarında Bakır Çağı Yerleşme Katlarından Çıkarılan İskeletlerin Antropolojik İncelemesi”, **Belleten**, 9 (36), 411-437.
- Tunaya, Tarık Zafer (1984), “Türkiye’de Siyasi Partiler”, **Tanzimat İslam Ansiklopedisi içinde**, 1 (333-335), İstanbul.
- _____ (1997), **Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tuncay, Mete (1981), **Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Turan, Şerafettin (1996), **Türk Devrim Tarihi**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- _____ (1999), **Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar**, Ankara.
- Tüfekçi, Gürbüz (1981), **Atatürk’ün Düşünce Yapısı**, Anı Yayınları, Ankara.
- Tümer, Günay ve Küçük, Abdurrahman (1997), **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara.
- Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu’nun Yıllık Raporu (1951), 1-27.
- Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu’nun Yıllık Raporu (1952), 1-25.
- Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu’nun Yıllık Raporu (1953), 1-26.
- Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu’nun Yıllık Raporu (1954), 1-27.

- Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu'nun Yıllık Raporu (1955), 1-34.
- Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu'nun Yıllık Raporu (1956), 1-33.
- Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu'nun Yıllık Raporu (1957), 1-33.
- Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu'nun Yıllık Raporu (1958), 1-32.
- Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu'nun Yıllık Raporu (1959), 1-36.
- Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu'nun Yıllık Raporu (1960), 1-42.
- Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu'nun Yıllık Raporu (1961), 1-51.
- “Türk Tarih Kurumu Çalışma Raporu” (1941), **Bellekten**, 5 (19), 430-449.
- “Türk Tarih Kurumu Çalışma Raporu” (1942), **Bellekten**, 6 (20-21), 335-350.
- “Türk Tarih Kurumu Çalışma Raporu” (1944), **Bellekten**, 8 (32), 145-160.
- “Türk Tarih Kurumu Çalışma Raporu” (1945), **Bellekten**, 9 (33), 227-232.
- “Türk Tarih Kurumu Çalışma Raporu” (1947), **Bellekten**, 12 (46), 470-490.
- “Türk Tarih Kurumu Çalışma Raporu” (1948), **Bellekten**, 13 (50), 456-479.
- Türk Tarih Kurumu (1948), **III. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Tebliğler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Türkdoğan, Orhan (1996), **Milli Kültür ve Modernleşme-İslam**, Birleşik Yayınları, İstanbul.
- Ulus Gazetesi (1943), “III. Türk Tarih Kongresi”, s. 3.
- _____ (1950), “Din Eğitimi”, s. 2.
- _____ (1961), “Şemsettin Günaltay”, s. 1.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1995), **Osmanlı Tarihi II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yavuz, Hulusi (2000), **Osmanlı Devleti ve İslamiyet**, İstanbul.
- Yeni Sabah (1949) “18 Yıllık Bir Fasıldan Sonra Türk Ocağı Yeniden Açılıyor”, ss. 1-3.
- Yınanç, Mükremin Halil, “Tanzimat’tan Meşrutiyet’e Kadar Bizde Tarihçilik”, **Tanzimat İslam Ansiklopedisi içinde**, 1 (575-577), İstanbul.
- Yücel, Hasan Ali (1944), “III. Türk Tarih Kongresi Söylevi”, **Bellekten**, 8 (29), 11-14.
- Zafer Gazetesi (1949), “Demokrat Parti Genel Kurul Toplantısı”, s. 1.
- _____ (1950), “1950 Seçimi Sonuçları”, s. 1.
- Zürcher, Eric Jan (2000), **Modernleşen Türkiye Tarihi**, (Çev. Yasemin Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul.

EKLER

Ek 1: 1941-1961 Yılları Arasında Türk Tarih Kurumu Başkanı Şemsettin Günaltay

Kaynak: <https://www.ttk.gov.tr/kurumsal/oncekibaskanlarimiz/ord-prof-semseddin-gunaltay-17-12-1941-19-10-1961/>

Ek 2: Hayatını Kaybeden Türk Tarih Kurumu Üyeleri (1932-1961)

<u>İsim</u>	<u>Ölüm Tarihi</u>
Samih Rifat	1874-1932
Reşit Galip	1893-1934
Yusuf Akçura	1876-1935
Vasıf Çınar	1895-1935
Necip Asım Yazıksız	1861-1935
M. Cevdet	1883-1935
Ahmet Refik Altınay	1880-1937
Halil Ethem Eldem	1861-1938
Ahmet Ağaoğlu	1869-1939
Hasan Fehmi Turgal	1883-1939
Ragıp Hulusi Özdem	1893-1943
Tevfik Bilge	1865-1945
İhsan Sungu	1883-1946
Yusuf Ziya Özer	1870-1947
Behçet Gücer	1890-1952
Remzi Oğuz Arık	1899-1954
Aziz Ogan	1888-1956
Sadri Maksudi Arsal	1880-1957
Efdaledin Tekiner	1873-1956
Osman Ferit Sağlam	1876-1958
Ali Muzaffer Göker	1889-1959
Hasan Ali Yücel	1897-1961
Cevat Üstün	1894-1961
Muzaffer Şenyürek	1915-1961
Şemsettin Günaltay	1883-1961

Kaynak: Fahri Çoker, **Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, s. 6.

Ek 3: Türk Tarih Kurumu'na Devlet Yardımları

<u>Tarih</u>	<u>TL</u>
1931	8.000
1932	8.000
1933	8.000
1934	8.000
1935	16.000
1936	24.120
1937	101.120
1938	132.000
1939	120.000
1940	118.000
1941	118.000
1942	118.000
1943	118.000
1944	118.000
1945	68.833
1946	118.000
1947	109.000
1948	109.000
1949	109.000
1950	100.000
1951	50.000
1952	130.000
1953	90.000
1954	90.000
1955	90.000
1956	90.000
1957	90.000
1958	90.000
1959	90.000
1960	200.000
1961	200.000

Kaynak: Uluğ İğdemir, **Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, TTK Yayınevi, Ankara, 1973, s. 155.

Ek 4: Atatürk Tarafından Kuruma Bırakılan Vasiyet Geliri

<u>Tarih</u>	<u>Gelir</u>
1940	49.000
1941	187.500
1942	—
1943	192.500
1944	75.000
1945	—
1946	75.000
1947	100.000
1948	100.000
1949	85.000
1950	100.000
1951	140.000
1952	125.000
1953	125.000
1954	309.224,05
1955	269.295,25
1956	281.793,25
1957	481.707,70
1958	466.933,49
1959	483.993,64
1960	505.586,53
1961	901.650,62

Kaynak: Uluğ İğdemir, **Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, TTK Yayınevi, Ankara, 1973, s. 155.

Ek 5: III. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler

I. Oturum

- Remzi Oğuz Arık: Karaoğlan Höyüğü Bakır Çağı Mimarlığındaki Özellikler ss. 47-59.
- Prof. Dr. H. Th. Bossert: Mısır Panteonunda Hitit Tanrıları ss. 59-65.
- Mebrure Osman Tosun: Mezopotamya'da Boğa Kültü ss. 65-73.
- Dr. Füzuran Kınal: Amarna Mektupları Üzerine Yeni Araştırmalar ss. 73-83.
- Dr. Jale Ogan: Yunan Devrinde Küçük Asya Sanatı ss. 83-95.
- Dr. Hamit Zübeyr Koşay: Karaz Sondajı ss. 165-169.
- Dr. Hamit Zübeyr Koşay: Alacahöyük Hafriyatının Son Safhası ss. 169-178.
- Ahmet Cevat Emre: Dil Davamızın Morfolojik İspatı Üzerine ss. 178-194.
- Ahmet Cevat Emre: Eski Türk Yazısının Sümer Yazısı İle Menşe Birliği s. 612.
- Necati Dolunay: Çankırıkapı Hafriyatı ss. 212-219.
- Necati Dolunay: Maraş ve Çevresi Buluntuları ss. 219-221.
- Dr. Güterbock: Kumarbi Efsanesinin Etice Telifi s. 380.
- Dr. Nimet Dinçer: Anadolu Gliptiğinin M.Ö. 1200 Yıllarına Kadar Tekamülü ss. 380-386.
- Dr. Engin Bilgili: M.Ö. 2000 Yıllarında Anadolu Kavimleri ss. 386-393.
- Dr. Tahsin Özgüç: Önasya'da M.Ö. 1600-1200 Devri İçin Feodalizm Teamiyesi Doğru mudur? s. 393.
- Dr. Tahsin Özgüç: Samsun Hafriyatının Neticeleri ss. 393-420.
- Kemal Turfan: Eski Anadolu Kronolojisi Üzerine Yeni Araştırmalar ss. 420-427.
- Ord. Prof. Landaberger: Son Babil Kralı Nabonid'in Ankara Müzesindeki Kitabesi s. 570.
- Prof. Ronald Sayme: Torosların Muntazam İşgali ss. 570-576.
- Prof. E. Bonch: Ankara'daki Antik Devir Hamamının Müessisi ss. 576-581.
- Halet Çambel: Pişmişkale Kazısı ss. 586-587.
- Nihal Ongunau: Urfa'nın Siverek Kazası'nın Taşlık Köyünde Bulunan İki Stel ss. 587-589.
- Prof. Dr. Afir Müfit Mansel: Mudanya Mezarı s. 612.
- Dr. Mustafa Selçuk Ar: Çivi Yazılı Kaynaklara Göre Türkçe, Etice, Hurrice Arasındaki Bağlar s.612.
- Bahadır Alkım: Ön Asya Sanatında Hitit Kaya Rölyeflerinin Hususiyeti ss. 612-622.
- Osman Bayatlı: Klasik Kültür ss. 622-625.
- Dr. Afit Erzen: Ankaralı Gayus Yuliyus Severus'un Kitabeleri ss. 625-634.
- Dr. F. R. Kraus: İstanbul Çivi Yazılı Tablet Koleksiyonu ss. 634.642.

II. Oturum

- Prof. Mükrimin Halil Yinanç: Anadolu Selçukluları Tarihine Ait Bazı Kaynaklar ss. 95-103.
- Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay: Ruh Hekimliği Sahasında Türklerin Çalışmaları ss. 103-109

Ek 5: (Devamı)

- Prof. Dr. Süheyl Ünver: Artuklular Kütüphaneleri Hakkında Yeni Tetkikler ss. 221-224.

- O. Ferit Sağlam: Şimdiye Kadar Görülmeyen Cimri Sikkesi ss. 224-229.
- Dr. Katharina Otto: Osmanlı Devrinin Duvar Kaplaması ss. 229-230.
- Sadettin Buluç: İki Yazma Tevarih-i Al-i Osman Hakkında ss. 230-243.
- Ali Rıza Yalçın: Uludağ Çevresinde Türk Damgaları ss. 427-434.
- Prof. Zeki Velidi Togan: Reşidüddin'in Hayatı ve Eserleri s. 434.
- Zeki Oral: Malatya Kitabeleri ve Tarihi ss. 434-441.
- Prof. Dr. A. Süheyl Ünver: Selçuklular Zamanında Kütüphaneler Üzerine Yeni Örnekler ve Bazı Mülahazalar ss. 642-647.
- Abdulkadir İnan: Şeybani Han'ın Maverünnehir'i İstilasında İdeoloji Meselesi s. 647.
- Dr. Osman Turan: Selçuk Vakfiyelerinin Tarihi Ehemmiyeti ss. 647-648.

III. Oturum

- Prof. Ali Canip Yöntem: Nedim'in Hayatı ve Çağdaşlarının Üstündeki Tesirler ss. 109-121.
- Prof. Ahmet Caferoğlu: Mütereim Yusuf İjbulat ve "Derbentname" ss. 121-124.
- Pertev Naili Boratav: Köroğlunun Tarihi Şahsiyeti ss. 124-131.
- Çağatay Uluçay: Kara Osmanoğullarına Ait Düşünceler ss. 243-260.
- Prof. Dr. Z. Fındıkoğlu: Türk İktisadi Tefekkür Tarihi ve Mehmet Şerif ss. 260-269.
- Dr. Şevki Uludağ: Türk Kadınları Hekimliği ss. 441-460.
- Efdalettin Tekiner: Tarihimizde Noksanlar Nasıl Tamamlanabilir ss. 460-470.
- Dr. Bekir Sıtkı Baykal: Mithat Paşa'nın Gizli Siyasi Teşebbüsü ss. 470-478.
- Dr. Halil İnalçık: Kırım Hanlığının Osmanlı Himayesi Altına Girmesi ss. 478-489.
- Dr. Neşat Çağatay: Osmanlı İmparatorluğu Arazi ve Reaya Kanunnamelerinde İlhak Edilen Memleketlerin Adet ve Kanunları ve İstilahlarının İzleri ss. 489-505.
- Dr. Cemal Tukin: Yakın Tarihimizde Resmi Hafta Tatili s. 648.
- Tayyib Gökbilgin: Rumeli'nin İskanında ve Türkleşmesine Yürükler ss. 648-661.
- Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat: Avrupa Arşivleri ve Kütüphanelerinde Tarihimizi İlgilendiren Bazı Vesikalar ve Kaynaklar ss. 661-677.

Kaynak: Türk Tarih Kurumu, **III. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Tebliğler**, TTK Yayınevi, Ankara, 1948, s. 3.

Ek 6: IV. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler

Eski Anadolu ve Ön Asya Seksiyonu

- Dr. Halet Çambel : Karatepe heykeltraşlık eserleri hakkında teknik ve stilistik mülâhazalar s. 38.
- Dr. Sedat Alp : Hitit devletinin iç bünyesi ss. 38-45.
- Dr. Ekrem Akurgal : Hitit sanatının Yunan sanatına tesirleriss. 45-52.
- R. F. Kraus: İstanbul çivi yazılı tablet koleksiyonuna ait yeni çalışmalar ve metin neşriyatı ss. 33-39.
- Dr. Şevket Aziz Kansu – Dr. Seniha Tunakan: Karaoğlan höyüğünden çıkarılan Eti, Frik ve Klâsik devir iskeletlerinin antropolojisi ss. 190-195.
- Dr. Kılıç Kökten : Anadolu’da Prehistorik yerleşme yerleri ve 1944-48 yıllarında yapılan Tarih öncesi araştırmaları ss. 195-209.
- Dr. Mebrure Tosun : Kapadokya tabletleri üzerindeki mühür baskıları ss. 209-214.
- Dr. Hâmit Koşay : Türkiye’de eski Medeniyetlerin Maddi Kültürde temadisi ss. 214-215.
- Dr. Nihal Ongunsu : 1947 Sonbaharındaki Karatepe kazısında meydana çıkan ve üzerinde Tavşanlı Figür kompozisyonu bulunan 3 Ortostat ss. 215-220.
- Dr. Emin Bilgiç : Eski Babil Çağı alış-veriş vesikalarının münakaşalı bir meselesi ve izah yolu ss. 220-225.
- Prof. A. Gabriel : Frikya’da Midas şehri kazıları ss. 225-228.
- Dr. Halet Çambel : Frikya’da Midas şehri yanında bulunan prehistorik mezar ss. 228-229.
- Dr. M. Selçuk Ar : Çivi yazılı kaynaklarda geçmekte olan “Türk” adının izahı ss. 229-231.
- Dr. Şevket Aziz Kansu – Fikret Ozansoy : Ankara civarında Paleolitik yeni buluntular ss. 381-390.
- Dr. Kılıç Kökten : Anadolu’da Prehistorik adamların kullandıkları malzeme ve ele geçen bazı maddi kültür belgelerinin etnografya yolu ile izahı ss. 390-391.
- Dr. Şevket Aziz Kansu – Meliha Ünsal : Tilki Tepe (Şam-ramaltı, Van) kazısından çıkarılan iskeletlerin antropolojisi ss. 391-393.

Klâsik Çağlar ve Bizans Seksiyonu

- Dr. Afif Erzen : Büyük İskender’le III. Darius arasındaki Issos muharebesinin mevkii hakkında ss. 59-66.
- Dr. Bosch : I. Gordianus’un Küçük Asya’daki sikkeleri ss. 66-72.
- Dr. Jale İnan : Side’de bulunan heykeltraşi eserler ss. 72-80.
- Muzaffer Ramazanoğlu : Yeni araştırmalara göre Sent-lren ve Ayasofya’lar manzumesinin değişen mimari tarihiss. 80-83.
- Osman Bayatlı : Bergama Asklepion’undaki eserlerin onarımss. 230-234.

Ek 6: (Devamı)

- Yusuf Boysal : Korinth düzeninin en eski dinî yapısı olan Silifke civarındaki Olba Zeus Tapınağı hakkında ss. 234-241.
- Cevriye Artuk : İstanbul'da 1944 senesinden beri bulunan defineler ss. 241-244.
- Mükerrerem Usman: Konya Müzesindeki siyah figürlü Yunan Lekythosu ss. 398-407.
- Mahmut Akok: Ankara ve Çevresindeki bazı klasik çağ buluntuları s. 407.
- Aziz Ogan: Pammakaristos (Fethiye Camii) ss. 407-415.
- Rüstem Duyuran: İzmit ve Silivri'de yapılan arkeolojik araştırmalar ss. 415-417.

Orta Asya ve Orta Çağ Türk Tarihi Seksiyonu

- Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat : Türklerde zaman ve vakit tespitiss. 94-109.
- Ord. Prof. Sadri Maksudî Arsal : Eski Türklerde soy-oymak teşkilâtının istinat ettiği esaslarla Kadim Yunanlıların Genos-fratria teşkilâtında ve Kadim Romalıların genscuria teşkilâtında olan esasların ayniyetine dair ss. 109-110.
- Dr. Bahaeddin Ögel : İslâmdan önceki Türk Devletlerinde Timar sistemi ss. 242-251.
- Mükrimin Halil Yinanç : Sultan Baykara hakkında kaynaklar ss. 251-252.
- Ahmet Caferoğlu : Türk tarihinde 'Nöker' ve 'Nöker-zâdeler müessesesi ss. 251-261.
- Kasım Kufralı : Gazneli ve Selçuklular devrinin tezkir muhiti ss. 261-283.
- Dr. Ahmet Temir : Kırşehir'de bulunan 1272 tarihli Moğolca vakfiye ss. 283-285.
- Dr. Süheyl Ünver : Kanunname-i Çin ve Hatay ss. 124-125.
- İbrahim Artuk: İstanbul Arkeoloji Müzeleri Nümizmatik Kabinesi'ne giren bazı önemli sikkeler ss. 125-132.

Osmanlı Tarihi Seksiyonu

- Dr. Halil İnalçık : 1431 tarihli Timar defterine göre Fatih devrinden önce Timar sistemi ss. 132-140.
- Zekî Oral : Turgut Oğulları ss. 140-158.
- Osman Ferid Sağlam : Şimdiye kadar yayınlanmamış bazı kitabelerle meskûkatın milli tarihe hizmetleri ss. 158-174.
- Efdaleddin Tekiner : Nedim ve Damad İbrahim Paşa'nın mezarları ss. 174-177.
- Dr. Bekir Sıtkı Baykal : Patrona Halil ayaklanması ile ilgili kaynaklar hakkında ss. 177-182.
- Selâhaddîn Elker : Mustafa Reşid Paşa ve Türk Arşivciliği ss. 182-185.
- Ömer Lütfi Barkan : "Tahrir defterleri"nin istatistik verimleri hakkında bir araştırma ss. 290-294.
- Dr. Süheyl Ünver : İkinci Selim'e kadar Osmanlı hükümdarlarının hususi kütüphaneleri hakkında ss. 294-312.
- Dr. R. Anhegger : Mostar Köprüsü ve Mimar Hayrettin ss. 312-317.
- Dr. Şinasi Altundağ : Osmanlı idaresi ve Gürcüler ss. 317-325.
- Hikmet Bayur : Nadir Şah Afşar'la I. Sultan Mahmud arasında Hindistan seferi hakkında teali olunan mektuplar ss. 325-340.

Ek 6: (Devamı)

- Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu : İktisadi tefekkür tarihimize ait yeni bir vesika ss. 340-346.
Alı Ganib Yöntem : Rami Mehmed Paşa'nın Sulhnamesi ss. 346-354.
- Fuad Ezgü : XIX. yüzyıl sonlarında Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri siyasi münasebetleri s. 354.
- Nebahat Tözeren : Türkiye'de ecnebilerin mülk edinmeleri ss. 354-362.
- Naci Kum : Adana Şer'î mahkeme sicilleri üzerinde araştırmalar ss. 362-368.
- Dr. Neşet Çağatay : Osmanlı İmparatorluğunda Reaya'nın Mîri arazide Toprak Tasarrufu ve intikal tarzları ss. 426-433.
- Dr. Tayyib Gökbilgin: XVI. Asırda mukataa ve iltizam işlerinde kadılık müessesesinin rolü ss. 433-455.
- Cavid Baysun : Müverrih Hasan Bey-zâde hakkında s. 455.
- Ali Canib Yöntem : XVIII. yüzyıl şairlerinden Vahîd Mahtû-mî'ye dair yazı mülâhazalar ss. 455-457.
- Tahsin Öz : Yıldız Maruzat Dairesi Arşivi ss. 451-453.

Kaynak: Türk Tarih Kurumu, **IV. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Tebliğler**, TTK Yayınevi, Ankara, 1952, s. 4.

Ek 7: V. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler

I. Oturum

- KURT BİTTEL (İstanbul): Fikirtepe Kazısı ss. 29-36.
- JALE İNAN (İstanbul): Side ve Perge kazılarında bulunan portreler ss. 36-38.
- ADNAN PEKMAN (İstanbul): 1953 senesi Perge kazısında bulunan “Klistos” kitabeleri hakkında ss. 38-45.
- SABAHAT ATLAN (İstanbul): Side’de basılmış bir Lykia Sikkesi ss. 45-53.
- SEMAVİ EYİCE (İstanbul): Side’nin Bizans devrine ait binalarının San’at tarihi bakımından değerleri ss. 53-60.
- E. KIRSTEN (Bonn) : Kappadokya’da IV. Yüzyılda yerli kültürün sosyal bünyesi ss. 60-62.
- H. TH. BOSSERT (İstanbul): Anadolu’nun yazı tarihine ait yeni buluntular ss. 62-71.
- U. BAHADIR ALKIM (İstanbul): Onbir mevsimlik Karatepe kazılarının mimarlık sonuçlarına toplu bir bakış ss. 71-80.
- NECATİ DOLUNAY (Ankara): Hasanoğlan İdolü ss. 80-86.
- MUSTAFA KALAÇ (İstanbul): Babil stelinin Hitit hiyeroglif yazıtı ss. 86-90.
- OTTO GERNGROSS (Ankara): Lederherstellung im Alterhum und in ncucrer Zeit in Anatolien und ihr Einfluss auf den “Westen ss. 90-100.
- HATİCE KIZILYAY (İstanbul): İstanbul çivi yazılı tablet arşivindeki son çalışmalar ve arşivin bugünkü durumu ss. 100-109.
- MUZZEZ ÇİĞ (İstanbul): İstanbul çivi yazılı tablet arşivinin 1950 senesinden itibaren ilme sağladığı ve sağlayacağı faydalar ss. 109-118.
- EMİN BİLGİÇ (Ankara): Anadolu’nun ilk tarihi çağının mühim bir meselesiss. 118-127.
- P. MORAUX (İstanbul): L’etablissement des Galates en Asie Mineure. 127-134.
- AFİF ERZEN (İstanbul): Men ve Augustus’un Ankara Mabedi ile olan münasebetleriss. 134-142.
- AŞKIDİL AKARCA (İstanbul): Helenistik çağda yerli Pontus keramiği ss. 142-146.
- JAMES MELLAART (Ankara): The origin of Minyan ware ss. 146-156.
- RACİ TEMİZER (Ankara): Yazır Höyüğü Buluntuları ss. 156-164.
- A. W. BİJVANCK (Leiden): La Provenance anatolicne des Etrusques ss.164-173.
- MAHMUT AKOK (Ankara): Augusta Şehir harabeleri ss. 173-182.
- MÜKERREM USMAN (İstanbul): Mut’ta bulunmuş olan Roma devri Lahidleri ss. 182-194.
- NEZİH FIRATLI (İstanbul): Byzantion Nekropolü ve son buluntular ss. 194-199.
- YUSUF BOYSAL (Ankara): Yedinci asır Yunan Skyphoi’ları. 199.

Ek 7: (Devamı)

II. Oturum

- O. FERİT SAĞLAM (İstanbul): Şimdiye kadar bilinmeyen İslami iki madalya ve birkaç sikke ss. 203-208.
- M. ZEKİ ORAL (Ankara): Anadolu'da İlhani devri vesikaları, Temurtaş Noyin zamanında yapılmış eserler ve kitabeleri ss. 208-216.
- İBRAHİM ARTUK (İstanbul): Abbasi, Selçuk, Artuk ve Burcu Memluklarına ait nadir sikkelerden birkaçı ss. 216-225.
- REŞİT RAHMETİ ARAT (İstanbul): Anadolu yazı dilinin tarihi inkişafına dair ss. 225-232.
- HAMİT KOŞAY (Ankara): İdil-Ural bölgesindeki Türklerin menşei hakkında ss. 232-243.
- FUAT SEZGİN (İstanbul): İslam tarihinde rivayetlerin değeri ss. 243-252.
- AYDIN SAYILI (Ankara): Kaasiyun Rasathanesi hakkında bazı bilgiler ss. 252-257.
- SUUT KEMAL YETKİN (Ankara): Beylikler devri sanatından klasik Türk sanatına ss. 257-267.
- İBRAHİM KAFESOĞLU (İstanbul): Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun dünya tarihindeki rolü ss. 267-279.
- O. BAYATLI (Bergama): Bergama'da Türk-İslam eserleri ss.279-282.
- HANS ROBERT RÖMER (Mainz): Neuere Veröffentlichungen zur Geschichte Timurs und seiner Nachfolger ss. 282-298.
- SEMAVİ EYİCE (İstanbul): Bizans-İslam-Türk Sanat münasebetleri ss. 298-303.
- FERİDUN DİRİMTEKİN (İstanbul): Ste. İrene ss. 303-310.
- CEVRİYE ARTUK (İstanbul): Nikaia (İznik) şehrinin isim ve unvanları hakkında ss. 310-317.
- RENE GİRAUD (Ankara) : Tonyukuk'un Orhon'dan Temir Kapı'ya gidiş yoluss. 317-323.

III. Oturum

- ÖMER LÜTFİ BARKAN (İstanbul): H. 933-934 (M. 1527- 1528) Mali yılına ait bir "bütçe" örneği ss. 323-329.
- ADDÜLKADİR KARAHAN (İstanbul): Ali'nin bilinmeyen bir eseri: Mecmau'l-Bahreyn ss. 329-340.
- BEKİR KÜTÜKOĞLU (İstanbul): Çeşmizade tarihi'ne dair ss. 340-347.
- ENVER ZİYA KARAL (Ankara): Ebu Bekir Ratıb Efendi'nin "Nizam-ı Cedit" Islahatında rolü ss. 347-355.
- MİDHAT SERTOĞLU (İstanbul) : Diplomatique" bilgisi bakımından Başvekalet Arşivi ss. 355-364.
- FRANZ TASCHNER (Münster): Türkiye'nin bir tarihi haritası planı ss. 364-367.
- MECDUT MANSUROĞLU (İstanbul): Şerhü'l-Menar'ın dili hakkında ss. 367-374.
- HÜSEYİN G. YURDAYDIN (Ankara): Matrakçı Nasuh'un Süleyman namesi ss. 374-388.

Ek 7: (Devamı)

- SÜHEYL ÜNVER (İstanbul): XV. asırda kullandığımız filigranlı kâğıtlar üzerine ss. 388-392.
- BEDİ N. ŞEHSUVAROĞLU (İstanbul): Osmanlı padişahlarının akıbetleri ve ölüm sebepleri hakkında Tıp tarihi bakımından bir inceleme ss. 392-411.
- M. ÇAĞATAY ULUÇAY (İstanbul): Saraylı kadınlara ait mektuplar üzerinde bir araştırma ss. 411-430.
- KEMAL ÇİĞ (İstanbul): Türk Katığ (oymacı)ları ve eserleri hakkında ss. 430-438.
- HALİM BAKİ KUNTER (Ankara): Mimar Ali Bey'in bilinmeyen iki Vakfiyesi ss. 438-442.
- TAHSİN ÖZ (İstanbul): Osmanlılar devrinde Resimli Türk kumaşları ss. 442-452.
- O. ASLANAPA (İstanbul): Sanat eserlerine dayanan yeni bir araştırma yolu ile Türk tarihini aydınlatma ss. 452-453.
- EKREM HAKKI AYVERDİ (İstanbul): Abidelerin tarihimizdeki rolü ss. 453-464.
- L. FEKETE (Budapeşte): Macaristan'da Türk Tarih kaynakları üzerinde yapılan araştırmalar ve istikbale ait planlar ss. 464-478.
- ANTOİNE DABINOVITCH (Tricste): Les Pactes d'assistance entre les gouvernours ottomans et les grands scigneurs de Bosnie et de Groatic ss. 478-492.
- MÜNİR AKTEPE (İstanbul): Başvekalet Arşivindeki vesikalara nazaran İzmir isyanı (1727-1728) ss. 674-681.
- ERCÜMEND KURAN (İstanbul): Cezayiri garb müdafii, Kostantine beyi Ahmed Bey ss. 681

IV. Oturum

- NUSRET HIZIR (Ankara): Sembolik mantık ve tarih ss.691-695.
- FAİK REŞİT UNAT (Ankara): Avrupa Konseyince tarih öğretimi ve tarih ders kitapları hakkında alınan kararlar ve yapılan işler ss. 695-702.
- TEVFİK BIYIKLIOĞLU (Ankara): İkinci Balkan harbi başlarında Yunanistan'ın Bulgaristan'a karşı Osmanlı Devletine teklif ettiği ittifaka dair yeni bir vesika ss. 702-707.
- TAYYİP GÖKBİLGİN (İstanbul): Meclisi Vükela mazbatalarına göre 1919 senesinde ecnebi işgalleri ve talepleri karşısında İstanbul hükümeti ss. 707-723.
- AFET İNAN (Ankara): Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşunda Atatürk'ün çalışmaları ss. 723-733.
- FAİK REŞİT UNAT (Ankara): Atatürk'ün ailesi efradı ve kendisine karabet dereceleri ss. 733-740.

Kaynak: Türk Tarih Kurumu, **V. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Tebliğler**, TTK Basımevi, Ankara, 1960, s. 3.

Ek 8: 1966 Yılında Tamamlanan Türk Tarih Kurumu Yeni Binası

Kaynak: <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/>

Ek 9: III. Türk Tarih Kongresi Açılışı

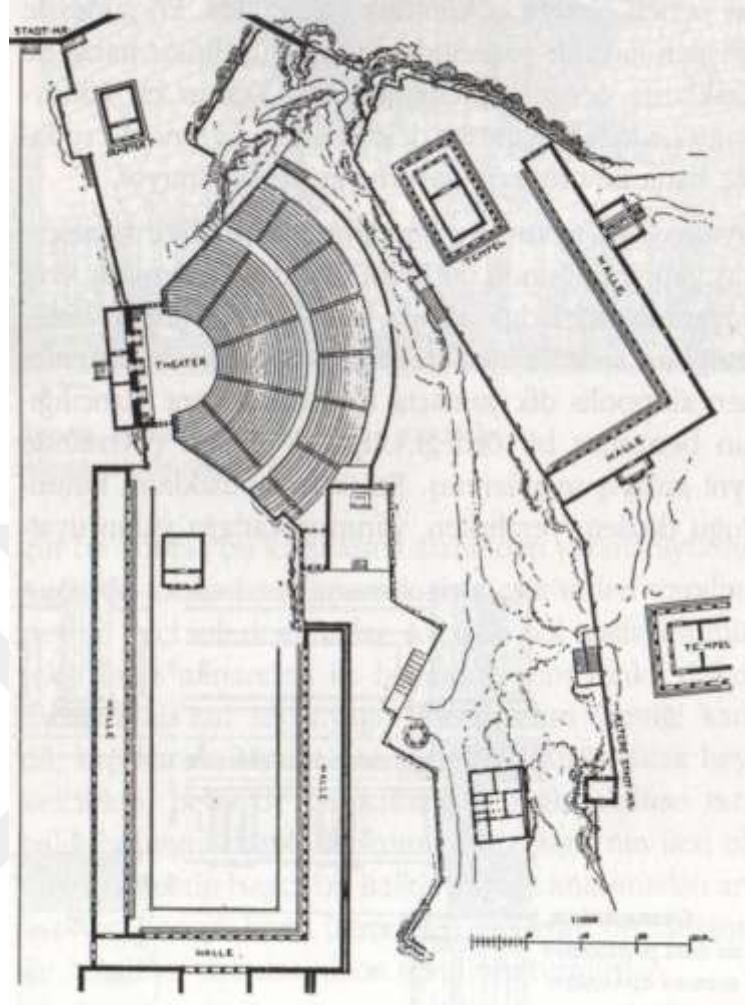

Ek10: IV. Türk Tarih Kongresi'nde Günaltay

Kaynak: <https://www.ttk.gov.tr/yayinlarimiz/iv-turk-tarih-kongresi-10-14-kasim-1948-ankara/>

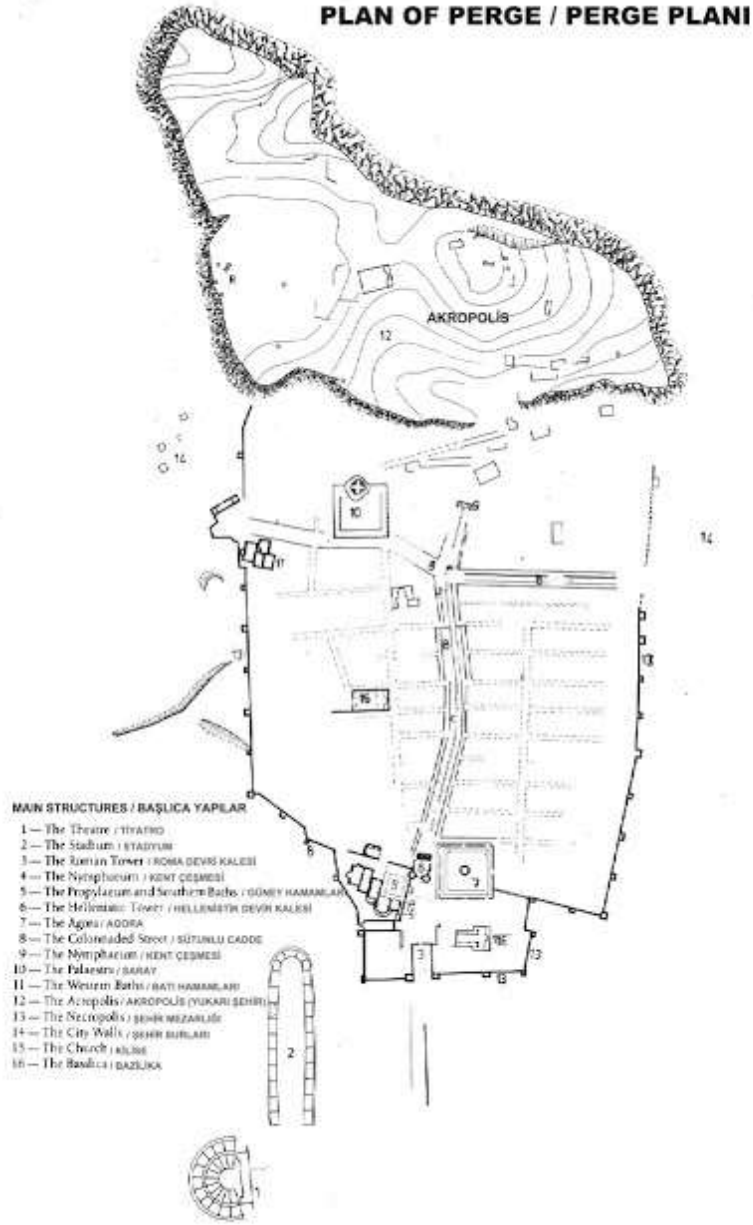
Ek 11: Side Antik Kent Planı

Tiyatro, gymnasion ve tapınaklar alanı, Altertümer von Aegae'den.

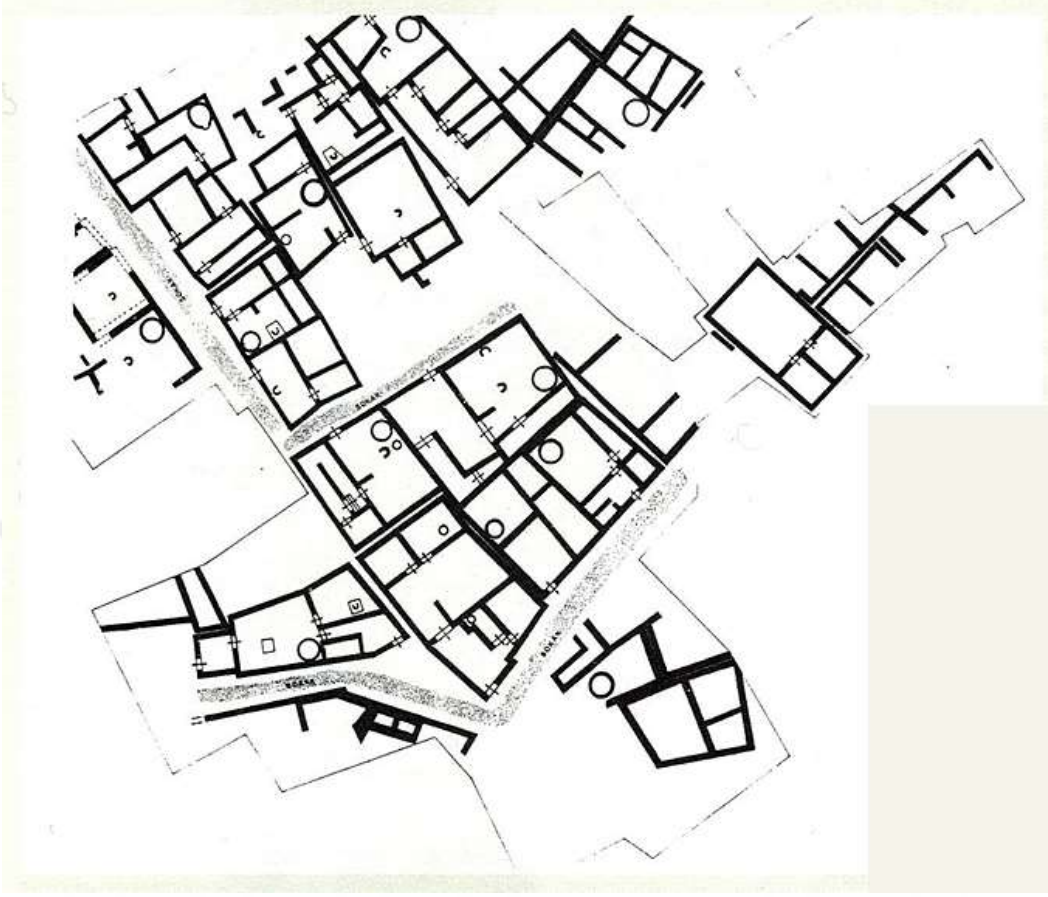
Kaynak: Arif Müfit Mansel, "1950 Side Kazısına Dair Kısa Rapor", **Belleken**, Cilt XIV, Sayı 56, 1950, s. 683.

Ek 12: Perge Antik Kent Planı

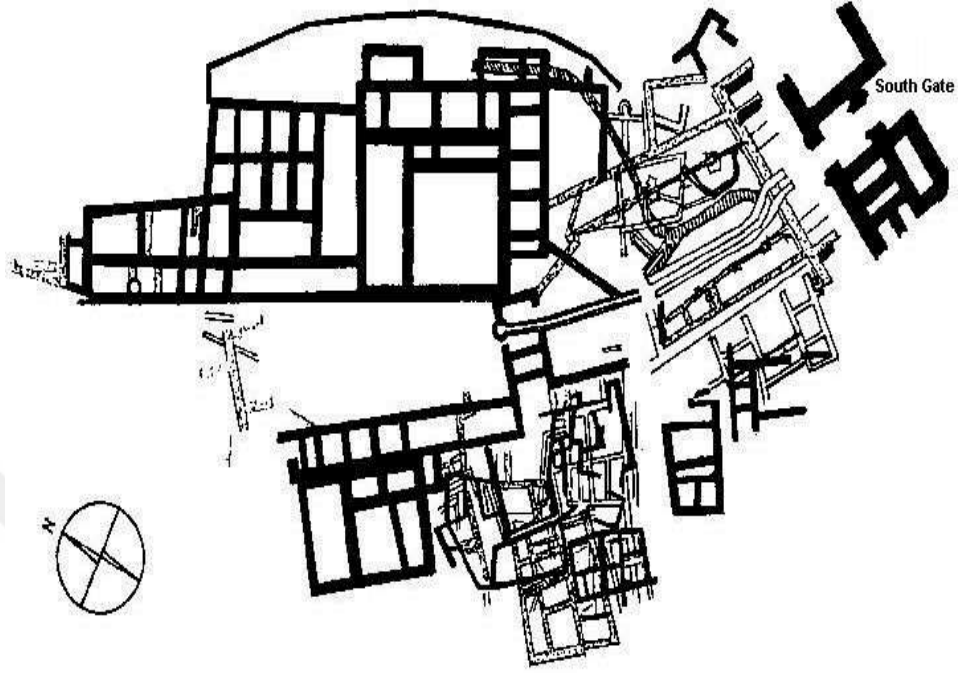
Kaynak: Arif Müfit Mansel, **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1949, s. 33-45.

Ek 13: Kültepe Antik Kent Planı

Kaynak: Tahsin Özgüç, "Kültepe Hafriyatı 1954", **Bellekten**, Cilt XIX, Sayı 73, 1955, s. 55.

Ek 14: Alacahöyük Antik Kent Planı

from: Ekrem Akurgal, The Hattian and Hittite Civilizations, KTB, Ankara, 2001.

Kaynak: Hamit Zübeyr Koşay, “Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Hafriyatı”, **Belleten**, Cilt V, Sayı 17-18, 1941, s. 3.

ÖZGEÇMİŞ

Ümit ŞAHİN, 08.05.1981 tarihinde Trabzon İl'inde doğdu. 1994 yılında Metinkale İlköğretim Okulu'nu; 1999 Giresun Atatürk Lisesi'ni; 2006 yılında da Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ordu Fen Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. 2007 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

ŞAHİN, bekar olup, orta düzeyde İngilizce bilmektedir.

